ff 77 déchiré sans atteinte

[redacted] 250 €

Le Coeur

29858

53

(10)-123-84 ff.

CICERON. SIGONIO

M. TVLLII CICERONIS CONSOLATIO, vel de luctu minuendo.

Fragmenta eius à Carolo Sigonio, & Andræa Patritio exposita.

Antonij Riccoboni iudicium, quo illam Ciceronis non esse ostendit.

Caroli Sigonij pro eadem orationes II.

His adiunximus propter argumenti similitudinem, Philisci Græci scriptoris Consolatoriam M. T. Ciceroni colloquenti præstitam, dum in Macedonia exsularet, Ioan. Aurispa Siculo interprete.

PARISIIS,
Apud IOANNEM RICHERIVM, via D. Io. Lateranẽsis, sub signo arboris virescẽtis.

M. D. LXXXV.

Cum priuilegio Regis.

ILLVSTRISSIMO Principi Ascanio Columnæ, Carolus Sigonius S.

QVOD serius, quam aut tu expectabas, aut me facere oportebat, ad litteras tuas omni officio, atque humanitate refertas rescripserim, caussam tribuito, quòd idoneo grauioris ad te epistolæ carui argumento. neque enim conuenire, atque adeo æquum esse putaui, vt ego te, qui disiunctissimis a nobis in locis degis, inanibus, ac nullius põderis litteris appellarem. quas vero ipse ad me proxime scripseras, quoniam nihil aliud quàm nescio, quas laudes complectebantur meas, eas diuturno silentio contegendas, vel perpetua potius obliuione obruendas existimaui. Demum, cum magna mox studiorum nostrorum felicitate res præter spem optatissima incidisset, dignissima mihi visa est, de qua ego te primo quoque tempore facerem certiorem. Hęc autem illa

ſtris illa, ac ſcriptis veterum tantopere celebrata Ciceronis Conſolatio fuit, quam ſuperioribus diebus Venetiis editam, vt me incredibili animi voluptate perfudit, ſic ad te mihi haud ingrati, vt ratus ſum, muneris loco mittendam eſſe cõſtitui. Dum autem opportunum tabellariorum tempus expecto, ecce tibi multorum literis certior fio, eam inter homines opinionem increbuiſſe, librum hunc non à Cicerone ſcriptum, ſed ab aliquo huius memoriæ viro fictum fuiſſe. Quo nuncio accepto tãtiſper mihi ſubſiſtendum exiſtimaui, donec quæ tandem iſtos ratio ad hanc impuliſſet ſententiam, agnouiſſem. vt ſi firmam eſſe comperiſſem, plane totum hoc tui munerandi conſilium, propoſitúmque deponerem. Atque interim hortantibus amicis patrocinio labantis huius cauſſæ ſuſcepto omnia, quibus defenſio confirmari, atque accuſatio infringi videbatur poſſe, duabus orationibus complexus ſum. Quibus confectis noua animum ſubiit cogitatio, haud incommode me facturum, ſi has cũ ipſa Conſolatione coniunctas non ſolum ad te mitterem, ſed omnino etiam nomini tuo multo illuſtriſſimo dedicarem. Eſt enim hic mos, vt ſcis, eorum, qui ſe ſcribendi ſtudio dediderunt, primum à Græcis

institutus, deinde à Romanis diligentissime cultus, vt sua quisque ingenij monuméta in eorum maxime nomine proferat, quibus certa in primis, atque illustria tribuere, vel amoris, vel obseruantiæ suæ testimonia cupiat. Atque hoc quidem officij genus vsque adeo multi quondam non improbarunt, vt non solum taciti expetiuerint, sed interdum etiam apertissime requisiuerint. Vnde illa sunt Cœlij ad Ciceronem. *Aliquod ex tam multis tuis monumentis extare, quod nostræ amicitiæ memoriam posteris quoque prodat, velim.* Tu vero is es, cui ego non hoc solum, quidquid est, officij, sed etiam quæcunque à propensissimo proficisci animo possint, præcipue debeam.

Etenim si amoris vestigia persequor, quis te mihi carior esse debet, à quo me vnice diligi asiduæ tuæ ad me missæ ex media vsque Hispania litteræ fidem faciunt? si obseruantiæ, quem tibi in deferendo honore anteponere possum, qui clàram maiorum, clarissimam patris tui, fortissimi viri, dignitatem, ac gloriam sic perpetuo studio, labore, atque industria consectaris, vt nemo dubitet, quin bellicas eorum laudes, ac militaria decora, immortalitate dignis-

ſima breuis, ac facile illuſtraturus ſis excellenti ingenij, ac doctrinæ magnitudine, & copia? Cuius rei cauſſa cum iam per multos annos in celeberrimo Salmanticenſi gymnaſio, tanquam optimarum artium mercator. ita verſeris, vt decus omne virtutis cum ſumma eruditionis, atque eloquentiæ laude cõiunxeris, gratulari tibi potius præclaram iſtã animi indolem, ac ſingularem præſtantiam debeo, quàm te nõ neceſſario domeſticarum virtutum, rerumque præconio futuræ immortalitatis ſtudio inflammare. ad quam tamen laudem conſequendam ſi quo fortaſſe litterarum, & doctrinæ præſidio, atque inſtrumento egueris, non minimum adiumenti aureum hunc quoque, quem ad te mitto, libellum nobis diuinitus oblatum polliceor allaturum. Vale, Bononiæ Kalend. Iuliis.

M. D. LXXXIII.

CLARISS. VIRO IAC. FAIO

SPESAEO IN SVPREMA CV-
ria Patrono Regio, ac ſacri
Conſiſtorij Senatori.

LIBELLVM *M. Tullij de Conſolatione recens in Italia typis excuſum, à principe Legationis Venetæ Reipublicæ viro magnifico miſſum ad ornatiſsimum Præſidem* LEONAEVM, *tibique, Vir clariſsime, dono ab eodem datum percurri auidiſsimè. ſiue argumenti laude, ſiue etiam Tulliana dignitate famáque nominis excitatus. Qua ex lectione, certè inſperata, quanquam incredibili gaudio perfuſum me continuò ſentirem (vt eſt inquieta res, lætitia, cuius interdum magnitudinem animus non capiat, quod ille ait panegyriſtes Nazarius) interea tamen apud me querebar, vbi legendi primùm libelli poteſtas mihi facta eſt, vnum modò id exemplar in Gallia viſum hactenus, vt non facilè poſſem ardentem meam ſitim reſtinguere.* Itaque *nulla interpoſita mora quæſiui cuius eſſet: cúmque id tuum eſſe mihi conſtaret, nec tamen auderem ego tibi* ἀσύμβολος *aut etiam* ἄχαιρος *vltrò me obtrudere, ſtatim vel tacente ac penè reſiſtante me, ſe obtulit laudatiſsimus ſenator*

GILLOTIVS, *vir bonarum artium, bonarúmque partium, qui eo libello ius vtendi, fruendi nobis, ex tua facillitate ac candore permisit. Eum ita bonis conditionibus commissum & concreditum, immo lectum perlectúmque, ac denique curante me, mandatum prælo, ad te iam remitto, V. C. ad quem illustrãdum notis quibusdam meis me proximè comparo: si tamen priùs, quàm sit ille* γνήσιος (*de quo dubitare nolim tam facilè) ipse pro ea qua vales ingenii ac iudicii dexteritate pronunciaris. nolim enim me testem vnum, & quasi sponsorem in ea re asserenda profiteri: eo quòd in rebus etiam iis quæ vero simillimæ apparent, perpetuò mihi insusurret Epicharmus,* μέμνησο ἀπιςεῖν: *adeóque vereor, ne vt in rebus secundis, lætitia transuorsum nos ducat à rectè consulendo atque intelligendo, quòd pro Rhodiensibus olim Cato dixit. Siquid igitur ea de re statueris cum eruditis hominibus, tuíque imprimis similibus, eam disputationem non patiar ampliùs aut situ obrui, aut etiam edaci illa & rerum omnium consumptrice vetustate obliterari, meúmque ad eam commentarium penè iam absolutum, tuæ in me, rémque publicam litterariam beneuolentiæ testem publicari sustinebo. Vale. Lutetiæ, Kalend. Quinctilib.* cIↃ. IↃ. LXXXIII.

Tuus.

CLAVDIVS MINOS.

Summa Priuilegij.

CAutũ eſt auctoritate Regia ne quis præter Ioannem Richerium Bibliopolam & Typographum Pariſiẽſem, excudat typis, aut etiam mandet excudi, & quoquo modo vendat, præter eiuſdẽ Richerij conſenſum, *M. Tullij Ciceronis Conſolationem, cum explicatione* CLAVDII MINOIS, ad annos vſque nouem, ſub pœna regio diplomate latiùs cõprehenſa, anno 1583. Iunij 25.

M·TVLLIVS CICERO.

M. TVLLII CICERONIS CONSOLATIO.

QVANQVAM recentibus morbis medicinam adhibere vetant sapientes, nihilque aduersi hominibus accidere solet in vita, quod aut improuisum, aut inexpectatum videatur, conemur tamẽ, siqua ratione possumus, mederi nobismetipsis, & domesticæ subuenire cala- Rationes cõsolandi sui.

mitati. Si enim quoties vſu-
uenit,cõſuluimus cæteris, cur
non aliquando nobiſipſis? &,
ſi mala,quæ nec vitari, nec a-
uerti humanis viribus poſſunt,
pertulimus toleranter, cur nõ
ea, ſi poſſumus, ratione leuio-
ra faciamus? præſertim cùm ad
ægritudines, & moleſtias de-
pellendas eò acrius incumbe-
re homines debeant, quò me-
lius eſt ſine cura viuere, quàm
curis, & angoribus oppreſſum.
ac circumuentum, humanam
conditionẽ ſatis per ſe miſerã,
aliis etiã incommodis efficere
re miſeriorẽ. quid porrò præ-
ſtantius, quid vtilius eſt, quàm
cùm corpore valeas, curare,

vt etiam animo valere poſſis? ſiquidem corpus animi gubernaculo, animus autem miniſterio corporis indiget. at neque animus æger bene gubernabit, nec affectum corpus animi rectè parebit imperio. Quamobrem prudenter à doctis & ſapientibus viris & cogitatum, & factum eſt, qui de luctu minuendo ante nos ſcripſerunt, quorum exſtant ſatis multa, ſanè ſapienter litteris mandata, imprimíſque à Theophraſto, Xenocrate, & Crantore, quorum libros cùm ſæpe animi cauſſà ſumpſerimus in manus, admirati eorũ ſaluberrimis præceptis refer-

Scriptores de minuendo luctu.

tam, & conditam eloquentiã, tum proximè legimus necessariò, casus enim ereptæ nobis filiæ, quàm in oculis ferebamus, eximiis & virtutis, & prudentiæ laudibus præstantem, ita nos vel perculit, vel afflixit, vt ab iis opem ad leniendum & mitigandum dolorem petere coacti simus, quorũ maximè doctrina, atque auctoritate antea mouebamur. Itaque multa, quæ ab illis vel acutè cogitata, vel elegãter enuntiata sunt, ad dolorem nostrum abstergendum colligemus, vt, si minus cæteros in tanto mœrore delectare poterim⁹, quod aliàs & dicendo, & scribendo

Casus ereptæ filiæ.

Quibus auctoribus cicero vsus ad minuendũ dolorem.

efficere conati ſumus, & fortaſſe interdũ præſtitimus, ſaltem nobis ipſis medeamur. Sed nos etiam in hoc fortiores erimus, quàm cæteri: quibꝰ difficile non fuit, cùm doloris expertes ipſi eſſent, alios conſolari, & à mœrore abducere: nos autem dolore afflicti, conſolationem à nobis petentes, noſmetipſos in dolore vincemus, ac naturę quandam quaſi vim afferemus. quæ vtinam tanti ſit, vt cæteros quoque in pari fortuna doceat aduerſos caſus patienter ferre: qui quò ſæpius cõtingunt, eò propiores hominibus putãdi ſunt, quaſique in ipſa humana natura in-

Aduerſi caſus homini pro ſunt.

nati atque insiti, ideóq; leuius ferendi. qui enim hominem se esse agnoscit, hominísque nomen sibi vindicat, cur ea, quæ hominis maximè propria sũt, recusare, ac reiicere audeat quod simul vt fecisset, & imprudẽs, & iniustus meritò haberetur. Atque hic locus à Theophrasto egregiè tractatus, & perpolitus est: itémque à Xenocrate, quorũ vterque eos, qui cõmunes casus recusant, imprudentiæ, atque iniusticiæ condemnat, alter etiam diis ipsis aduersos nõ dubitat appellare, quod etiam grauius crimẽ est, ac vix in homine tolerabile. qui, cùm omnia Diis immor-

talibus

talibus accepta referre debeat, quorum ope viuit, intelligit, agit, si eorũ voluntati repugnet, cum Diis, gigãtum more, bellare videbitur. hæc autem peritè, vt dixi, à multis tractata sũt, Sed ego Crantorem ſequor, cuius legi breuem illum quidem, ſed verè aureum, &, vt Panætio placuit, ad verbum ediſcendum de luctu librum, quo acutè vniuerſam doloris medicinam complexus eſt, ſed humanæ naturæ incommoda ita diligenter, & accuratè expreſſit, vt quaſi luẽdorum ſcelerum cauſa naſci homines, & in hanc lucem ingredi, poſſis agnoſcere. Fac enim naſci ho-

Crantoris liber de luctu.

Homines luendorũ ſcelerum cauſſa nati.

minem & in lucem edi. continuò sentics, non rerum humanarum dominum, & gubernatorem exortũ, sed veriùs miseriarũ seruũ, atque incõmodorum.
Infantię mala.
nam infantiã & pueritiã vagitus, lacrymæ, imbecillitas, nullus nec rationis, nec corporis vsus, dolores, molestiæque quamplurimæ amplectuntur.
Adolescentiæ.
Adolescentiam ardor quidam excipit ætatis, nec prudentiæ, nec iudicij compos, rerum vtilium, ac laudabilium contemptio, voluptatis, & sæpe turpitudinis appetitio, veri boni ignoratio; in pares ferocia, in superiores superbia, in infimos arrogantia. ex his con-

tentiones, rixæ, contumeliæ, aſſiduus denique moleſtiarum cõcurſus exiſtit: ex rebus honeſtis cõtemptis infelicitas, & infamia, ex turpibus curiosè arreptis, & conquiſitis, luctus, morbi, perpetuũ denique ſui ipſius odium, ex cognita rerum turpium mercede conflatum. Adde inſanas pecuniarũ largitiones, nullam futuri tẽporis curam, non inopiæ, nõ liberorũ, non vxòris, non poſterorũ, non familiæ. quæ ſi quis ætatis poti9 vitia, quàm naturæ miſerias, velit appellare, quanquã nominis quæſtionẽ inducat, nõ tamen ipſas ab homine miſerias, atque incommoda

Eos falli qui miserias esse errores putant.

remouebit. Nec verò audiendus erit, qui hæc ab humanæ naturæ miseriis ſeparanda putet, quòd non in natura inſita ſint, ſed vnius vel aliquorum hominum errores videantur, totius autem naturæ illa eſſe affirmet, quæ nullo à prorſus homine ſeiungi poſſint. quaſi verò humanum non ſit iraſci, quòd multi non iraſcantur, aut non humanum loqui, & ſocietatem coire, quòd multi reperiãtur, qui nihil difficilius faciãt, quàm cum hominibus congredi, aut ſermonem cum aliquo conferre. verè autem humanæ miſeriæ ſunt, & quòd & ſi non omnes in vno, certè

omnes in omnibus, & aliquæ in multis, & multę ſępe in vno agnoſcuntur. Iam, conſtantis ætatis, quot quantæque miſeriæ ſint, non difficile eſt intelligere, at difficillimum enumerare. hæc enim ex omnibus hominis ætatibus in perturbationes animi, in pericula capitis, famæ, fortunarum vna maximè incurrit. ſicut enim cæterarum omnium ætatum, ad res negotiáque tum priuata, tũ publica peragenda aptiſſima eſt: maximéque idonea, ita etiam vna, præ cæteris omnibus, difficultatũ, miſeriarúmque omnium, quæ ex publica, priuatáque adminiſtratione oriun-

Virilis ætatis miſeriæ.

Virilis ætatis munera.

tur, particeps, & socia eſt. hæc priuata amicorũ negotia procurat, hæc publica ſuſtinet munera: hæc gloriam, & incõmodum ex rebus feliciter euenientibus, hæc ærumnas, & moleſtias ex aduerſis experitur. huic bonorũ ciuium propugnatio, huic malorũ accuſatio propoſita eſt, huic inuidia, & æmulatio à bonis imminẽt, à malis pericula & inſidiæ intenduntur: ætas nunquã ſibi ipſi nõ infeſta, nunquam pacata, ſemper laborioſa, ſemper anxia, & ſollicita. quæ ſi non aliquos interdũ vel vtilitatis, vel voluptatis fructus ex aſſiduo labore perciperet, ſeipſam

profectò regere, ac tueri non posset. Sed miseriarum numerus multò maior est, magnitudo autem tanta, vt neminem à publicis procurationibus non auertere, ac deterrere possit. Illustre præbuit exemplum vniuersæ ciuitati calamitas nostra, quam ex parta ciuium salute, ex defensis aris, ac focis, ex proditoribus à Reipublicæ ac populi Romani ceruicibus depulsis contraximus. Sed nostra fuerit ęrũna: ciuibus cõtigerit salus & quies, quã etiam vita ipsa profundenda, si opus fuisset, libentissimè redemissemus. Nihil necesse est mihi de me ipso prædicare. sed tamen Exilium M. Tullii.

verissimè affirmare possum, eos demum annos me verè vixisse, quos in præclaro aliquo patriæ vel commodo, vel ornamento consumpsi. ac si longius mihi vitam producere liceret, non me alia caussa ad diutius viuẽdum, quàm publicæ vtilitatis studium curáque adduceret: quæ vna cogitatio in homine gloriosa, & laudabilis est maximè. Nunc quæ extrema de ætatib⁹ superest, quid ego de senectutis incõmodis, ac miseriis loquar? quas plurimas esse, & grauissimas, & nomẽ ipsum, lãgoris calamitatísque plenissimũ, indicat, & adspectus ipse senũ hominũ pa-

Senectutis incõmoda.

tefacit. quid eſt enim aliud ſenem videre trementem, incuruum, canum, imbecillum, infirmum, quàm cernere moriẽtem viuũ, aut viuentem mortuũ? Ac, ſi nonnullis viſum eſt, magnam eſſe ſenilis ætatis cõſolationem, prudẽtiam, vſu rerum quæſitam, quę illius ætatis propria eſt, eoſdem illos fateri oportet, ex eo ipſo fõte manare etiam ad ſenes non minimũ doloris, atq; moleſtiæ. qui enĩ ſe prudẽtem rerúmque agẽdarum peritum agnoſcit, cur nõ doleat, quæ optimè intelligit, prę ętatis vitio optimè etiã perficere nõ poſſe? &, ſi patriã diligit, cur non angatur, ꝙ, quam

Senum imbecillitas.

consilio iuuat, opera etiam iuuare non possit? eóque maior prudentium dolor est, quòd optimorum consiliorum fructum nulla alia ratione percipi posse, quàm si optimè ad exitum perducantur, intelligũt. quòd, nisi vir optimus patriæque amantissimus ad agẽdum accedat, prorsus inania sint futura.

Omnium hominũ genera, gradúsque miseri.

De ætatibus satis mihi videor dixisse. quid iam de generibus hominum loquar? aut nunquid principes viros, & medios, & infimos æquè miseros esse negare possum? Reges ipsi quàm miseri sint, quantóque opere sollicitudini, timo-

Reges.

ri, atque insidiis propositi, satis ostendit Dionysius, cùm imminente capiti gladio Damoclem fortunæ suæ felicitatem voluit experiri. nec mirũ, cùm iis bellorum calamitates, agrorum vastationes, populorum cædes, vrbium exitia immineant. quæ cùm eueniunt, qui victoria potitur, aliquid & ad gloriam, & ad imperium semper acquirit, sed tanta præterea rerum amissio, tantúsque sumptus consequitur, vt magni cõstet victoria, ac plerumque præstiterit, nunquam arma sumpsisse. sin profligatio exercitus, aut clades aliqua cõtingit, nihil eo statu miserius

ne cogitari quidem poteſt. ſiquidem captiuitati, inopiæ, luctui, contemptui coniunctus eſt. Sed fac Regem eſſe à bellorum impetu, & à caſtrorum puluere remotum: ſua pacatè poſſidentē, nulla hoſtiū incurſione vexatum. num idcirco tutior, & à miſeriis ſecurior? quin immo, vt otium humana natura non fert, ipſe ſibi moleſtiam, ac ſollicitudinem exhibebit. nam aut de augendis vectigalibus, aut de producēdis finibus, déque vrbibus ad imperiū acquirēdis, aut de iūgendis cū potētioribus propinquitatibus, atque amicitiis cogitabit. quæ qui animo agitat, nec

à molestia liber est, nec alios securos, ac quietos esse sinit. De auaritia verò maxima animorũ peste nolim hoc loco pluribus disputare: quæ in deside, atque otiosa mẽte quã maximè exoritur. eáq; erectiores animos, & altiores dignitatis gradus maximè sollicitat.

Auaritiæ mala.

Huic generi infimũ hominũ genus opponitur: quod, vt nomine abiectissimũ, sic re quoq; omnibus calamitatibus, atq; angoribus est propositũ. Huic inopia, fames, cõtumelia, iniuriæ, tributorum solutio, militiæ incõmoda, misera denique omnia perferẽda sũt: eó que miserius est, quod cæteris omnibus, cũ

Infimum hominũ genus miserrimũ.

aduersa fortuná premuntur: permulta tamen suppetunt, è quibus consolationem, dolorísque leuationem petunt. at infimam plebem natura ipsa fatali quadam necessitate tam abiecto, támque imo loco collocauit, vt omnibus ærumnis subiecta, nulla propemodum ratione erigi, aut subleuari possit. Ne mediocris quidem hominum conditio miseriarum expers esse cognoscitur. nam inter summum, & infimum interiecta, alteri paret. alterum patitur. cui si imperare posset, certè lõgius à miseria distaret. Sed quia neque dignitate præstat, nec summos viribus adæ-

Mediocris fortunę homines miseri.

quat, ſuo ſtatu cõtenta eſſe cogitur. Itaque multis in ciuitate perfungitur incommodis, non illis quidem parum Reipublicæ fructuoſis, aut valde ad ferendum grauibus, atque aſperis, ſed quæ tamẽ animum ſollicitent, & humanas miſerias augeant. Hæc longiori oratione perſequi, non eſt præſentis inſtituti, ante oculos omnia ſunt, & nobis præcipuè re ipſa perſpecta & cognita. Nec verò alia eſt fœminarum conditio. aut enim iiſdem, aut parũ certè diuerſis & moleſtiis, & angoribus vexantur. nam & iiſdẽ morbis, quibus viri animi perturbationibus mẽtíſque erro-

Fœminarum cõditio.

ribus obiiciuntur. eóque miserior illarũ ſtatus eſt, quò mollior natura, & ad propulſanda incommoda, calamitatéſque perferẽdas infirmior. eaſdem, quas viri, ex parẽtum, fratrum, ſororum, affiniũ interitu moleſtias, & dolores hauriũt: maritos ſæpe fatuos, parum de re domeſtica ſollicitos, pecuniã profundẽtes nanciſcuntur. ex quo paupertas, & luctus, quibus malis eò premuntur grauius, quòd non, vt homines, indagare poſſunt, qua maximè ratione medeãtur incommodis, rebúſque ſuis conſulant.

Quantum Tullia mea ex

patris

patris exilio doloris, quantum ex maritorum ærumnis,& difficultatibus luctus, molestiæque percepit? & quãuis optanda etiam minimè pauca in vita viderit: malorum tamẽ paucorum ſenſus, vel doctiſſimis hominibus iudicantibus, ita acerbus eſt, vt bonis vel plurimis, & maximis æquetur, interdum etiam præferatur. Permulta præterea in hoc genere sũt, quæ reticere præſtat, quàm edere. ſed magna certè, vel hoc vno nomine, fœminarum miſeria eſt, ꝙ quamdiu viuũt, parêre ſemper coguntur. aut enim innuptæ parẽtibus, & affinibus, aut nuptę maritis parẽt

& seruiunt. sic, quò minus libere, eò magis misere, nec vnquã liberæ, nisi è vita profectę. ergo mortuæ beatæ cẽsendæ erunt. nec sanè video, quid aptius dici possit. Sed, vt ad nos ipsos redeamus: cui vxor contigit, is, præter cõmunes omniũ calamitates, præcipuo etiã miseriæ genere premitur, quòd non solùm suis, sed etiam domesticis vxoris, & familiæ molestiis, curísque vexatur. neque enim ab ea, qui cum arctissimo matrimonij vinculo conglutinatus est, aut mente, aut cogitatione seiunctus esse potest. Itaque tot vexatus calamitatib⁹, tãtísq; miseriis circũclusus ho-

Eorum qui sunt vxorati conditio.

minis animus, quid egregium, aut eximium ſuſcipere, aut cogitare poteſt? mirum, ni ſeſe abiiciat, ac veluti deſperatione perculſſus, humi iaceat. Redeo igitur ad illud, quod initio dixi, neminem eſſe, qui ſpiritum ducat, non miſerum, neminem verè felicem. parúmque ſapiũt ij, qui hominem luendorum ſcelerum cauſſa natum felicẽ, aut beatum audent nominare. noſtra enim, quæ dicitur vita, mors eſt, nec vnquam viuit animus, niſi compage ſolutus corporis, liber æternitate potiatur. itaque mortem in beneficij loco tributam à Diis immortalibus, iis, quos maximè

Cõcludit neminẽ non miſerum.

Vita hominis, mors.

Mors quibus tributa beneficii loco à Diis.

dilexerunt, traditũ est: vt, cùm, Herodoto auctore, Argia sacerdos, quod optimũ filiis esset, à Dea, precata, eos reperit mortuos. mortem autẽ, tanquam optimam, illis esse concessam, credamus sanè Apollini Delphico, qui exoratus à Trophonio, & Agamede, à quibus tẽplum magnificè Apollini exędificatum Delphis erat, vt, quod esset optimum homini, tribueret, post diem tertium exanimes sunt inuenti. quo munere iudicauit Deus, & Deus is, cui diuinationis partes à reliquis Diis sũt relictæ, mortẽ homini omniũ rerũ esse optimã. itaque excutiatur iã, & euella-

tur funditus falſa illa multorũ opinio, malã eſſe mortẽ: quãdoquidem, vel Deorum iudicio, non modò mala non eſt, ſed omnium rerum optima, & omnium munerum, quæ humano generi dari poſſunt, præſtantiſſima. præclarè. nam & miſeriarum omnium, quas viuentes pertulimus, finis eſt in morte, & vitatio futurarum, in quas progredientes in vita incurrũt. docemur enim exemplis è propagatione vitæ permultos optimos, & fortiſſimos ciues incredibiles hauſiſſe calamitates. immerentes dixerit aliquis: ergo nõ sũt in miſeriis ponẽdæ. nihil enim miſerum,

Mors, nõ eſt malũ.

quod non culpa contractũ. de hoc aliàs viderimus: ſed calamitates certè fuerunt: quarum etiã vnica cogitatio, quæ præteruolat, & effugit, non modò ſenſus, qui corpori firmius inhæret, acerbitatis habet plurimũ. ex quo verè colligi poteſt, ſapienter feciſſe Thraces, qui, ſi Herodoto credimus, naſcẽtibus liberis lugere, moriẽtibus lætari ſolebant. exitum videlicet vitæ, vt miſeriarum finem, & quietis portum, probabant: vitæ initium, vt ingreſſum ad moleſtias & dolores inuiti videbãt. Si ergo naſcimur miſeri, morimur beati: quis in hanc lucẽ edi velit, vt miſeriis oppri-

Thracũ mos.

matur? qui non potius mori, vt beatã vitam acquirat? &, si hoc nobismetipsis, vt optimũ, vellemus, cur liberis, & affinibus, diuersum? an melius nobis, quàm iis, quos summè diligimus, esse velimus, aut potius beatè nobis, miserè ipsis & infeliciter? hoc certè nullo modo. quamobrem amanda mors semper omnibus charissimis etiã optanda. Ac, si quibus mori præstat, quàm viuere, iis præcipuè, quos & acta cũ virtute vita claros effecit, & mors, satis diuturna vita perfũctos, molestia afficere non potest. Nasci verò nõ intelligo, quib9 expediat. nã in ærũnas miseriásque

Nasci miserum.

ingredientes quid gratũ, quid hilare aſpicimus? qua re potius non offendimur? quod primus ille naſcentium infantiũ vagitus, & eiulatus ſatis declarat. tributus enim eſt ab optima parẽte natura, quæ nihil inane ſolet efferre, ac potius iis rebus, quas efficit, admiranda ſemper edit vel pietatis, vel iuſtitiæ, vel prudentiæ documẽta. Ex quo intelligi licet, non naſci longè optimum eſſe, neq; in hos ſcopulos incidere vitæ: proximum autem, ſi natus ſis, quamprimùm mori, & tanquã ex incendio effugere fortunæ.

Sileni dictum.

Sileni quæ fertur fabula (ſi grauioribus ludicra interdum ad-

miſcere liceat) idẽ certè cõfirmat. qui captus à Mida, miſſionem doctrina redemit. docuit autem Regem, nunquam naſci optimum eſſe, ſed celeritatem mortis proximè accedere. idémq; Euripidis teſtimonio, poetæ ſapientiſſimi, comprobatur. Sed Crantor noſter patri, filij mortẽ ęgerrimè ferẽti, reſponſum ait datum eſſe in Pſychomantio, filio ſuo bene beatéque eſſe, vtiliúſq; futurũ fuiſſe, ſi etiã pater pari ratione fatis cõceſſiſſet. Quamobrem, ſi dolorum finem mors affert, ſi ſecurioris & melioris initium vitæ: ſi futura mala auertit, ſi medetur præſentibus: ſi

Mortis commoda.

nos ex plurimis vel morborũ, vel molestiarũ, vel acerbitatũ periculis educit: cur eam tãtopere accusare, aut dolorẽ ex ea deriuare velimus, ex qua potius consolationẽ, ac lætitiam haurire fas esset? Nisi si, quod mortẽ subsequitur, nos fortasse sollicitos habet. de quo libet pauca dicere, ne hic vnus ad molestiam dolorémque alendum angulus relinquatur. qui profectò insipientibus obiiciendus non est, nec in tanto argumẽtorum aceruo, quibus mortem ipsam nobis obstringere conamur, committendũ, vt hoc vno nomine minus nobis debere videatur. & quan-

In eos qui de iis quæ post mortem fiunt solliciti sunt.

quam hæc futuri post mortẽ tẽporis cura hominis propria non sit, sed Diis immortalibus potius relinquenda, quorũ nos vel liberalitati, vel sapiẽtię permittere, fas piúmq; esset: qui enim nascentiũ curã suscipiũt, qui viuentes protegunt, alunt, tuẽtur, fouẽt, cur moriẽtes deserãt? tamẽ aiiquid etiã modestè de iis exquirere, nõ est inutile. Necesse est autẽ, sit alterũ de duobus, vt aut sensus penitus omnes mors auferat, aut in alium quendam locum ex his locis morte migretur. quòd si morte sensus extinguitur, obitúsque noster ei somno similis estq,ui nonnunquam etiam,

ſine viſis ſomniorum, placatiſſimam quietē affert, quid lucri eſt emori? aut quod omnium tempus reperiri poteſt, quod ei tempori anteponatur, cui ſimilis futura eſt perpetuitas omnis conſequētis ætatis? Sin migrationē malimus eſſe mortem in eas oras, quas è vita profecti incolunt, quid optabilius, quàm ad eos proficiſci, quos mortuos viuens dilexeris, & cū iis perpetua vita perfrui, qui, vt nos in laude viueremus, & libēter moreremur, ſuis & præceptis, & exemplis tantopere laborarunt? mihi certè nihil videtur euenire poſſe gratius quam ſi mors aditū ad alia loca

Mors, eſt migratio.

patefaciat, ad eos venire, & cũ iis esse, quos & maximè dilexi, & nũquam non diligere ac laudare possum. Ad meos autẽ & affines, & amicos vt peruenero, quantopere lætabor? quæ iucundior collocutio, qui suauior vel cõgressus, vel complexus? O vitam verè vitalem, vt ait Ennius, omnibus bonis ac gaudiis circunfluentem: sed beatam etiam mortem, quæ ad beatissimam vitam aditum aperiat. Me quidem, etsi dolore vehementer perculsum & afflictum, his tamen monitis, & præceptis non mediocriter alleuari sentio, itaque neminẽ puto fore, quem non rationes,

à nobis tã ſtudioſè è ſapiẽtum libris collectæ, iuuent, ac delectent. eóque magis, quò leuiores erunt aliorũ dolores, quàm hic, quo nos tantopere vexati ſumus. nam ſi amor, ſi pietas filiæ, ſi virtus, ſi grauitas, ſi conſtantia, ſi cæteráquæ vix in fœminis ſpectari, nedũ requiri ſolẽt, conſiderãda ſint; tãta facta iactura, grauiſſimè dolere debuimus. ſed vincat dolorẽ cõſolatio; nec iam, quid amiſerimus, ſed quatenus mortalem filiã lugere deceat, cogitemus. Hoc nos in mœrore noſtro; quod certè fortis eſt ægroti, non ſolũ accipere, ſed etiam exquirere medicinã. At, ſi quis erit, quem

Tulliæ laudatio.

dolor à ratione auerterit, cui nō satis firma videātur ea, quæ iā dicta sunt; is se hominē esse meminerit: nihil autē humani⁹ esse morte, vt, si mors, ab ipso diuelli, atq; auferri posset, diis propior habendus esset, quàm hominibus, nec omni ex parte hominis nomē ipsi cōgrueret, quia cōmuni, & præcipua hominis conditione nō vteretur. præterea lacrymis nihil profici, quæ si quid adiumenti afferre possent, non solùm effundēdæ, sed studiosè cōquirēdæ viderentur. Denique, non solùm iniustè, sed etiā turpissimè agere qui immodicè doleat. turpitudo enim peior est

Mors est homini naturalis, ergo non dolenda.

Lacrymis nihil proficitur.

Dolor immodicus.

dolore, ſiquidem dolor homini à natura inſitus eſt, nihílque habet infamiæ. turpitudo autem idcirco vituperanda, quòd aliquid ſemper indecorum continet, culpa contractum. at omnis immodicus dolor turpis eſt & à viro alienus: quandoquidem, vt immodicè, prætérque rationem doleas, ſponte efficis. ex quo culpa exoritur, quæ homini maximè fugienda, vitandáque eſt, ne cogitationibus molliſſimis, quales interdum perditè amantes ſuſcipere ſolent, nimium perturbemur & effœminemur. quī potius nos ad Homerica præcepta referamus:

Corde

Corde age ſis firmo, nec te ſubmitte dolori:
Nanque aliquid grauius peiúſque aliquando tuliſti.

Nemo videlicet ſuorum funera experitur, cui non aduerſia multa antea contigerint, ita variis omni ex parte incōmodis humana natura concluditur: cur igitur grauiora, vel certè æquè grauia fortiter paſſus, cùm maximè occalluiſſe, & ad dolorem nouum obduruiſſe deberet, deſpondeat animum, ſéque mœrori tradat? quod etiam iniuſtum eſſe, paulò antè dicebamus. natura enim vſurā nobis vitæ dedit, tāquam

pecuniæ, nulla præfinita die. ꝙ si, cùm libet, sua repetit, ea cõditione cõmodata, vt restituẽda sint, cur accusatur? aut, cur non potius naturę gratias agis, ꝙ, cùm citius potuisset, tardius repetierit, quàm, ꝙ aliquando repetierit, iniusta querela insequeris? certum est enim, nõ habitandi locum, sed commorãdi diuersorium, nobis esse concessum: è quo cùm migramus, alacres tanquam ex hospitio miseriarũ atque incommodorum plenissimo, egredi debemus, ac lætissimo animo ad futurã vitã, tãquam ad patriam, euolare. ꝙ sapiẽtes re ipsa præstitisse memorantur. profectò

Vitę vsura.

enim, ſi quid eſt, ꝙ morientes perturbet, aut morientiũ affines habeat ſollicitos, id totum aut ex falſa quadam opinione oritur, quòd vitæ huius vſum nimis vtilem, ac iucundũ arbitremur, aut ex nimio in nosmetipſos amore caritateq́; prouenit. Sed opinionẽ illã, quam rationes adeò firmæ cõuellũt, libẽter deponere debemus: ab hoc verò amore nimio tantò libentius abhorrere, quãtò indecẽtius eſt vitæ munere perfunctos velle etiã in vita, diis inuitis, cõmorari: cõmunémque omniũ, qui ante nos è vita diſceſſerunt, conditionem recuſare, demum, tãta eſſe mol-

Erronea opinio eorũ qui ſuorum morte perturbantur.

litie; tantáque impudentia, vt ne in morte quidem cõfirmemur, ac resipiscamus. Quòd si nostrorũ mortẽ dolemus, cogitemus aliquãdo, moriẽdum ipsis fuisse, mortẽ autẽ incertam esse, nec in hominis arbitrio positam, sed è deorum voluntate pendere: quos verò lugemus, eos quoque suorum mortem vidisse, patientérque tulisse: ideóque suo exemplo, quid nos facere velint, præcipere: denique id, quod ad consolandum maximũ, ac firmissimum est, non eos nobis penitus ereptos esse, nec prorsus amissos, sed ad pręfinitum tempus à nostris oculis, nostráque

Mors à deorum pendet arbitratu.

cõſuetudine remotos. itaque, cùm ad eum vitæ terminum, quem natura præſcripſit, nos quoque peruenerimus, ſtatim eorum conſuetudinem reguſtabimus, & ad ſuauiſſimam vel conſuetudinem, vel conuictum redibimus. Mortẽ ſuis acerbam amarámque in moriendo eſſe, nonnulli exiſtimant, atque ideo fortaſſe perturbantur. quod me quidem, ſublatis grauioribus dolendi cauſſis, quas iam ſuperiori diſputatione reiecimus, minimè angit. ipſe enim diſceſſus animi à corpore vel cum nullo, vel certè cum modico dolore fit, & interdũ ſine ſenſu, non-

Diſceſſus animi à corpore qualis.

nunquã etiã, si rectè sapimus, cũ voluptate. Sed, quidquid sit, totũ hoc ita leue est, qualia sũt ea, quæ pũcto tẽporis fiũt. nec, si mors paulò lõgior alicui cõtingat, desperandũ est de deorũ naturæque benignitate, quin eo quoque tẽpore properantẽ è vita discedere foueãt, atque alleuẽt. cuius rei in morientib' sæpissime signa minimè dubia cernũtur: cùm velut è somno, exciti, quo tẽpore extremũ spiritum edituri sunt, ita gaudentes & alacres aspiciunt, vt libẽtissimè iudices è vita proficisci. quamobrem ne hæc quidem vllam æquam doloris afferre caussam possunt, qui certè cõ-

Gestus quorũdã morientium.

primẽdus ac minuẽdus eſt, ꝙ, etiam ſi nolis, tempore tamen ipſo extenuatur, & euaneſcit: non quòd minuẽdi doloris vis in ipſa die poſita ſit, ſed ꝙ vſus ipſe, cogitatióque diuturni tẽporis doceat, nihil eſſe in morte mali, ideóque leuiter, & patienter ferendã. Sed turpe ſtultúmque eſt homini, tanta támque varia rerũ cognitione instructo, nõ à ſe ipſo potius maturè, quàm ſero ab vſu, & cogitatione doloris remedia exſpectare: quę tã firma sũt, vt neminẽ fore putẽ, quẽ non vehemẽter nõ iuuent ſolùm, ſed etiam permoueãt. mihi verò eò magis neceſſaria fuerunt, quò turpius

visũ esset: me, qui cęteros constãtissimè consolatus essem, in meo dolore iacere: vóxque illa exaudiri, & fortasse nõ immerito, potuisset.

Hiccine ille Cicero, cuius ob os Graÿ Ora obuertebant sua?

Philosophiæ vis. Sed nos Philosophia aduersus omnes vel temporum, vel fortunæ, vel naturæ insidias muniuit: quæ ita fortis est, vt nullius iniuriæ impetum extimescat: ita lenis & suauis, vt omnes acerbitates facilè mitiget àc molliat, ita demum vtilis & fructuosa, vt totam se ad

humanas vtilitates liberalissimè porrigat, atque explicet. nec verò secus debet. quæ enim humanarum miseriarum cumulum optimè norit, & acutissimè perspiciat, si eas patiatur manare longius, neque homini mœrore confecto cõsilio præsidióque suo præsto sit: quid illo miserius? quid vita nostra laboriosius aut tetrius? aut quid prodesset, adspectum à natura ad supera erectum accepisse vt cœlum contemplari, vt Deorum maiestatem cogitare, aut à Diis immortalibus mentem & rationem, vt vtilia cognoscere, honesta à turpibus secernere, æqua amplecti

ab iniquis abſtinere poſſemus, voce denique ipſa & oratione frui, quę nullis animãtibus cõceſſa eſt, quáque cæteris omnibus, quæ ſub cœlo ſunt, viuentiũ naturis antecellimus? inania hæc videri poſſent, ſi tam multis ex aduerſo miſeriis oppreſſa hominis natura neq; ſe ad cœleſtia erigere, nec tantis bonis, quibus maiora eſſe nulla potuerũt, vti poſſet. ſed profectò, vt cõtra ſerpentum virus pharmacorum genera multa, cõtra inopiæ calamitatem ſolertia & induſtria, contra turpitudinis voluptatem pudor & verecundia, ſic contra dololoris morſum philoſophia no-

bis data eſt deorum immortalium conceſſu atque munere. quam vt nemo ſatis pro dignitate laudare queat, ſic quã plurimi mentis tranquillitatem, animi moderationem, in voluptates imperiũ, in acerba omnia ſummã quãdã vim ac fortitudinem illi vni acceptã referãt neceſſe eſt. Neq; nos aut in exilio patiẽtes, aut in honorũ curſu temperãtes fuiſſemus, aut nũc in tãto mœrore ſapiẽter & fortiter verſaremur, niſi tuo, philoſophia optima rerum humanarũ moderatrix, beneficio. Tu verò felix & beata, Tullia mea, ſi quis tibi in morte sẽſus eſt, quæ tot tãtiſq; miſeriis,

Tullia cur beata.

quibus propoſita fuiſſes in vita, vna mortè perfuncta es: à præſentibus malis expedita, ab impendentibus erepta, & in tuto ac tranquillo quietis portu collocata. meritò tibi mortẽ iucũdam fuiſſe putẽ, cùm vel ea bona, quibus viuenti frui licuit, animo reputas, vel mala, quæ moriens vitaſti, mente, ac cogitatione complecteris. Ego autem, cùm te felicem iudicẽ, ac, ſi dicere liceat, penè oculis cernam, cur tua morte excrucier? potius lætabor, ac tibi, tãquam de re optatiſſima, gratulabor. cui niſi moleſtum eſt, me iam ætate confectum in tã perturbata Republica, támq;

miſero vitæ genere reliquiſſe, quid iam graue aut acerbum eſſe poſſit? Sed hoc quoque ratione ipſa leuius aliquantò efficitur. neque tu nunc, quid me perferre neceſſe ſit, ſed quã non multò poſt tecum iiſdem bonis vſurus ſim, debes cogitare. nihil enim accidere valde graue poteſt iis, qui ſpe iã propinqua futuri boni recreantur, & aluntur. Sed neſcio qui nos teneat error, aut miſerabilis ignoratio veri. non enim tantopere bonis delectamur, quàm malis affligimur, ex quo fit, vt hæc etiam nolentes augeamus, bona autẽ, quæ fruendo, cogitando, gaudendo ma-

Non tam delectamur bonis, quã malis affligimur.

iora efficere expediret, etiã deteramus. quod certè minimè oporteret. nam, si serio disputare volumus; cur dolores résque aduersas refugiamus, quæ fortitudinem in nobis gignunt, & efficiũt? quę si nulla essent, nulla profectò fortitudo agnosceretur. cur mortem horreamus, quæ assidua sui memoria, nos vt meliores simus, admonet? nec patitur, ad ea nos animum adiũgere, quæ aliquam nomini nostro vel intẽperantiæ, vel iniustitiæ notam possint inurere. Bona verò, & ea quæ probãtur in vulgus, cur tantopere appetamus? quæ cõsecuti, molliores plerunque ac deteriores

Bona vulgo probata, nocent.

euadimus. itaque his voluptatũ lenociniis obruimur, vt discessum ex hac vita impẽdere, vix, aliquãdo recordemur. Sapienter philosophorum princeps, & magister Plato: quæ sensus appetit, aut timet, nihil aliud esse, quàm somnia. itaque penitus contemnẽda esse. mala verò vt vitẽtur, ad æterna properandũ: quò nisi cõfugias, vitari nunquam posse. at ad æterna ne properari quidẽ potest, nisi morte ianitore, ac duce. Quorsum hæc? vt intelligamus, nõ modò à dolore vacuã, quietã, opportunam, bonã denique esse mortem, sed etiam summorum atque immortaliũ

Mortis bona.

bonorũ liberalem, ac beneficã ministram. itaque Cato ſic è vita diſceſſit, vt lętaretur, cauſſam ſe nactum eſſe moriendi. Iam nemini dubium eſſe poteſt, quin vir prudentiſſimus, ſi ſua morte lætabatur, mortem etiam optimam eſſe agnoſceret. Certè enim in re ſua, quæ præſertim ſenſu percipiatur, nemo fallitur. quod comprobare poſſum Artabani Xerſis patrui, viri ſapientiſſimi, teſtimonio. de quo eſt apud Herodotum, cùm Xerſes exercitus ſui copias penè innumerabiles, ante ſe in aciem inſtructas intuèns collacrymatus eſſet, neminem ex tot militibus ad

Catonis mors victronca.

centum

centum annos ſuperſtitem futurum, illum Xerſi reſpondiſſe: at tam multa ſunt, támque miſera, quæ viuentes perferũt, vt nemo ſit, quin mori ſæpiſſimè cupiat: cùm incidentes calamitates, & morbi vitam adeò perturbent ſollicitámque habeant, vt longiſſima videatur. itaque mortem perfugium eſſe ærumnoſæ vitæ, dubitare nemo poteſt. nec his contentus addidit etiam illud: deos immortales, cùm hominum vitã, quæ adeò miſera ſit, multis bonorum integumentis velarunt & operuerunt, feciſſe quodammodo inuidẽtius, ne mortis ſuauitatem, quanta eſt, omni ex

Amphiaraus.

parte degustaremus. Amphiaraum fabulæ narrant Ioui atque Apollini fuisse charissimum, neque tamen illum senium attigisse. ex quo quid aliud coniici potest, quàm mortis celeritatem diuinum munus, & lucrum esse maximum? itaque scitum est illud comicum:

Nam quem tuetur atque diligit
Deus,
Iuuenis supremum mortis intrat
limitem.

Neminem enim, quem dilexerint Dii, patiuntur esse miserum. quare vitam eis mise-

riarum plenam, adimant necesse est, quid autem cõtingere homini tam gratum potest, quod eum magnopere in vita retineat? voluptas, credo, quam ex alicuius siue artis, siue doctrinæ tractatione percipit. at doctrina æmulationẽ, omniũ rerum molestissimã, si quæris, etiã dolorem parit. non tam enim delectamur, aliquid discẽtes, quàm angimur, multò plura, ac maiora, quæ scire vellemus, penitus, ignorantes. Artes verò, quas tenuiores tractant, quid habent voluptatis, aut quid non potius molestiarum, & mœroris? quanta inter eos, qui illas exercent, perfi-

Doctrinæ liberales.

Artes mechanicę.

dia? quantum odium? quanta inuidia? aut quis eſt ſua ſorte contentus, & non alienæ ſiue induſtriæ, ſiue fortunæ, æmulator, oſor, detractor? Sin ciuilem vitam quiſquam appetit, & in Reipublicæ luce viuere pulchrum putat, is ſe exigua, ac penè nulla honoris ſpecie magnas cõparare calamitates certo ſciat. quotus enim quiſque eſt, cui non publica adminiſtratio vel mœroris, vel iacturæ tantùm attulerit, quantùm verbis explicare vix queat? ac ſi de toto vitæ curſu iudicare verè volumus, exitium videamus. Vbi optimi Reipublicæ adminiſtratores ſeu verius pa-

Vita ciuilis.

rentes, Miltiades, Ephialtes, Cimo, Themiſtocles, Ariſtides? quantum illis fides, charitas, integritas, conſtantia peperit miſeriȩ? vt non modò honoribus, dignitate, auctoritate ſpoliarit, ſed etiam in exiliũ miſerit. quod cõtrà oportebat, viros optimos patriæque amãtiſſimos honore affici, in oculis ferri. Scipio Africanus apud noſtros optimam cauſſam amplexus, paucorũ immoderatæ libidini repugnãs, manè mortuus, in lecto eſt inuẽtus. nec abfuit ſuſpicio, quin ab vxore, quæ Grachorũ ſoror fuit, interfectores eſſent immiſſi. Metello autẽ Numidico, homine

Africani minoris mors.

Metellus Numidicus.

omnium clarissimo, ac præstantissimo, quid miserius? qui, ne in legem perniciosam iuraret, in exiliũ abire sit coactus. fateor profectò, inter omnia exilij genera, atque omnes miseriarũ caussas maximè honestã Numidici fuisse cõditionẽ, cui probitas, integritas, in patriã charitas calamitatis caussam attulerit, sed tamen fatẽdũ est, grauissimã fuisse calamitatẽ, pelli patria, auelli à suis, bonorũ direptionẽ, liberorũ siue mœstitiam, siue ærumnam videre. M. Regulum, C. Mariũ, L. Brutum ob liberandam patriam interfectum prætereo. nolim in iis commemorandis

nimius videri, quorum exitus nemo eſt, quin ex libris, imaginibus, fama denique vulgari iam didicerit: quæ cùm multa maximéque grauia ſint, grauiſſimum tamen illud debet videri, quòd homine ambitionis vinculis irretito, quíque è popularibus ſuffragiis totus pendeat, nihil vſquã infelicius reperiri poteſt. quãtus in eo timor, quãta dubitatio, quãtus conatus, quãta ſollicitudo? vt nullã illi à moleſtia vacuã eſſe horã, non immeritò ſuſpicari poſſimus: nã, ſi ſeruiẽtis ea eſt cõditio, vt ex eius, cui ſeruit, moribus, volũtate, ingenio propriam ſibi fortunã fin-

Ambitioſa vita miſera.

gat, qui populo seruiet auido, inuido, ignaro, ad mutationem procliui, &, quod caput est, ingrato, num aliquando beatus esse poterit? an potius, quoties de eius natura cogitabit toties suam ipse calamitatem, ac fortunam conqueretur? præclarè vetus Poëta:

Ex Ennio.

Aeterno mixtam luctu mortalibus vitam
Olim constituit diuum pater, atque hominum Rex.

Itaque quamdiu hac luce vtimur viuere quidē videmur, sed veriùs assiduè morimur, aut saltem vitā verbo retinemus,

Vita hæc mors.

re ipſa amiſimus. Equidem non video, quid in hominis vita valdè optandum, aut felix eſſe poſſit. multos potius, ne in maiora, quàm quæ humana conſuetudo quotidie fert, mala inciderēt, mortem ſibi dedita opera conſciuiſſe ſcio. quod tamen non idcirco dictum velim, quia probandum putem: ſed, vt ex eo appareat, humana vita quàm multis vndique prematur difficultatibus. Cleomenes Lacedæmoniorum rex eiúſque filius, morte vltrò appetita, præterea Theagenes Numantinus, qui ne in hoſtiū manus veniret, primùm ſuis, deinde ſibi ipſi mortem attu-

Qui ſibi manus attulerūt.

lit, quantoperè vita fugienda ſit, ſatis videntur apertè declaraſſe. Ac niſi turpe videatur, homines à mulierculis, multò certè imbecillioribus, fortitudinis exempla petere, repetamus ex hiſtoriis Aſdrubalis vxorẽ illam, quæ, Carthagine in hoſtiũ poteſtatẽ redacta, ſe ipſã cum tribus filiis in cõflagrantis patriæ incẽdium immiſit. Sed præter hæc, quæ iam teſtata ſunt, & illuſtria, fateamur ſanè ingenuè, tantam eſſe humanæ naturæ miſeriam, vt neque genus ipſum hominum, nec è toto genere ſinguli miſeriarum expertes eſſe poſſint, quod eò magis mirandum eſt, quòd nõ

iis ſolũ malis, quibus hominis natura aſſiduè affligitur, mala noſtra præſcripta ſunt, ſed ipſi nos, quantũ in nobis eſt, miſeriores quotidie reddere conamur. nullũ enim aliud in toto terrarum orbe genus animantiũ reperias, præter vnũ hominẽ, quod in proprium genus, atque in ſeipſum ſæuitiã exerceat ſuã. meritóq; Dicæarchus in eo libro, quem de hominis interitu luculẽtũ & eruditũ cõſcripſit, nihil habere dubitationis putauit, quin multò plures extincti ſint homines ipſa hominum ſæuitia, & acerbitate, quã omni reliquo genere calamitatis. tãta eſt enĩ in permul-

Vitam ipſam miſeram, multò miſeriorem reddimus.

tis auaritia, tãtum ambitionis, imperij, diuitiarũ ſtudium, vt explendæ cupiditatis gratia nihil ſibi nõ licere putent. atque hoc malum nõ iam anguſtis finibus compreſſum videmus, ſed ſuperioribus ſæculis erupiſſe vehementer, & manaſſe latiùs. non enim certum aliquẽ hominum numerũ, ſed regna ipſa, & totas perſæpe funditus ſuſtulit ciuitates. At, ſi ad ſingulos homines quæ proxima ratio eſt, mentem cogitationémque conuerteris, ne in iis quidem quidquam reperies, quod valde appetere, aut approbare poſſis. finge enim animo, quidquid homini felix, aut beatum

Externis rebus non paratur felicitas.

ex opinione vulgari possit in vita contingere. congerantur diuitiæ, bona valetudo, honores, potentia, etiam voluptates accedant. cùm hæc omnia in hominem contuleris, nihil tamen tribueris stabile, aut firmum, nihil quod non repentinam, & assiduam pati mutationem possit: caduca enim & incerta sunt omnia, non in humanis consiliis, aut viribus posita, sed in fortunæ temeritate, ac temporũ vicissitudine constituta. quid autẽ homini turpius, quã è temporis ac fortunæ mutatione pẽdêre, & secundo illius flatu subleuari, reflatu deprimi & affligi? aut lætis rerum euẽtis

gloriari, aduersis lugere, nec lacrymis temperare posse? quid iam intersit inter hominem mutámque pecudem, si nos perinde atque illa, quibus rationem Natura denegauit, extrinsecus toti pendeamus, in nobis ipsis nihil fortitudinis, nihil firmitatis, nihil habeamus constantiæ? quanuis enim homini nō mater, sed verius nouerca Natura corpus fragile, infirmúmque tradiderit, animū autem & in molestiis anxium, & in timore humilem, & ad labores mollē: plurimos tamen inseuit diuinos ingenii iudiciíque igniculos, quorū auxilio & cum dolore luctari,

Natura nouerca homini non mater.

& timori obſiſtere, labores verò omnes nullo negotio vincere, ac perferre poſſumus. itaque tributum diuinitus mentis ignem, & prudentiæ, non extinguere, ſed ſopitum fouere, atque augere debemus. Mors autem, progreſſis in vita longius ſi immineat, nihil eſt, cur magnopere commoueamur: quæ præſertim aut meliorem, quàm quo viuentes fruìmur, aut certè non deteriorem vitæ ſtatum ſit allatura. quis enim negabit, ſi animus omnino intereat, extincto ſẽſu nihil eſſe mali: proptereáque nullam iuſtam doloris cauſſam exiſtere? at, ſi vigeat, corpore

Mors ſenibus nihil mali affert.

Mors nihil mali affert.

ſolutus ac liber? quid iam illa vita beatius, quid diuinius? ex quo maxima & veriſſima lætitiæ ac voluptatis exoritur occaſio. Itaque nihil iã reſtat, quò minus, optimam eſſe mortem verè affirmare poſſimus, tantũque abeſſe, vt, cùm adeſt, dolẽda ſit, vt nunquam fugienda, ſæpe etiam optanda videatur. atque eò magis, quò diutius in vita homo permanſerit: nam, cùm iis bonis, quæ afferre vita poteſt, ſatiari cœperit, tum ab humanis moleſtiis ſecedens, in beatiſſimam vitam commigrabit: non enim is ego ſum, qui animum ſimul cum homine interire putem: tantúmque

mentis

mentis lumen, è diuina natura delibatum posse extingui, sed potius, certo tempore emenso, ad immortalitatē redire. quid autem hominē magis deceat quàm tam multis támque firmis rationibus nixum, virilem animum retinere, fœmineam mollitiem exuere? qui verò mortuos nimis lugent, nec humanam conditionem magno elatóque animo despicere possunt, in eos illud probri plenū verè dicetur:

Flere mortuos muliebre

Vos etenim iuuenes animū geritis
muliebrem,
Illáque virgo viri:

Multæ enim repertæ fœmi-

næ ſunt, quæ in domeſtico luctu ſingularem animi præſentiam ac magnitudinem præſtiterunt. Sed virilis fortitudo, vt libidini, ſic dolori, nõ aliter, quàm ſeruo domina, imperare debet, eãque coërcere, ac frangere, tanquam viciosam & imbecillam animi partem, quã ſi emergere patiatur, ſéq; paullò altius efferre, non modò rationi præcurret ſed etiã victrix in animo exſultabit. quò nihil homini turpius, aut perniciosi' ne excogitari quidem poſſit.

Gorgię dictum.

Gorgias orator, iã ætate confectus, ac morti proximus, rogatus, num libenter moreretur; Maximè verò, inquit, nam tã-

quam ex putri miſeráque domo lætus egredior. O virũ egregium, dignumque, cuius vigeat in omniũ ore, ac mente ſententia. quid enim potuit præclariꝰ dicere? cùm mala, quæ viuentem pati neceſſe eſt, cogitaret, miſeriarum finem, quas moriẽs relinquebat, adeſſe lætaretur? ſic par eſt loqui hominem, qui non libidine vexetur, non voluptatis illecebris irretiatur, nulli denique pareat cupiditati. quæ ſumma eſt ratio & ſapientia, humanæ neceſſitati imperare, non dolori cedere, non deſiderio angi, nihil denique humanum extimeſcere.

Angamur liberorum aut af-

Angi suorũ interitu stultum.

finium interitu? quid ita? vt stultos imitemur, qui, quæ mutari non possunt, quæque vel nolentes opprimunt, perferre nequeunt: saniores, quorum tam multa extant ad æternitatem illustria, siue exempla, siue testimonia negligamus? quid est aliud, cæcorum more ambulare, &, cùm in celebritate versari, ac Solis lumine vti possis, solitudinem tamẽ, ac tenebras quærere? iam enim ad eos, quos æmulari satius est, quósque nobis imitãdos proposuit antiquitas, nostra delabatur oratio. Mortem igitur in malis nullo modo esse ponendam, sed in præcipuis bonis nume-

Mors nõ est in malis ponenda.

randam, dubitaturũ puto neminẽ ſi enim à miſeriis abſtrahit, ſi in meliorem vitam inducit, ſi neque miſera ipſa eſt, nec vllius particeps miſeriæ cur mala cenſeatur? ſin hoc largitur, vt ſempiternis bonis potiamur, vitámque, quam mortalẽ habuimus, æternam adipiſcamur, quid morte beatius eſſe poſſit? Itaque ſapientiſſimos homines accepimus non modò ſuorum morte non perculſos, neque dolore vllo affectos, ſed etiam ſæpiſſime lætatos eſſe. Anaxagoræ inter familiares ſuos de natura rerum, diſſerenti, filii mortem nunciatam tradunt, nihilque aliud ab eo

Qui fortiter ſuorũ mortẽ pertulerunt.

responsum, nisi se illũ genuisse mortalẽ. præclara verò vox, & verè digna, quæ à tanto viro emitteretur. non enim sanè video, quid sapientius, aut constantius dici posset. an adolescentem illum esse mortuũ? fracti hoc animi, nec in rebus aduersis admodum firmi signũ fuisset. an angi sese non sua, sed filij caussa? num igitur ignorare se fateretur, quantis è malis elapsus esset filius? an se quidẽ dolere, sed tamen humanum casum agnoscere? vbi ergo hominis grauitas, iudiciũ, sapientia? aut quid ab imperitorũ turba distabit? è quibus tamen sæpe multi

nec iis rebus angũtur, quæ necessariò eueniunt, nec, quò minus eueniant, cùm communes omnibus ſint, laborandum vllo pacto cenſent. Ille verò ſapiens, & verè Philoſophus, quẽ neq; improuiſu, nũtius percuſſit, nec à diſputatione abduxit, ſed potius vocẽ expreſſit, ſummæ indicem fortitudinis, ac ſapientiæ. vellem & hoc ipſum de pluribus ex noſtris dicere liceret: quos ſi qua interdum fortunæ oppreſſit iniuria, nihil aliud iudices, quàm proſtratos illos, ac penitus abiectos eſſe. quaſi verò aliquid acciderit, quòd vel ante ipſos nemini, aut, quod ipſis, ſi mi-

Impatiẽtum quorundam mos.

nus hoc tempore, ſaltem paucis póſt annis non euenturum fuerit. ac, cùm maximè animo vigere deberent, tũ precipuè nõ ſolùm præteritæ patriæque virtutis, ſed etiam humanæ legis, ac penè obliuiſcuntur ſui. tantum in eorum animi mollities poteſt, ac ſeruitus quædam doloris atque triſtitiæ. An ego illum iudicare liberum poſſim cui dolor imperat? quem repẽtinus caſus perturbat, impellit, euertit? qui nihil præ doloris magnitudine, cogitare, nihil meditari queat? qui nihil in ſe ipſo, in temporibus, atque in fortuna, quæ ſtabilitatis nihil habet, ſua ponat omnia? ego ve

Qui minimè liber eſt.

rò istam non modò seruitutẽ, sed penè captiuitatem, & quidem miserrimam, censuerim. quid enim interest inter eum, qui vinctus ab hostibus & carceribus conclusus, obsideatur, & eum qui dolore captus, suo prorsus careat arbitrio? at ille quidem, etsi corpore seruiat, animo tamen liber est, nec dubitat aliquando fore, vt libertatem assequatur: qui verò dolori paret, nec valet corpore, & animo quàm maximè laborat. non enim amicis frui, non Reipublicæ prodesse, non priuatas res curare, non publicis consulere potest. ita in otio & quidem molestissimo, nec cuiquã

paret, & tamẽ ſibi non impe-
rat.qui cùm aſſiduis, & maxi-
mis prematur anguſtiis, alte-
rum eſſe neceſſe eſt, vt quam-
diu in dolore verſatur, ſemper
miſer ſit, alterum fieri nullo
modo poteſt,vt niſi dolere de-
ſinat,à miſeriis eximatur. Quã-
tò ſapientius Xenophon, qui,
cùm ſacra ſolemnia perageret,
maiorémque natu filium in
prælio apud Mãtineam ceci-
diſſe audiret, coronam tan-
tùm è capite depoſuit, ſed in
ſacris peragendis conſtanter
perſtitit.vbi verò cognouit, for-
titer pugnantem occidiſſe, co-
ronam rurſus capiti impoſuit,
deóſque ipſosquibus litabatur,

testatus est, maiorem se ex filij virtute voluptatem, quàm ex obitu molestiam cepisse. huic ego non dubitarim, quin omnia, quæcunque accidere possent in vita, nullam essent perturbationem allatura. qui enim vsque eò in deorum cultu constans, & firmus esset, vt neque filij morte nunciata, ab iis auocari posset, cur eum credã filij morte lugenda à Deorum voluntate dissensurum fuisse? aut qui virtutem, filii vitæ anteferret, non iure credi possit, illũ & virtutis studio incensum, & patriæ charitate impulsum, omnes molestias, omnésque calamitates libẽtissimè

fuisse subiturũ? sed quò rariores qui hoc modo animati sint, hoc præclariores viri. nihil enim ad laudem illustrius, quã in æternam gloriam, aut in patriæ vtilitatem intuentem, aut saltem fortiter dolores perferentem, & cum fortuna luctantem negligere humana. quæ qui nimium curant, ij laudis studium, ciuiũ commoda, denique omnia, quæ laudabilia putantur, prorsus è mente, ac cogitatione eiiciant, necesse est. neque enim humanis curis implicitus toto animo de patriæ salute, atque vtilitate cogitare, aut laudem sibi præclaris actionibus comparare, vel

Humana omnia subtus se habere animi verè fortis est.

egregij quidquam ſuſcipere, ac ſuſtinere queat. ſuis autem commodis, ac rationibus proſpiciens, & conſulens, cætera omittet, de ſeipſo dies noctéſq; cogitabit, ita nec boni ciuis, nec boni viri fungetur officio: bonum enim virum decet, de cæterorum commodis æquè laborare, ac de ſuis, bonũ verò ciuem ſua omnia poſteriora habere, patriæ commoda prima & maxima ducere. à quibus neque dolore, neque vlla omnino humana auelli perturbatione debemus. Periclem narrant hiſtoriæ intra quatriduum duobus filiis, eximiæ indolis adoleſcenti-

Bonus vir. Bonus ciuis.

Periclis fortitudo.

bus, esse orbatum, quivsque cò fortis ac constans in luctu fuit, vt nihil prorsus de pristino habitu cultúque deminuerit, sed eundem, quem antea, in concionibus habendis morem ritúmque seruarit? nec vnquam coronam è capite deposuerit. de quo traditum est, nihil eum putauisse indignius futurum, quàm si aliquod fracti animi signum mœroris causa muliebri more edidisset. fortem sanè hominem, & magna laude æternáque memoria dignissimum. quem neque naturæ vis, ad nimium sæpe amorem trahens, potuerit de statu dimouere, & ad dolorem

adducere, nec liberorum desiderium, quos tamen summè dilexisse dicitur vlla ratione perturbarit. nec mirũ, vera enim fortitudo inanes sollicitudines eiicit, ac depellit: opprimit cupiditates, imperat timori, nihil autem appetit forti viro indignum, nec ab vlla re vel metu, vel incõstãtia repellitur. & quãuis excelsam clarãque naturam ratio ipsa, doctrinæ pręceptis imbuta, cõfirmet, quod Pericli doctissimo homini, maximóque ingenio prædito sine vlla dubitatione cõtigisse, prorsus: mihi persuadeo ipsæ tamen fortitudinis radices in animo præcipuè insidẽt.

qui cùm humana despicit, nec ad humilia, quasi humi depressus, vllo pacto adhærescit, facilè fit, vt vberiores, & maturiores fructus ferat, cùm ad eum, veluti ad agrum optimum cultura, ratio etiam accesserit cõformatióque doctrinæ. non enim, sensu omni doloris caruisse summos viros, credendum est. qualis enim nihil sentientis animi, sensúque prorsus carentis esse fortitudo potuisset? Sed dolorem sentientes, ad eum opprimendum, ac vincendum summam animi contentionẽ adhibebãt tantũque nitebantur, vt è pugna discederent superiores. verum enim illud

Docti nõ prorsus carẽt doloris sensu.

illud eſt, nullam animo maiorem peſtem, vna remiſſione, poſſe contingere. qui ſi intẽtus eſt, ſéque ad reſiſtẽdum parat, omnia ſuſtinet põdera, omnia vel firmiſſima tormenta facilè diſcutit ac depellit, at remiſſione eneruatus, & effœminatus, ita deprimitur & vrgetur, vt ſe ad æquitatem nequeat extollere. Nec verò quiſquam doloris impetum excipere ac fortiter perpeti poſſet, niſi ſe prius ad obſiſtendum comparaſſet, aut fortitudinem acquirere, niſi prius doloribus multis acerrimè, ac fortiſſimè reſtitiſſet. ex quo conſuetudo fit, quæ callũ obducit animo, nóſque

Animus aduerſus dolorem præparatus.

contra omnes vel naturæ, vel fortunę impetus armat. An cēsemus Harpagum Medum tātū fortitudinis exēplum, quantum ab Herodoto memoriæ mādatū est, edere potuisse, nisi prius in patiētię ac fortitudinis exercitatione sæpissimè versatus esset? nec sine maximo fructu, magnáque potius cum nominis sui gloria. tantùm enim fortitudine, ac prudētia præstitit, vt acerbissimam iniuriam sine vllo planè doloris sensu pertulerit, & sese cumulatè cōtra Regis immanitatē vlcisci potuerit. nam, cùm eius filium Rex Astyages interfectum ad epulandum apponi iussisset,

Harpagi Medi cōstantia.

capútque ei post cœnã allatũ ostendisset, rogãs cuius feræ viscera in mensa comedisset: ille verò nihil perterritus, nec animo vllam in partem deiecto, agnosco, inquit, quid sit actũ, ac quidquid Regi placuit, mihi quoque placere pronuntio. hoc autem immanissimum genus iniuriæ tã diu dissimulauit, quoad Cyrum ex Persia in Mediam euocare potuit, quo adueniente, cùm exercitus imperator contra eum à Rege missus esset, & Regnum & Regem illi tradidit: itaque Astyages in Cyri potestatem, impietatis suæ pœnas daturus, redactus est. O factum omniũ

gẽtium ac ſæculorum memoria digniſſimum, ex quo non modò qui dolori cedũt, ad patientiam ac fortitudinem excitentur, ſed etiam Reges, quíque hominibus imperant, ne quid impium, aut indecẽs audeant, erudiantur. nam aduerſus iniuſtitiam atq; impietatẽ tantum eſt odium, tanta inuidia, vt ne ipſum quidem cœlũ, aut ſydera, etiam ſi homines velint, huiuſmodi ſcelera pati ac diſſimulare poſſint. ac, ſi ſera deorum vindicta ſit, noluerunt tamen impios ipſo in facinore adeò exſultare, vt non angore conſciẽtiæ, fraudíſque cruciatu, tanquam domeſticis

Nullum crimen impunè manet.

furiis, assiduè vexentur. tãtúmque potest impietatis odium, vt Tyrannum extinctum, ac sæuissimè excruciatum nemo misereatur, nemo doleat. nam aduersus hoc hominũ genus, nec in vllo præterea, omnem prorsus vim, omnésque stimulos amittit dolor: qui si ratione comprimẽdus est, quod supra diximus, multò etiam magis consuetudine vincetur: cuius tãtæ sũt vires, vt nõ modò perturbationes animi sedare, sed etiã naturę vim afferre, eámq; sępissimè immutare, ac penitꝰ aliam possit efficere. cuius auxilio non modò doloris aculei, sed etiam fortunæ fulmina de-

Dolor vel ratione, vel consuetudine vincitur.

pelli ac contẽni facilè poterũt.

Nihil quod humanum sit, dolendum.

Meditemur igitur, & omnino statuamꝰ, nihil prorsus humanũ esse dolendũ, nõ mortẽ, quam iam optimã esse cognouimus, non egestatẽ, quę sæpissime maximi boni caussa à diis immortalibꝰ tribuatur: nõ exiliũ, cũ orbis terrarũ omnibꝰ pateat, nõ cætera generis eiusdẽ, quæ vulgi opinione grauissimis in malis numerãtur. nullũ enim tã graue malũ apparebit quin ex eo bonũ aliquod multò maius, multóq; optabilius magno deorum beneficio aliquãdo colligatur. Pleni sunt libri Philosophorũ: refertę argumẽtis, ac rationibus paginæ ferè omnes: tanta autem exem-

plorum copia, vt nihil poſſit eſſe cumulatius. quæ cum ita ſint, qua iam re terreamur, aut cui dolori cedamus? Dion certè, qui è Platonis ſchola deflu-xit, cũ eius filius in atriũ è tecto delapſus interiſſet, non modò nõ doluit, ſed etiã in eo, quod tũ forte agebat, cõſtanter perſtitit. quo facto indicauit & vir ſapiens, & Platonis diſcipulus, quid cæteros, qui ſapientes haberi volunt, facere oporteat. At Traheaſpas multò fortius. ſiquidẽ filii morientis, cùm ferro traiiceretur, ſine vllo prorſus dolore ſpectator fuit. Cambyſes enim iratus, & ebrius, cùm eius filiũ ſagittis peteret, iámq;

Dionis patiens animus.

Traheaſpas, ſeu Prexaſpes potius, vt apud Herod. Thalia.

pectus reclusum appareret, patrem iussit inspicere, num cor percussum esset. cui cùm pater respondisset. iã cordi sagittam esse infixam: tum Cambyses, nũquid certam inquit habeo manum? at pater, nullo doloris signo dato, nec vsquam cõuersa, aut commota facie, ne Apollinem quidem, inquit, certiores sagittas emissurum crediderim. Quid hũc patrem putemus facturum fuisse, si filius in pugna fortiter dimicans occubuisset, qui nullius culpæ conscium filium crudelissimè trucidari non doluerit? num credamus, filij mortem honestam, ac pro patria susceptã, tali

patri futuram fuiſſe iucundiſſimam? Nec tamen dubito permultos fore, qui impium illũ, ac penè viſcerum ſuorum carnificem vocent. Sed faciant ſanè vt lubet: dum hoc mihi cõcedant, exemplum hoc fortitudinis ac deuicti doloris eſſe præclariſſimum. Quod ſi ita eſt, vt infirmos animos ſpectata cæterorum virtus erigat, & confirmet, quem cenſeamus iam dolori conceſſurum, cùm tam multos audiat, qui ſeipſos in dolore ſuperarint. quocirca, tam multa veterum exempla colligere, vereor, ne ſuperuacaneum, aut fortaſſe putidum videatur. quòd ſi cæteris tan-

Multi ſeipſos in dolore ſuperarunt.

tùm,& nō nobismetipsis, scriberemus, fortasse breuiores in scribendo, in exemplis autem recensendis etiam partiores essemus. sed fit nescio quomodo, vt ex aliorum casibus ad mala nostra sanāda medicinam colligamus. nobis quidem ita videtur: &, cùm nostro vulneri medeamur, mirari non debebunt qui hęc in manus sumēt, siquid fortasse paullò expressum vberius inuenerint. illud certè propositum habemus, vt omnibus nobiscum prodesse, omniúmque dolori, quàm accuratissimè fieri possit, consolationem afferre possimus. quāobrē his enumerādis nostram

Ex aliorum casibus mala nostra sananda.

Et se & alios Cicero vult solari.

valde imminui, atque alleuari molestiam experimur: cæteris idem optamus, ac si dicere liceat, etiam speramus. nam in tanta vel argumentorum, vel exemplorum copia, quibus se legentes penè obrui sentient, ecquis se immobilem, aut in dolore inexorabilem præbeat?

Desunt nonnulla.

Nec verò ignoro, nonnulla interdum accidere, quibus ita perturbetur, & opprimatur animus, vt à medicina refugiat. idque si vllo in casu cõtingit, certè, cũ dolore affligimur, maximè solet euenire. q̃ ex eo fit, Impatiēs animus consolationis.

quòd erepti vel amici, vel affinis, vel filij cogitatio adeò nobis grata est, quòd illum penè ante oculos constituere videatur, vt, etiam si dolorem refricet, & lacrymas eliciat, tamen eam deponere nolimus. ac, si ad consolandum remedia suppetãt, tamen nihil minus, quã cõsolantium verba audiamus. falluntur sanè grauiter qui ita agunt: sed hunc errorem, quo magnopere delectantur, sibi extorqueri nolunt. Quare suũ vnicuique studiũ, suáque omnibus delectatio relinquatur. nõ enim vereor, quin, si minus in ipso doloris æstu remediis vtendum homines censeant,

certè, cùm modicè dolor resederit, ac se paullum quasi remittere cœperit, ad extinguẽdas doloris reliquias monita præceptáque nostra adhibeãtur. nihil autẽ vtilius est, quàm hæc eadem in voluptate, ac lętitia pertractare atque in manibus habere. sic enim & legi, atque ad verbum edisci, & penitus memoriæ mandari possunt, vt cùm in animum penitus influxerint, tum exhauriri ac prorsus elabi, non facilè queant. ita fit, vt, cùm repentè dolor inuasit, tum iis vtamur, quæ, nisi ante percepta, & cognita sint, impetu ipso doloris incurrẽte, planè depelli, atque

Quando adhibẽda consolatio.

excludi solēt. sensimus hoc in nobis ipsis: nec parum nobis obfuit, hanc vniuersam aduersus dolorem commētationem non multò antè animo, ac mēte percurrisse. quamuis enim permultos Philosophorum libros, vel de luctu, vel de morte satis accuratè legissemus, vt Theophrasti, Xenocratis, aliorum, quos cūmemorare nihil attinet: tamē hoc non ideò feceramus. quòd euēturum putaremus, vt iis ipsis in nostro mœrore vteremur: itaque neque lectionem, quãtùm oportuisset, accuratam, nec memoriam satis intentam adhibuimus. casu autem repētino op-

Cicero se impatientem doloris fuisse fatetur.

preſsi, non prius ad libros confugere potuimus, quin antè acerbitatis vi proſterneremur. quãquam poſtea tempore ipſo factum eſt, vt dolor nec, vt antea, acrior, & mens ipſa paulò eſſet ſedatior, & ad medicinã accipiendam magis idonea. Sed pergamus ad reliqua, quæ nec multa reſtãt, & ſcitu, ac cognitione dignisſima: fructu autem ipſo, quem præcipuè quærimus, gratiora fortaſſe, & vberiora. Quid eſt ergo, quod aliquam nobis afferre dubitationem poſsit, cur nihil omnino noſtrorũ morte dolere debeamus? credo, ſi quando nobis in mẽtem venit, magnam nos ex

Nihil dolere noſtrorum debemus morte.

eorum, quos amiſimus, opera, ac ſtudio vtilitatem percepturos fuiſſe. at hoc non ad amicos, aut affines, quorum dolere videmur interitu, ſed ad nosmetipſos pertinebit. mercenarius igitur dolor fuerit, quíque non ex affinitate, aut beneuolentia, ſed ex vna proueniat vtilitate. quid autem flagitioſius, & indignius, quàm eum, qui ſic doleat, fateri oportere, cùm tantopere alicuius morte crucietur quòd aliqua vtilitate priuatus ſit, ſi nihil ex eius vita beneficij, ac commodi ſe conſecuturũ ſperauiſſet, nihil ſibi omnino dolendum fuiſſe? At videamus,

non

non Perſas, aut Scythas, ſed è media ciuitate noſtra clariſſimos, & præſtantiſſimos viros, ac ciues, qui non modò amicorum, cum quibus coniunctiſſimè vixerant, ſed etiam liberorũ & quidem chariſſimorum, interitum ita fortiter, & conſtanter tulerunt, vt cauſæ nihil ſit, quin eos ſuperioribus Græcis cõparare, atque etiam anteferre debeamus. atq; hoc multò magis in illis mirãdum fuerit, quòd in eorum obitu ſe fortiſſimos, & conſtantiſſimos præbuerunt, qui non modò ipſis vtiliſſimi, ſi vixiſſent, ſed penè ſoli vtiles ac iucundi eſſe potuiſſent. quid enim vtilius

Exempla Romanorũ qui ſuorum mortem non doluerunt.

filio? Quid iucundius vnico? at filium, & vnicum Q. Fabius, præterea Cõsularem, qui iam magnas res gesserat, & maiores cogitabat, amisit. neque solùm non doluit, quod fortissimi animi fuit, sed etiã mortuo laudationem in foro dixit: quo nihil fortius, aut laudabilius ne ex omni quidem antiquitate recenseri potest. cuius orationem quis non admiretur insignem ingenij, iudicij, ordinis præstantia? quo modo ille vel ea, quæ dixit, sine luctu dicere, aut quæ scripsit, sine dolore cogitare potuit? cùm præsertim hoc in illa laudatione & admirari, & obstupescere so-

Q. Fabi9 Maximus.

leamus, quòd nõ, vt alij, de cæterorũ fortitudine disputat, vt suum ipse dolorem aliorum exemplo minuat, sed in filio hærẽs, illius maximè virtutes propriásque laudes, quæ vel acerbiorẽ efficere doloris sensum poterant, longissimo sermone persequitur. q̄ singularis virtutis exemplum fortasse Horatij Puluilli laudem magna ex parte deminuere videatur: quem tamen summum virum silentio præterire nefas ducimus, cùm in eo ipso, quòd filij mortem æquissimo ac fortissimo animo tulit, etiam Ioui Opt. Max. cuius ædem dicabat, gratissimum fecisse videatur. nam Horatius Puluillus.

Pontifex, inter ſolennium verborum nuncupationem, poſtē tenens, vt filium mortuum audiuit, neque manum à poſte remouit, ne ſacra dirimeret, nec vultum à populo auertit, ne ſuũ potius dolorem, quàm populi vtilitatem, ac ſalutem, cogitare videretur. Iam, quid L. Paulo inſignius, quid illuſtrius? qui filios pauciſſimis diebus duos ita perdidit, vt nullũ penè doloris paulò acrius indicium ediderit. ac potius in ea cõcione quã de rebus à ſe geſtis ad populum habuit, lętatus eſt, quidquid Populo Romano immineret, aduerſi, totũ id in ſe ipsũ à Diis immortalibus eſſe con-

Paulus AEmilius.

uersum. Cũ Sulpitio verò Gallo quis neget actum esse præclarissimè? cuius innocentiã, sapientiam, militarem virtutẽ, etiam insignis in obitu filii fortitudo illustrauerit. quem vt nunquam lubens tacitum dimiserim, sic ad Catonem properans exsultare videtur animus, & quasi in portũ ex horrida tempestate delatus, in sapientissimi viri nomine atque exemplo conquiescere. neque enim maiori mihi admirationi esse solent clarissimi hominis res gestæ, ac virtus, non solùm in luce patriæ, sed etiam in cõgressu hostium cognita, quàm fuit illa in filij morte, prætoris

Sulpitius Gallus.

M. Cato.

deſignati, in oculis omniũ ciuium fortitudo declarata. Atque horum egregia in domeſticis miſeriis, atque ærumnis facinora qui fortiter in ciuitate noſtra imitati ſint, caſúſque fortunæ grauiſsimos patientiſſimè tulerint, non difficile fuerit oratione complecti. nam & Quintus Martius Rex cùm vnicum ſummæ pietatis, ſummæq; virtutis filium amiſiſſet, dolorem prudẽtia peruicit, & eo ipſo die, quo filij rogũ ſpectarat, Curiam ingreſſus eſt, Senatúmque iuſsit conuenire. Craſſus verò in eo prælio, quod cum Parthis commiſit, occiſo filio tantum abfuit, vt

Q. Martius Rex.

M. craſſus.

doleret, vt etiam exercitū increpauerit, quòd vnius militis iactura tãtopere commoueretur, hortatúsque sit, vt patriæ virtutis memores, pro Repub. fortiter dimicarēt, filij mortui vltionem sibi vni relinquerēt. Sed antiquior P. Crassus, vir clarus, & consularis, P. Crasi filij mortem & vidit, & moderatissimè tulit. Nec ab eius laude abfuit, ac fortasse Crasso præstitit, Cn. Cæpio, qui Cæpioné filiū naufragio absūptū ita non doluit, vt eum ne leuiter quidē è vultu, aut vlla corporis parte cõmotū è familiaribus quisquam vllo pacto senserit. Iam quid Pisones, Scęuo-

P. Crassus.

Cn. Cæpio.

las, Brutos, Marcellos, Metellos, Lepidos, Aufidios enumerem? quorum ſinguli pluribus amiſsis filiis, vel vxoribus, vel parentibus nec lugendum exiſtimarunt, & ſuam in illorum funeribus virtutem, atque cõſtantiam non ſibi ſolùm, ſed etiam generi, nominíque Romano glorioſam fore putauerunt. Pudet in virorum grauiſſimis caſibus repetendis longiori vti oratione, cùm virorũ maximè peculiaris virtus ſit, & in viris effloreſcat ac vigeat maximè. Quamobrem de fœminis potius dicendum eſt, vt cùm eas fortiſsimas fuiſſe cognitum ſit, tum pudeat viros, à

Fœminarum virtus.

mulierculis virtutis exempla petere, & ab iis ea virtute, quæ ipſorum propria eſſe debeat, videri aliquando ſuperatos. nam, ſi verũ eſt quod à Theophraſto alicubi proditum memoriæ mandauimus, orbem terrarum Theatrum quoddã eſſe magnum diuina mente repletum, & cœleſtis indicandæ ſapientię gratia, tã multis vndique collucentibus ornamentis illuſtratum ac depictum, in eo autem medio collocatos eſſe homines à Deo, vt cum fortuna, dolore, morbis, egeſtate, caſibúſque permultis aſsiduè luctentur, Deum verò ipſum, quantùm quiſque pu-

Theophraſti dictum præclarè

gnando valeat, quámque viriliter fortitudine diuinitus accepta vtatur, desuper aspectare: hoc, inquam, si verum est, dubitari profectò non potest, quin quēadmodum Populus Romanus in muneribus publicis inuisos habet gladiatores, qui omni modo vitam impetrare cupiũt, fauet iis qui contemptum eius præ se ferũt, itidẽ Dij immortales, si quos ex hominibus nimis anxiè de vita sollicitos, eiusque exitũ detrectãtes aspiciant, iis aliquo modo succenseãt, eos verò & charos habeãt, & muneribus prosequãtur, qui si è vita reuocẽtur ipsi, vel suos reuocari videant,

Diis chari qui mortem non reformidant.

alacres lætíque Deo pareãt, nihílq; propterea mali sibi accidisse iudicẽt. q̃ si fœminas prestitisse intelligimus, cur iis imbecilliores, atq; infirmiores videri velint viri? neq; solùm vnã aliquam è multis fœminã, sed totam gẽtem, ac nationem, vt marium virtute, sic fœminarum eximia quadã magnitudine animi præstitisse accepimus. Lacænas enim matronas traditũ est, occisis filiis vulnera inspicere consueuisse, ac si aduersos vulneratos esse cõperissent, lætabũdas funus ducere, eósq; in auita sepulchra inferre solitas esse, contrà verò, quos auersis vulnerib⁹ cõcisos

Fœminæ fortes.

Lacænarum mulierum virtus, & mos.

agnoſcebant, ab iis refugientes, clam ſepeliēdos curabant, neç vllo prorſus honore funeris proſequendos ſtatuebant, tantum in fœmineis quoque animis decus poterat,& ſtudiū gloriæ. qua ex gente etiam illud ad nos præclarum dimanauit, matrem quandam filiū, ſenis confoſſum vulneribus, intuentem nec ingemere voluiſſe, nec coronam è capite deponere,ſed ad comites conuerſam,ita locutam, Quantò pulchrius, & optabilius eſt, in acie victorem animam efflare, quàm in Olympio certamine parta victoria viuere? at alia filium in prælio interfectum au-

Lacænæ cuiuſdā factum.

Vox Lacænæ.

diens, idcirco, inquit, genue-
ram, vt mortem pro patria for-
titer occumbere non dubita-
ret. Quid his fœminis facias,
aut, quo non honore, ac gratu-
latione dignas putes quæ de
patriæ dignitate, déque gloria
ſollicitæ, honeſtam mortem
cuiuis ſaluti, ac lucro antepo-
nerent? Age verò, num Lacæ-
nis Romanarum virtus infe- Romanarum mulierum fortitudo.
rior? par fortaſſe, niſi malis etiã
ſuperiorem appellare. quàm
fortis enim, & quàm magnifi-
ca illa Corneliæ vox, quæ duo- Cornelia Gracchorum mater.
decimo iam fœtu amiſſo, cùm
Tiberium & Caium filios in-
terfectos ſpectauiſſet, nullo ti-
more perculſa, nullóque dolo-

re confecta, Nunquam, inquit, ego me non felicem dixerim, quæ Gracchos pepererim. fortem verò fœminam, & cuiuis ex veteribus mentis præstãtia, ac magnitudine animi conferendam. non enim dolori concessit, sed potius, cũ virtute vicisset, victrix de dolore triumphũ egit. Nihil iam Rutiliam miremur, quæ C. Cottam filiũ in exilium secuta, cùm postea reuersum in patriam amisisset, nemo eam lachrymãtem post elatum funus vidit. parique fato Clodia vsa est, quæ Decium Brutum filium, consularem, mortuum superstes vidit, neque tamẽ eius obitum non

Rutilia.

Clodia.

fortiter, & patiẽti animo tulit. quæ virtutis non vulgaria in fœminis exempla mirari aliquis poſſit, qui ſexus imbecillitatem, ac mollitiem cogitet. at verò, qui fortiſſimis genitas parentibus, & fortibus etiam auis maioribúſque prognatas recordatus fuerit, nihilo ab eis minorem vel prudentiam, vel animi magnitudinem requirat. Eſt ergo vlla res tanti, aut commodum vllum tam expetendum, vt illo amiſſo, ne prudentiam quidem retineamus? quæ ſi vlla in nobis reſidet, nos profectò vel auitæ, vel patriæ virtutis admonet, nec de Piſonibus, Fabiis, Brutis, Mar-

Fortiſſimis viris genitos fortes eſſe decet.

Quorum virtute parta & aucta Resp. Rom.

cellis cogitantes, quos imitemur, & à quibus ortum ducamus, immemores esse patitur. Horum enim armis imperij fines producti sunt, horũ sanguine parta ac stabilita libertas: horum denique labore, ac studio Respublica ad tantam peruenit siue bellicæ laudis, siue domesticæ virtutis gloriã, quorum in vestigia pedem ponere oportet qui laudabiliter viuere, quíque honestis in actionibus exerceri volunt, nec vllo mentis errore ad nimium dolorem atque insaniam traduci. Nominauimus externos magnos, claróśque viros, collegimus de nostris plurimos

quibus mortis ſenſus nō modò ingratus, ſed etiam optatus, & iucundus accidit. Addatur, ſi placet, etiā Theramenes, qui veneno epoto, maxima æquitate animi, ludens in morte, quod erat in poculo reliquum Critiæ propinauit. Ergo ille in ſua morte vir clarus, & ſapiens ludebat, nos in filiorum aut affiniū morte lugebimus? & veterum dicta quotidie legentes, atque addiſcentes, præclara ducemus, exempla repudiabimus? aut eam vitam, quæ mortem hāc conſecutura eſt, immortalem, beatam, à miſeriis omnibus vacuam, negligemus? quamuis enim nudum

Theramenes.

Bona mortem sequutura.

corpus, & exanime discedens relinquat animus, nec amplius liceat homini, qui è vita discedat, suis opibus, bonis, diuitiis perfrui,

Astante, vt ille ait, ope Barbarica
Tectis cælatis laqueatis,

Tamen multò maioribus & bonis, & opibus, quæ nulla vetustas absumet, nulla vis eripiet, piorum mẽtes assiduè potiũtur. Sed dimittamus & exẽpla clarorum hominum, & illorũ virtutis impressam historiis memoriã: veniamus ad id, quod vnusquisque sensu percipit, quãtúmque ex morte consequamur emolumenti, ac cõ-

modi, re ipsa factisque probemus. ex qua docendi, ac disputandi ratione perspicuè veritas elucescit, quídque hoc modo se habeat, vel illo, facilè potest perspici. Si quisquam est, qui secundos in omni vita rerum exitus adipisci, & cōsequi possit, nihílq; timeat aduersi, hunc nemo inficiari poterit, iure dictură, si vitam sibi morte multis partibus meliorē affirmet. atqui nemo est, qui non modò miserias, atque ærumnas ab humana vita segregare, sed ne semihoram quidem felicem sibi, ac beatam polliceri possit. Metelli sibi fortunam sperant omnes, Priami

Nemo esse diu felix potest.

Nemo non felix esse vult.

Metellus.

Priamus.

Sobolem, ac Regnum exoptāt alij: quasi non & Metellus tam multos nactus filios, ac nepotes, cùm maximè beatus esse posset, inuitus obierit, & Priamum non omni orbatum progenie, summóque dolore confectum, hostilis manus interemerit. His vitā si mors aliquot antè annis ademisset, è multis eos miseriis ac luctibus simul eripuisset. quos idcirco experti sunt, quia vitam diutius, quàm ipsorum requirebat felicitas, produxerunt. hinc illa miserabiliter decantata:

Hæc omnia vidi inflammari
Priamo vi vitam auferri,
Iouis aram sanguine turpari.

Quæ non modò viſa, ſed etiam audita acerbiſſima ſunt, quid putamus miſero Regi, qui omnia & videre, & audire, & experiri coactus eſt? num ei multò melius eueniſſet, ſi vitam omnino multis antè annis, quàm hæc acciderẽt, amiſiſſet? Forſitan quiſpiã dixerit, multa, quæ viuens nactus eſt, bona, citò decedẽs, penitus reliquiſſet, ſed à malis etiã multò grauioribus, qualia multa ſæcula non viderunt, feliciſſimè liberatus eſſet: ex quibus omnibus, multíſque aliis perſpicuum eſt, peruertere homines ea, quæ ſunt humanæ fundamenta felicitatis, cùm vtilitatẽ

à morte seiũgunt, aut cùm miseriam cum morte connectũt. L. Crassum, ex nostra ciuitate clarissimum, & eloquẽtissimũ virum, matura mors, quantis è molestiis quantísque incõmodis eripuit? nam, qua in patriã pietate fuit, ex iis malis, quæ mortem eius consecuta sunt, incredibilem si vixisset dolorem accepisset. flagrauit enim bello Italia, exarsit Senatus inuidia, nihil denique in ciuitate fuit, quod non eius temporis calamitatem luctúmque persenserit. Nã quid fugam Marij, quid cætera, quæ in illi9 discessu acciderunt, maximè luctuosa, summéque miseranda cõ-

L. crassus opportunè mortuus.

memorem? quid reditum illũ ſanguinarium, cuius ex recordatione nemo eſt, qui non intimis ſenſibus exhorreſcat? tenemus enim memoria, aut ſaltem ex patrum ſcriptis accepimus, crudeliſſimam omnium cædem illo tempore eſſe factam, trucidatos bonos viros, & ciues, inciſas eorum ceruices, in Roſtriſque poſitas, qui multorum ciuium ſalutem, ac dignitatem eloquẽtia peperiſſent. quàm multos ex illa Reipubl. tempeſtate cõmemorare poſſumus, innocentiſſimos homines, atque optimos, vt acerbiſſimam calamitatẽ effugerent, libertatẽ morte quæſiſſe?

cruenta cædes Marianorum & Syllanorum.

caſus miſeri virorũ optimorum.

O acerbum, ac nemini nõ pœnitendum Reip. ſtatum conditionémque viuẽdi! cum eos ipſos, qui Rempub. ſuo labore, ſuóque ſanguine auxerint, iuuarint, ſeruarint, nuſquam tutos, nihílque magis, quàm propinquorum manus ac gladios, timentes, horreſcentéſque videas. illorum autẽ, quorũ ope, atque auxilio ſeruatus ſis, cùm horribiles, miſeróſq; caſus ſpectes, nulla tamẽ ratione opitulari, nihílque afferre adiumẽti queas. quis neget iis ipſis, qui hæc intueri cogãtur, mortẽ eſſe non modò detrectãdam, ſed etiã optandã? qui autem, ne in horũ temporum flammam in

cidant, mortis beneficio consecuti ſint, eos verò beatiſſimos iure omnes exiſtimabũt, qualem fuiſſe L. Craſſum, niſi res ipſa probauiſſet, nihil eſſet, cur oratione perſuadẽdum videretur. Sed hæc paulò antiquiora, quàm, vt omnibus in memoriam redigi, ac cogitatione cõprehẽdi poſſint. Pompeij autẽ noſtri familiaris caſu, quid in ciuitate notius, quid illuſtrius? aut quid omnium oculis, ac mentibus, perſpectius, & clarius? hũc, ſi maturè extinctus eſſet, nihil doloris, nihil inuaſiſſet mali. quòd tam diu in vita mãſit, idcirco factũ eſt, vt ſingularis calamitatis

Pompeii caſus miſerrimus.

exemplum omnibus præbuerit, cui eò luctuosior fortunæ acerbitas visa est, quò feliciore, ac secũdiore fortuna in omni vita vsus erat. quis enim vniuersis ciuib⁹ aliquãdo charior? quis in toga vel rebus gestis, vel honoribus, extra ordinem delatis, clarior? quis opibus, propinquitatib⁹, amicitiis florentior? cui nihil prorsus ad summã absolutámque fœlicitatem, præter honestum, ac iucundum vitæ exitum, deesset. Sed videamus, quantùm in rebus humanis fortunæ possit iniuria. nisi malimus ad propriam mortalis vitę nimis asperam, miserámque conditio-

Pompeii laudatio.

nem omnia mala reuocare. qui enim amplissimis fortunis vsus erat, qui nihil, nisi sublime ac beatum nec cogitare, nec optare cõsueuerat, cui omnia vel ad vsum, vel ad voluptatem supererãt, bellum cum socero suscepit, deseruit domũ, profugit ex Italia, & cùm antea nihil in cæteris bellis, nisi summo consilio, prudentiáque gessisset, cùm vel maximè ingenio, iudicióque excellere debuisset, sui penè oblitus est. itaque imbelles, & infirmas copias, tirones, collectitiósque milites cum robustissimis legionibus conferre non dubitauit: & amisso exercitu ereptisq;

Imprudens Põpeii consilium.

castris turpissimè victus in seruorum manus vir summus, & clarissimus incidit. vita verò vt miserabiliter priuatus sit, cõmemorare nihil est necesse: cùm eo ipso, quòd, in tã miserã fortunam delapsus, vitam citò amiserit, minus fortasse miser censeri possit, beatissimus autem obiisset, si, cum in Repub. florebat, cùm valebat auctoritate & gratia, cùm copiis opibúsque affluebat, è vita decessisset. cuius propagatio quantum illi mœroris ac luctus attulerit, non modò scribendo, sed vix etiam cogitando consequi quisquam possit. itaque hoc stabilito, & fixo, mortẽ sæ-

pissimè beatam homini contingere, non solùm, quòd nos in beatam vitam inducat, sed etiam, quòd multarũ, magnarúmque miseriarũ sensu liberet, & à futuris vel calamitatibus, vel doloribus abstrahat, quid iam relinquetur, cur non morte lætari, ac clarorum hominũ virtutem, qui nullius interitu perturbati sunt, imitari debeamus? An non optimam beatámque mortem iudicabat L. Brutus, cùm Tyrannum arcens, quem expulerat, vitam pro nihilo ducebat? itẽ Decij, quo tempore, cum Latinis pro patria dimicantes, sese hostiũ telis obiiciebant? præterea Sci-

Lætandũ morte, clarorũ virorum exẽplo.

pio, Paulus, Marcellus, Albin', quos vitã in acie iuuandæ patriæ caussa fortissimè profudisse memoriæ proditũ legimus. Et verò nihil fuit, quãobrem elato excelsóque animo homines vitam non despicerent, vt sempiternam gloriam cõsequi possent. nam cum nullo, vel certè minimo doloris sensu, quem morientes perferunt, infinitam laudem commutabãt. hũc enim locũ de exiguo, vel nullo poti' dolore mortis, quẽ supra perstrinximus, paulò vberius percurramus. Neque enim absurdè dixisse mihi videtur is, qui morientium mortuorúmque hominũ statũ, &

Quibus rebus similis morientium & mortuorum cõditio.

conditionem duabus potissimum ex rebus percipi atque intelligi posse affirmauit: quarum vnam somnum statuit, alteram verò tempus illud, quod nostrum cuiúsque ortum antecessit, & sanè ita est, vt ex omnibus opinionib⁹, quarum errore duci vulgus solet, cùm de morte loquitur, nulla planè ad veritatem videatur esse propẽsior. ita enim multi viuũt, vt præsentibus bonis fruãtur, nec sanè cogitent, quid paucis post annis vel ipsis, vel cæteris boni aut mali possit euenire. Itaque sæpe nõ opinatis morbis, perturbationib⁹, angoribus vexãtur. mortis verò, de qua potis-

ſimùm cogitare debuerant, ita non reminiſcũtur, vt ad ſe minimùm illã pertinere, nec ſua quidquam intereſſe exiſtimẽt. qui, vt Pænatius Africanum dicere ſolitum tradit, ferociores equos domitoribus tradẽdos eſſe, vt paulatim parêre, ſéque mitiores, ac molliores prębere incipiant. ſic ipſi in gyrum fortitudinis ac patientiæ reducendi ſunt, ne, ſi mors imprudentes oppreſſerit, perterreantur, planéque concidant. Sed neſcio quomodo voluptate, luxúque delinita hominum conſuetudo de recta maiorum via deflexit, eóque ſenſim delata eſt; vt nihil minus, quàm verum

verum agnoſcat, nec, cùm aliquid agitur, rectum id néc ne ſit, magnopere cogitet. qua nulla maior peſtis ac pernicies humanis rebus, valde iam labefactatis potuit afferri. atqui, ſi in vllo homine, certè in his ipſis vulgare dictum & verũ, & acutè cogitatum eſſe deprehenditur. quid enim iſti aliud agunt, niſi totos dies per inertiam perdunt, atque ita viuunt vt ſtertere potius, quam vllo pacto viuere videantur? dormiens autem vt nihil ſentit, nihil agit, nihil curat, ſic mortuus quid agere, quid curare, aut ſentire poſſit, haud ſanè intelligas. Itaque in fabulis,

Mors ſõno ſimilis.

quos Dij maximè adamarūt, eos, ne imminentem aliquam calamitatem ſentire cogerentur, ſi vigilaſſent, à Diis immortalibus conſopitos eſſe accepimus: mortem igitur ſiquidem ſomno ſimilis, eſt ſingulis noctibus induimus, & cùm in ſomno ſenſus ſit planè nullus, nullum etiam in morte futurum eſſe ſenſum, veriſſimè ſtatuere debemus. quòd vt ſenſu ipſo planè percipitur, ſic ne de altero quidē dubitari vllo pacto poteſt, quin, quales antè quā oriremur, fuimus, tales etiā mortui futuri ſimus. mors enim quemadmodum ad eū, qui nondum ortus eſt, nihil

In morte nullus ſenſus.

pertinuit, ſic ne ad eũ quidem, qui mortuus eſt, vlla ratione pertinebit. ad morientẽ verò vel nihil, vel parum certè pertinet. ſiquidem tam anguſto ſpatio támque breui curriculo coërcetur, vt nec ſi velit quidem vires ſuas nimiũ porrigere aut explicare poſſit. Quæ eſt igitur eorũ oratio, qui tantũ in morte dolorẽ ſe timere, atque expaueſcere dictitãt? quanquã non ſanè video, quo modo aliter facere poſſint: qui enim mortem nunquam experti ſint, quam ſemel homo ſubiturus eſt, quo modo, bona malá ne ſit, verè ſentire ac diiudicare poſſunt? Morientes

aiunt cruciari, angi, distorqueri. quod in nõnullis fortaſſe animaduerti, atque obſeruari potuit. in quo tum iſti aliquid dixiſſe videri poſſent, ſi hoc ex ipſo mortis ſenſu penderet, nã, ſi mors ipſa dolore ſuo corpus vſque eò cruciaret, atque angeret, vt hæc doloris edere indicia cogeretur, negari profectò non poſſet, quin dolorem non leuiſſimum mors ipſa eſſet allatura. Cùm verò huiuſmodi cruciatus pauciſſimos angat, & eos maximè, qui intemperanter, flagitioſè, nefariè vixerint, nunc dubitari nõ poteſt, quin tales homines non mors, ſed admiſſorum ſcelerũ

Conſcientiæ verbera.

conſcientia vexet, habeátque ſollicitos, qui enim ſe mori uros nunquam crediderint, ac ne cogitarint quidem, cùm ad ipſam mortem peruenerint, anguntur, non dolore moriendi, ſed quòd è vita inuiti diſcedunt, in qua cùm omnia ſecũda, feliciáque experirentur, ne ſecus mortuis accidat, valde vereri, ac dubitare coguntur. At bonis, qui mortem ſemper tanquam præſentis tempeſtatis portum, in ore ac ſermone habuerint, quíque ex huius vitæ procellis, mortis beneficio, aliquando egredi ſæpiſſime concupiuerint, nihil libentius aut iucundius mẽtione, ac no-

Improbi mortem horrent.

Boni mortem non metuunt.

Boni sine sensu doloris plerunque moriũtur.

mine ipso mortis accidit. Atque in iis etiam præstans planéque admirandum Deorum mun⁹ agnoscitur. bonos enim, & quidem plurimos, non modò cum exiguo dolore, vt optare homines vulgò solent, sed omnis planè doloris expertes ex hac vita egressos, sine vlla dubitatione reperias. ex quib⁹ Q. Fabius Consulatum adeptus, cùm in Curia prætereuntes salutaret, nihil dolens, nihil molesti sentiens, immo planè gaudẽs, è vita discessit. atque idem cõtigit A. Pompeio, cùm in æde Iouis Capitolini sacra fecisset. itemque Thalnæ Consuli, Diis immortalibus supplicãti.

quid hos in ipſo mortis articulo doloris expertos exiſtimes, qui paullò antè læti viuebãt, & in eo, quo moriebãtur, pũcto temporis, nihil lugubre teſtati ſint, nihil flebile dixerint? Morte inquies, oppreſſi ſunt. at ſapientiſſimi, & optimi viri, quibus mortem, tanquam beatæ vitæ initium, Dij immortales largiri voluerũt, quam eò fortaſſè iucundiorem ipſis fore videbãt, quò minus eo tempore tantum boni exſpectauerant, ac ne ſperare quidem poterãt. nam, cũ mors è diuina volũtate tota pẽdeat, haud ſanè in hominis poteſtate eſſe poſſit, quo potiſſimum die, quáque con-

dicione mori velit. Nec verum est quod dicitur à quibusdam, mortis eundem omnibus hominibus diem, ac terminum diuinitus esse constitutum: vt autem vel citius, vel serius moriamur, singulorum hominum vel intemperãtia, vel negligẽtia contingere. nam, vt illud verissimum est, præfinitum esse vitæ terminum à Deo, quem præterire, aut ex quo egredi nemini liceat, sic illud affirmare nemo possit, eundem omnibus, eadémque hora, vitæ finem impendere. quod si agnosceremus, nihil sané esset, cur homini prudentiam, temperantiam, pietatem, tribuere.

Non omnibus idẽ mortis præfinitus dies.

mus:quæ omnes planè virtutes, si hoc consequeretur, non modò inutiles, sed penitus inanes viderentur. cur enim prudentia vteretur homo, cur abstinentia, cur temperantia, si eodem, quo reliqui omnes, tēporis spatio vitam esset terminaturus? Vt diutius, inquis, vitam producere liceret. at, si vitæ terminus fatalis est, nec immutari quidē posse necesse est. Sin voluntarius, & in hominis arbitrio positus, nihil est, cur eundem omnibus à Deo constitutum esse, quisquam affirmet. Sed de his statuat vnusquisque vt libet. quid autem verius sit, Deus ipse viderit,

hominem quidẽ ſcire arbitror neminem. ſtet modò nobis illud, doloris eſſe nihil in morte. boni autem tantum ex ea ad homines permanare, quantum ſperare multi poſſint, cogitatione quidẽ aſſequatur nemo. itaque hoc diuinitus hominib⁹ datum eſt, vt quoties moleſti aliquid experiantur, tum mortẽ exoptent, ac votis etiam cõceptis ſæpe implorent. quid ita? quia bonam, vtilémque eſſe mortẽ, cogũtur agnoſcere, malam autẽ, aut acerbam eſſe nũquam poſſe, homini à natura inſitum eſt. itaque dolore perculſi mortẽ imploramus, eámque vnã, vt miſeriarum malo-

Cur mortem optent qui ſunt calamitoſi.

rúmque terminum, exoptamus. Admonet me locus, vt cũ neminem ipſa morte magnopere commoueri debere probatum ſit, iis præcipuè dolendum nihil eſſe cõtendam, quos mors cum laude oppetita conſolari poteſt. ſatis enim diu vixiſſe putandi ſunt, qui vitam honeſtè clauſerunt. eoſdẽque è vita abeuntes nõ modò laus, ſed etiam perpetua voluptas, delectatióq; proſequitur. quæ ſanè eò maior in animo exoriri, ac vigere ſolet, quò latior alicuius incolẽdo officio, vitáque honeſtè ducẽda manauit induſtria. certè enim, cùm ad rectè agendũ natus homo ſit, ideóq;

Quibus præcipuè non dolendũ ob mortem.

mentis, & rationis munere, præ cæteris animantibus, ornatus, atque instructus, vnde potius laudem, ac voluptatem quàm ab honestis actionibus petat? An, vnde ortum duxerit, obliuiscatur? ille verò nec sui oblitus est qui rectè vixit, nec iniquo animo mori potest, cũ multos relinquat suæ testes memoresque virtutis. quanto autem gaudio exsultare credẽdus est illorum animus, qui corporis admistione solutus, in cœlestes ignes, sempiternásque domos, vnde exierat, reuertit? profectò enim ex diuina mente delibatos habemus animos, qui hac mole inclusi,

tanquam terræ grauitate, sic i-
psi nimio pondere corporis
opprimuntur. vbi autem soluti
corporibus ad proprias sedes
euolauerunt, tum verè viuunt,
nec libidini, voluptati, dolori
seruiunt, sed sui cõpotes, nulla
re anguntur, nihil requirunt, Corpus,
omnibus imperãt. Rectè igitur terra
dictum est, corpus terram esse, mens, i-
mentem autem, ignem de cœ- gnis.
lo sumptum. id quod clarorũ
virorum acta cum virtute vita,
præclaræque actiones facilè te-
stantur. quo modo enim aut o-
mnia humanæ vitæ commoda
contemneret, aut voluptates
cunctas pro nihilo duceret, aut
vitam ipsam laudis honestatis-

que gratia profunderet, qui nihil quidquã ad ſe, præter hæc ipſa mortalia, quæ manibus contrectat; quæ terit pedibus, pertinere cogitaret? verũ hæc non ita ſe habẽt, corpus enim è terra concretum, tamdiu terreſtrium rerum amore ducitur quoad in terrã ipſam, vnde ortum duxit, reuertatur. animus verò, qui è cœlo ſumptus eſt, ſempiternũ quiddã, & cœleſte appetit, nec iiſdẽ, quibus corp⁹ finib' cogitationes coërcet ſuas. itaque nunquã quieſcere, nec verè viuere putandus eſt, quãdiu corpore cõcluſus, inuitus propemodũ mortali labe, terreniſque vinculis cohi-

Animi & corporis ortus.

betur. At illa quanti ſunt, grauiſſimis vitæ laboribus liberari, in mediis doloribus, & ærũnis obdormiſcere, & quaſi emiſſos è moleſtiſſima vitæ cuſtodía, in iucundiſſimã, ſuauiſſimámque domum remigrare? huc enim pertinẽt quæ de piorum quiete, déque voluptate illa qua egreſſi è vita perfrui dicuntur, diſputari à ſapientibus ſolent. qui cùm intelligerent, nõ fortuitò aut temerè ſatos, & creatos homines eſſe: nec eadem mereri bonos, qui multis exantlatis laboribus vitam in medio dolore amiſiſſent, & improbos, quorum in patrandis flagitiis ſemper eſt ani- Piorum poſt mortẽ quies.

mus cogitatióque defixa, idcirco non eundem probis & improbis vitæ terminum, nec eadem mortuis præmia statuerunt. Qua nos recordatione potissimum refici, ac recreari decet, qui charissimam filiam, optiméque de nobis meritã ita vixisse scimus vt ad optimos mores, summãque prudentiã nihil posset acedere: & ita mortuam, vt in dolore, quẽ ex partu contraxerat, summam animi magnitudinem, summámque constantiam præstiterit. cuius mentio nobis, dolore iam, si nõ penitus extincto, certè magnopere leuato, non solum acerba, sed etiam iucunda accidit.

Tulliæ laudatio

qui

quî enim aliter debet? cùm nec ipsi quidquam acciderit mali, nec ego vlla re, quæ tantopere cum natura congruat, & cum omnibus hominibus cõmunicet, angi aut perturbari debeã. Quid ergo mihi restat? nihil sanè, nisi, cum ea diuino potissimum beneficio vitæ munere perfuncta sit, vt ad eam maximè viuendi conditionẽ cogitationem meã mentẽque referam, qua nunc ipsam perfrui credimus, ac si, quod æquũ est, fateri velimus, etiã intelligim⁹: qua ex meditatione eò maiorẽ voluptatem percepturus sum, quo meliore illa nũc statu, quã quẽ viuens experta est, sine vlla

Tullia beata.

dubitatione perfruitur. quid enim boni nõ merita est, quæ nihil vnquã egit, ac ne cogitauit quidẽ mali, & iis angoribus ac malis, quæ viuenti obiecta sũt, ita patienter perfuncta sit, vt non secus de aduersis, quàm de secundis rebus, Diis immortalibus gratulari, gratiásque agere soleret? &, cùm nihil, nisi rectum, honestúmque cogitaret, tamen vna cõscientia cõtenta, nec sua benefacta in luce collocari, nec sibi quidquã propterea laudis, aut gloriæ deberi arbitraretur. Quæ ergo ita animata fuerit, vt, de se quidẽ minimùm, de recta mente, ac de æquitate plurimùm laboraret,

Tulliæ animus sibi bene cõscius.

an non diis ipsis censemus maximè gratam & probatam fuisse? in qua non ficta, & adumbrata, vt in multis, sed maximè solida, & expressa virtutis elucebat effigies. nam, cùm eã talem natura genuisset, vt quod pulchrum, rectúmque agnoscebat, sua sponte sequeretur: tamen eo non contenta, summa vi rationis, prudentiæque perfecerat, vt nulla re minus, quàm natura duce, egere videretur. itaque qui eius instituta, & mores paulò diligentius inspexisset, qui regundæ familiæ solertiã, qui summum in cunctis rebus ingenium, singularéque doctrinam aduertisset,

haud fuiſſet ſanè, quod aut virilem in intelligendis, iudicãdiſque rebus prudentiam, aut exquiſitã patrisfamiliâs ſolertiam requireret. itaque quibus maximè rebus egere ſæpe homines ſolemus, fortitudo & prudentia, hæ ita in muliere abundabant, vt ſui mœroris medicinam non peteret foris, ſed in ſe ipſam ſpectans, ex ſua ſemper virtute penderet. Quãtò autem grauiores ac difficiliores animi morbi ſunt, quàm corporis, eò magis mirandum eſt, talem extitiſſe illam, cuius fortitudini corporis mala parerent, prudentiæ verò omnes animi morbi facilè ce-

Tulliæ fortitudo & prudentia.

derẽt.itaque quanquam ex calamitate temporibúſque noſtris moleſtiæ plurimum traxerit, numquam tamen animo perculſam, aut deiectam ſenſimus. angebatur patris exilio, totiúſque familiæ luctum, bonorúmque direptionem inuita videbat: ſed matri tamen conſilio, prudentiáque aderat: & rebus in magnum ſæpe diſcrimen adductis, reditus ſpem nobis afferre nunquam dubitauit. ita, quantum ex calamitate doloris, tantumdem ex filiæ ſuauitate, ac pietate ſolatij capiebamus. quod vt eſſet diuturnius, ſi cõmodũ noſtrũ, aut eã, quæ omnib⁹ antiquiſſi-

Tulliæ patiens conſtãſque animus.

ma eſt, liberorum charitatem cogitaremus, magnopere optare debuimus. at, cùm illam corporis vinculis ſolutam, omnibus exſutam miſeriis, & immortalitatis compotem factam, animo reputamus, nõ modò in dolore conquieſcimus, ſed etiam præcipuè lætamur. quid enim mihi accidere lætius poteſt, quàm de immortalitate animorum cogitãti, de filiæ ſimul æterna beatáque vita confidere? animos enim eſſe immortales, ne dubitandum mihi quidem videtur. faciam autem non inuitus, vt ſapientiſſimorum hominum percurram hac de re ſententiam, quã-

Immortales animi.

do me in hunc locum deduxit oratio. Neque verò hæc ita diſputanda cenſeo, vt animos idcirco nõ interire probari poſſit, quòd mortuorum corporibus vis quædam ineſſe veneratione digna putetur, quæ ſignificare debeat, non deleri morte animos, ſed immortalium animorũ veluti ſepulchra quædam mortalia corpora fuiſſe. quaſi non & maiora, & firmiora multa ſuppetant, quibus planum fieri poſſit, qui animos ſimul cum corporibus interire contendat, eum contra rationem, nulla nixum ratione, pugnare. quòd ſi auctoritas quærenda ſit, quem gra-

uiorem nominare auctorē possum, quàm eum, quem Apollo ipse sapientissimum omniū pronunciauit? cuius testimonium tale fuit, vt diuinos esse hominum animos, & eos, corpore solutos, in cœlum remigrare, vnde prius venissent, in omni sermone asseueraret. in quo cum Philosophis illis cōsensit, quos quondam Italicos nominauit antiquitas, maximéque nobiles iudicauit. quorum semper constans fuit opinio, demitti animos è cœlo, diuinæque mentis eos esse non solùm munus, sed etiam partem præcipuam, ac propriam. quod si secus esse quisquā pu-

Socrates animos immortales astruxit.

tet: haud ſane facilè, quid multis, & firmiſſimis in hanc ſententiam argumentis reſpōdere poſſit, inueniet. Sic enim planè cognoſci ac ſenſu ipſo diiudicari poteſt: ſummam eſſe penéque incredibilē in animis celeritatem, ac feſtinationem, cuius ope, quæ corpus nō modò certo menſium, ſed vix etiam annorum ſpatio perficere, atque exſequi poſſet, ea ipſi non modò ſemel puncto temporis percurrere, ſed etiam ſæpius excogitare, & repetere facillimè queant. quod ſi mirū videtur, cur nō admirabili⁹ cenſeatur, meminiſſe animum tam multa, innumerabilibus

Animorū celeritas.

Memoria.

antè ſæculis geſta: quæ futura ſũt, cogitãdo proſpicere, ac nõ modo præſentia, ſed etiã præterita, & futura, veluti Deum, omnia complecti, ac ſub oculos ſubiicere conari? quis dubitet, cũ hæc intelligat, eadẽque in ſe ipſo agnoſcat, diuinũ eſſe animũ, nec, ſi diuina æterna ſunt, ipſum eſſe mortalem? cùm præſertim duabus ex rebus, quæ præcipuè in animo ſunt, illius æterna natura facilè intelligi ac deprehendi poſſit. hæc autem ſunt, motus qui in eo præcipuus eſt, principium, ac perpetuitas. cùm enim ex ſeipſo moueatur, nec aliunde, vt cætera, prin-

Motus animorũ

cipium motus mutuetur,ſumma autem in eo, quamdiu in corpore eſt,perpetuitas motus appareat:quippe quæ etiam in dormientibus agnoſcatur, & vigeat: idcirco dubitari nullo modo poteſt, quin diuinus ſit, & ſempiternus futurus. & ſanè ita eſſe ratio vincit, & rerum probat exitus. Dei enim imago quædam animus eſt,ex ipſo Deo delibata, ac profecta. quòd ſi Deus immortalitate fruitur, cur eam partem, quã ex ſeipſo ſumpſit, mortalem eſſe velit? quin hoc ipſo ſingularem, & eximiam diuinam eſſe vim indicandum putauit, quòd non ſolùm

Animus ἀπόσπασμα θεοῦ.

ipſe immortalis ſit, ſed etiam, quos velit, ſuę naturæ compotes, & planè immortales efficiat. Corpus autem voluit eſſe mortale. nec immeritò, cùm è terra, cuius mutationi ſubiecta natura eſt, initium duxerit, & in eam ipſam, vitæ curſu cõfecto, abire debeat. Sed animus profectus à Deo, cœlum ipſum appetit: nam in eũ locum, vnde diſceſſit ſemper optat redire. terra autem ſi cui appetenda, corpori ſoli eſt. at verò animis æterna cœli ſedes quærenda, eáque propria illorum patria: ſiquidem animorum nulla in terris origo inueniri poteſt. nihil enim eſt in animis mix-

Corpus mortale.

Animus cœlum appetit.

tum atque concretum, aut quod ex terra natum, atque fictum esse videatur. nihil ne aut humidum quidem, aut flabile, aut igneum. his enim in naturis nihil inest, quod vim memoriæ, mentis, cogitationis habeat: quod & præterita teneat, & futura præuideat, & cõplecti possit præsentia. quæ sola diuina sunt, nec inuenietur vnquam, vnde ad hominem venire possint, nisi à Deo. singularis est igitur quædam natura, atque vis animi seiũcta ab his vsitatis notisque naturis. Ita quidquid est illud, quod sapit, quod vult, quod viget, cœleste & diui-

num eſt, ob eámque rem æternum ſit, neceſſe eſt. nec verò Deus ipſe, qui intelligitur à nobis alio modo intelligi poteſt, niſi mens ſoluta quædam & libera, ſegregata ab omni concretione mortali, omnia ſentiës, & mouës, ipſáque prædita motu ſempiterno. itaque eandem æternitatem animis quoque noſtris, ex ſe ipſa exortis, impartiuit. quorum ex cogitationibus atque operib' nihil aliud, niſi diuinos eſſe illos, & ſempiternos, colligere poſſumus. nam ſi ædificiorum magnitudinem atque ornatũ, ſi monumẽta litterarũ, ſi pecuniæ vim infinitam in res maximè

Deus quid.

ſtabiles,& admirãdas effuſam, ſi plurimarum maximarúmque rerum adeptionem cogitare voluerimus, profectò intelligemus, hęc numquam facturum fuiſſe hominem niſi diuturnitatem temporis, ipſámque æternitatem plurimùm ad ſe pertinere exiſtimaret. Iam, ipſa gloriæ cupiditas, honorum ſitis, opum ac diuitiarum aſſidua procuratio, quid aliud indicat, niſi cogitare hominem in poſterum, nec eodem veſcendi viuendíque ſtudio, quo cæteras animantes duci videmus, humanum animum detineri. Sed hæc abiectiora, atque hu-

Cupiditas gloriæ.

miliora, nec vllis, nisi sanè angustis naturæ terminis, circũscripta. Quid illa imprimis grauia atque præstantia, nec vlli planè in terris degenti, nisi soli homini, tributa? contẽplatorem esse ipsum cœli, rerúmque cœlestium: frui magnarũ, obscurissimarúmque rerũ sciẽtia, quæ vel ad excolendos ad integritatem, atque innocentiam mores, vel ad comparandam Solis, astrorúmque cognitionem, vel ad exercendam in abditis, obscurísque rebus memoriã, mentémque pertineãt. nõne hæc ipsa tanta, ac talia, diuinum esse animum ostendunt, nec illius naturã aliũde, quàm è

Contemplator rerum cœlestiũ homo.

quàm è cœlo, delibatam ac deductam? An censemus, si vnà cum corporibus animi interirent, aut sapientissimos homines tã æquo animo mori posse, aut tam iniquo planéque inuito stultos & fatuos? Socratem ferunt, morti proximum, de piorum immortalitate, beatáque vita, quæ mortẽ consequitur, disputauisse. itaque læto, ac libenti animo lætale illud poculum hausisse, quasi non ad mortem, sed ad regnum atque imperium vocaretur. At verò, quorum animus in terra defixus hæret: qui nihil, nisi mortale terrenúmque, cogitant, eos planè repugnantes at-

Socrates morti proxim⁹ de animarum immortalitate disputauit.

Qui mortis metu angantur.

que inuitos vita diſcedere videmus. nec immeritò. cùm animorũ æternitatem propius iam intuentes, crucientur mirum in modum, quaſi flagitioſè actam vitam pœna etiam ſit immortalis cõſecutura. Atque illud etiam (ô ſtultum hominem dixerit aliquis & naturæ ſuæ penitus ignarum) nemini obſcurum eſſe poteſt, ex ipſis etiã ſacris cæremoniiſque maiorum ęternam hominis vitã facilè cognoſci, atque intelligi poſſè. neq; enim illi aut mortuos tanto honore coluiſſent, aut tam multas támque varias ſepulchrorũ cæremonias poſteris tradidiſſent, niſi cognitũ

Cęremoniæ funebres.

perſpectúmque habuiſſent, vigere animum in morte, nec, quãquam corpus occidat, hominem ipſum penitus euaneſcere. itaque ſtatuiſſe videntur, mortẽ ipſam non eſſe humanę vitæ cõfectricem, nec ex ea ſequi interitum: ſed potius ad aliam multò feliciorem vitã iis, qui rectè vixiſſent, ducẽ optimam ſolere exiſtere. quicunque enim conuenienter naturæ vixerint, nec illam ſecuti ſint malæ conſuetudinis corruptelam, quæ diuinitus datos igniculos extinguit, vitiaq; gignit, & cõfirmat omnia, eos & viuentes gloria, & è vita excedentes præmiis proſequi opor-

Qui poſt mortem beati.

tet. id enim non solùm rationi consentaneum, sed etiam verissimum atque æquissimũ est. cui autem æquitatis antiquior cura, quàm Deo? itaque, cùm homo solus ex omni propemodum genere nactus sit aliquam notitiam Dei, nisi vitæ iniquitate Deo iniquus atque inuisus euaserit, ad Deum certè euolabit. ídque æternitatis humanæ vel maximum, ac firmissimum argumẽtum est, solum hominem diuinæ voluntatis participem, consciúmq; existere: vt quanquam agrestibus siluestribúsque in locis natus sit, tamen, ipsa docẽte natura, & esse Deum, & colendum

Solus homo diuinæ particeps voluntatis.

ac verẽdum eſſe, dubitare non poſſit. O rem dignam, in qua non modò homines, ſeb ipſas etiam pecudes obſtupeſcere, ac, ſi fieri poſſit, etiã erubeſcere oporteat: cognatum eſſe hominem Deo: nullum aliud in terris animal, niſi hominẽ ſolum, Dei cognitione imbutũ eſſe: nec quidquam eſſe aliud, quod animo, è diuina mente hauſto, præditum ſit: tantámque ineſſe homini cæcitatem, atque ſocordiam, vt diuinæ cognationis immemor, auerſetur migrationem ad Deum! nec enim aliud eſſe mors, quàm migratio ad cœleſtes ſuperáſque ſedes, exiſtimanda

Mors quid.

est. nec id solùm ratione quadam æquitati, veritatíque consentanea, sed etiam sapientissimorum hominum maximè firmo, stabilíque consensu. Atqui eum, qui hoc pacto viuere, ac penè à seipso dissentire velit, meminisse certè oportuit, terram ipsam, omniáque, quæ sub cœlo sunt, diuina volũtate regi, proptereáque quiddam nobis, quod obseruãdum & addiscendum videatur, prę scribere. quis ergo terrã ipsam, aut quotãnis feracem, aut semper optimas fruges, & nũquam malas inutilésque herbas edẽtem efferentémque vidit? quis animalia semper vberes fœtus

Prouidentia Dei.

edidiſſe, nũquam ſterilitatem paſſa eſſe, recordabitur? quòd ſi hæc ipſa ſecus ſe habent, nihílque in rebus humanis perpetuo firmũ, eiuſdémque naturæ optare licet: cur, quam in omnibus & rebus, & animãtibus viciſſitudinem, cernimus, eam ab homine ſeiungamus? qui ſi multos annos feliciter vixerit, ſi ſobolẽ, honores, opes aſſecut⁹, diu tãtis bonis frui potuerit, præclarè ſecum eſſe actũ verè dixerit. Sed aduerſi tamẽ aliquid ſubeũdũ perferẽdúmque relinquetur: demum oppetenda mors erit, quæ eò leuior eſſe debet, quòd omnibus communis eſt, nec cuiquam

Mors cõmunis omnibus.

Scientię cupiditas innata homini.

ſingularis, aut præcipua. Sed hoc quoque gratior, quòd nos à multis erroribus abſtrahit, quibus, quoad viuimus, in tanta opinionum varietate, aſſiduáq; veri inquiſitione perturbari ſæpe ſolemus, & ad ipſam cernendam fruendámque veritatem iucundè traducit. quo nihil beatius homini poſſe cõtingere, ſatis, vt arbitror, ex eo ſuſpicari poſſumus, quòd innata eſt homini cupiditas ſcientiæ: eius autem præſtantia non ſanè video, qua alia in re, niſi in perfecta veritatis cognitione poſita ſit. ex quo fit, vt veritatis cognitionẽ aſſecuti, perfecta, abſolutáque ſcientia po-

tiamur. veréque dici poteſt, qui veritatem intueatur, ſenſúque percipiat, eum voti ſui compotem, veréque beatum eſſe. quòd ſi beata vita quęrenda nobis eſt, nec quidquã fugiendum magis, quàm ne miſeriarum grauitate premamur: quid illo homine ſtultius, aut ſtolidius reperiri poteſt, qui cæterorum morte ita angitur, vt beatæ vitæ oblitus, miſeram atque infelicem conſectetur? profectò enim ita ſe res habet, vt, niſi mortis, doloríſque timore liberatus ſit, etiã ſi multas cognitas perceptáſque virtutes habeat, rectúmque, & æquum omni plane vtilitati

anteponat, beatus tamen eſſe nemo poſſit. quid enim aliud dolor eſt, niſi cruciatus animi, iſque perpetuus? quid aliud timor, niſi aſſiduus inuiſarum, ac moleſtarum rerum metus? at quo modo felix, aut beatus eſſe poterit, qui aſſiduo cruciatu, metúq; vrgebitur? Quin eò miſerior, atque infelicior existimari debet, quòd non ſolum ſibi ipſi moleſtiam miſeriámque cõparabit, ſed in cæterorum etiam ſermonem, ac vituperationem incurret. nihil enim nimio dolore deformius, nihil à viro alienius. & ſi corporis prauitatibus vituperatio propoſita eſt, vitiis

Dolor quid.

Timor quid.

Dolore nimio nihil deformius.

ipſis, quibus laborat animus, nihil turpitudinis, nihil inuretur infamiæ? Illa verò & grauiora ſunt, & maiori animaduerſione vindicāda, quò nobiliorem, quàm corpus eſt, ſedē, nempe animum ipſum, occupauerunt. quòd ſi turpis dolor nimius, & vituperatione dignus, certè illud conſequetur, vt, qui nimio dolori ſeipsū tradat, ne laude quidem vlla dignus cenſeatur. eſt enim ſeries quædam maximè veritati cōſentanea, vt ſententiarū, ſic rerum: & quemadmodum in ſermone diſputationéq; noſtra nectitur aliud ex alio, ita qui ſe vna aliqua vel deformitate, vel

turpitudine implicari patitur, multis ſtatim miſeriis ac deformitatibus opprimetur. Nec verò credi velim, me, quia dolori nimio repugnem, idcirco dolorẽ omni ex parte improbare, omnéſque illius ex animo fibras euellendas exiſtimare. eſt enim, quatenus homo doleat, &, (quod prudẽter à Crãtore dictum eſt,) ſiue ſecetur pars aliqua corporis, ſiue auellatur, ſenſus tamen adeſſe debet. iſtuc enim, nihil dolere, fieri non poteſt, quin quemadmodum feritatem corporis quandam, ſic animi ſtuporem maximum indicet.

Non poteſt omninò tolli dolor.

Sed nimirum illud eſt, quod

improbamus, dolori nos ipſos ita tradere, vt in aliam fortaſſe grauiorem ex alia parte vituperationem incidamus. nam quẽadmodum qui nihil prorſus doleat, deſciſcere videatur ab hominis natura, quæ morte perculſa dolorem ac luctum aliquo modo indicare cogitur, ita, qui dolori nimis indulgeat, humanæ naturæ penitus obliuiſci, communémque omnium conditionem recuſare iudicabitur. quibus rebus intelligitur, grauiter peccare homines, cùm vel ea, quæ omnibus perferenda ſubeundáque ſunt, detrectare audent, vel, quid ipſos in vita deceat, quæ-

Nimius dolor, vel nullus improbandus.

que ſequi, aut refugere debeant, non cernunt ſatis, quod proprium prudentiæ munus eſt, quam humanarum actionum moderatricem à Diis immortalibus eſſe conſtitutam, inficiari nemo poteſt. atqui huic tam præclaro, diuinóque muneri plane obſiſtit qui nimio dolore ducitur. nõ modò enim ſe ipſum ſine vllo fructu lacrymis, ac triſtitiæ tradit, ſed etiam omni planè conſilio, ac iudicio vacat. vbi enim ratio, ſi ſe dolore auferri ſinat? vbi conſtantia, ſi ſibi ipſe repugnet, & in mœrore iaceat? vbi denique humitas, ſi ſe hominem eſſe oblitus, nihil ſibi cum morte

commune esse cõtendat? Iam verò illud stultissimum, existimare, quæ cæteri homines libenti animo subeant, iis se nõ esse obstrictum. quid enim? an ignorare quisquam potest, quanta inter homines cognatio sit, quantáque similitudo? etenim, nisi hoc verum fateremur, caussæ nihil esset, cur homo hominẽ consilio, re, gratia iuuaret, ab hostium impetu, ac læsione defenderet. q̧ contrà videmus accidere, vt qui ab his actionibus auertat animũ, non modò in vulgus improbetur, sed etiam inhumanitatis, ac feritatis accusetur. certè enim nõ è marmore sculpti, aut

Hominũ inter se cognatio.

è robore dolati ſumus: eſt in nobis quiddam, quod pietate, miſericordiáq; moueatur, nec extingui ſinat illam, qua Diis proximi ſumus, iuuandi, ac benefaciendi voluntatem. itaque inſitum homini, atque innatũ videtur, vt, quoties alium hominem quamuis alienũ, premi calamitate atque ærumna videat, crucietur animo, nec, ſi facultas ſuppetat, dimittẽdam putet illius ſubleuandi occaſionem. quam enim ipſe, ſi eo loco eſſet, benignitatem ſibi impartiri optaret, ea vt in aliũ vtatur, natura tacita quadam voce monere, ac præcipere videtur. quæ igitur ſibi euenire poſſe

Homo cruciatur hominis calamitate.

posse dubitet, ea si contingant, cur angi ac perturbari velit? aut, cur non potius humana illa esse, & omnibus hominibus procliuia, fateatur? quantò rectius ille, qui hominẽ se agnoscit, nihílque humani à se alienum putat? itaque cùm hanc ex animis nostris opinionem mala omnia nõ esse humana, veluti immitem quandam, & immanem belluam, extraxerimus, profectò minus miserè, minúsq; sollicitè viuemus. relinquetur enim illa cogitatio, quæcũque accidãt, fortiter ferẽda esse, nihílque posse homini euenire, quo funditus prosternatur. ídque ita erit, si no-

Humana omnia ferenda homini.

bismetipsis non assentabimur, sed veritatẽ, qua nihil præclarius, præstabilius, vberius esse potest, toto pectore amplectemur. hęc enim illa est, quã assecuti, meliores multò efficimur, & ad perferenda incommoda præclaráq; peragenda alacriores. cùm nihil, nisi quod rectũ, & æquum est, laudabile arbitramur, nihílque aliud, nisi egregia illa, ex quibus vera gloria nascitur, expetimus. Ac mihi videor nimis etiam nunc angustè, atq; exiliter agere. qui enim latior obiici campus queat, in quo fidentiùs, atque alacriùs exultare possit oratio? sed faciam impudẽter, si me-

dicinam deſerens animorum, quam ex omnibus maximè vtilem eſſe intelligo, ad meam vnius delectationē ſermonem omnem, mentémque conuertam. Dolorem igitur nimis acrem ac diuturnum fugiendũ diximus. & quidem probabiliter: cùm ex eo mala multa, maximéque grauia ſoleāt exoriri. cōtra verò nihil boni. neq; enim dolor ex illis rebus eſt, in quibus vel ad probandum, vel ad vituperandũ, multa & magna contrariarum rationũ paria momenta agnoſcātur. hoc enim ſi accideret, agerem verecundius, neque me in eum locum demitterem, vnde

nullum planè exitum viderẽ. Sed, quoniã hæc ita se habent, contẽdo, vincendum esse animum, dolorique acriter obsistendũ. siue enim nosmetipsos, siue amicos, siue vulgi opinionem cogitemus, id nobis sine vlla dubitatione faciẽdum est. at, si ad mortuos ipsos animũ traducamus, quî possumus existimare, gratum illis fore, quòd nimio dolore cruciemur? præsertim cùm ex eo nihil ad illos vtilitatis, sed permultum ad nos dedecoris, atque incommodi permanet. Quid igitur eos ipsos à nobis optare, atque expetere arbitremur? nihil sanè, nisi vt eos illu-

Dolori obsistendum.

ſtri memoria, ac recordatione decoremus. Nemo me lacrymis decoret, ait Ennius, cur? quia volito viuus per ora virû*m*. quid igitur eſt cauſſæ, cur fletum lacrymáſque recuſet? nimirum ea gloria, quam ſe adhuc viuentem aſſecutum eſſe confidebat. eandem igitur ob cauſſam noſtrum quoque luctũ mortuis ingratum moleſtúmq; fore ſuſpicemur, nec aliud eos à nobis quidquã flagitare credamus, quàm, vt id ipſum illis, quo maximè delectamur, tribuamus. hæc autem gloria eſt, & aſſidua illorũ virtutis recordatio. quã ſi ſermone, laudationéque noſtra im-

Illuſtri memoria exornandi mortui.

mortalem efficere liceat, hoc vno de mortuis nos vel optimè meritos existimare possemus. Quid quòd eũ, qui sic doleat, vt recreari confirmaríque non possit, ne diuinũ quidem numen horrere, sapientissimi homines prodiderunt? impium autẽ est, quibus debemus omnia, iis pessimam referre gratiam. contrà verò, qui deorum voluntati paruerunt, nihílque se, quod ab illis vltro daretur, molestè ferre declarauerunt, eos non solùm viuentes præcipua laude ornauit antiquitas, sed etiam è vita egressos perpetuo coluit honore. ídque eò studiosi⁹, ac libẽtius, si quos

Qui nimiũ dolent, in deos impii.

intellexit cum Deorum cultu exercitationẽ virtutis, & præcipuam in mortales beneficẽtiam, coniunxisse. scitè profectò, vt cætera fermè omnia. quid enim maiori laude dignũ, ex omnibus rebus humanis commemorare possimus, quàm eũ, qui vitã ducat cũ virtute coniunctã, ad Deorũ cultũ atque honorẽ, perpetuum in homines studiũ, ac pietatem aggregare? nec quidpiam tantulũ modò in eius animo existere, quod non vel pietati, vel humanitati, vel denique virtuti sit consentaneum? Nec aliam sanè ob caussam perturbari omnẽ vitam errore insci-

Humanæ miseriæ causa.

tiáque videmus, nisi quòd, quæ in hominis vita præcipua esse deberent, pietas erga deos, in homines beneficentia, virtus in ingeniis ac moribus, ea ferè omnia negliguntur. eadémque ratione quæ maximè vitare deberemus, ea studiosè expetimus, cæcóque impetu ferimur ad illa, quibus vita nostra planè fera, atque immanis efficitur. ex hoc fonte cupiditates insatiabiles exoriuntur, quibus non modò singulos homines, sed totas familias, & vniuersas funditus euersas ciuitates videmus, præterea seditiones, insidiæ, discordiæ, rerũque, & hominum clades, & interitus.

ex his etiam incredibiles dolores emanant, quibus perturbari vitam, neque ſolùm inſuauem, ſed acerbiſſimam effici neceſſe eſt. quod contrà probis virtutémque amãtibus accidit. nam diuinæ voluntati obtemperãtes, nihil in ſe ipſis, ſed in ea ſe ipſos, ac ſua ponũt, & locant omnia: neminem lędunt: omnes liberalitate, benignitate, charitate amplectũtur: nulla re cruciantur: nihil appetunt, omnium vitiorum fracto impetu, cupiditatúmque radicibus ex animo penitus euulſis. Num igitur eos, qui ita vixerunt, vt ſibi iucundi, diis grati, hominibus fru-

Quales ii qui diis parent.

ctuosissimi extiterint, diuinis honorib⁹ iure dignos maiores nostri censuerunt? eósque cum diis immortalibus æuum agere sapientissimus poeta nõ immeritò cecinit. Nec tamen idcirco, quòd eorum corpora in cœlum perlata, credere sapiẽter quisquam possit, quod quia natura non patitur, vt, quod è terra est, alibi, quàm in terra maneat, ne credi quidem debeat, necesse est, sed quod eorũ animi, tanquam hominum de Diis immortalibus humanóque genere optimè meritorũ, in cœlum putentur elati. quod de Romulo, Vrbis nostræ conditore, memoriæ proditum ac-

Romul⁹, cur deus habitus.

cepimus: quem ſingulare in genus hominum collatũ munus tam pręclaræ vrbis cõdendæ, in Deorum numero collocauit. ídque eo tempore, quo litteris, & doctrinis homines exculti facilè fictũ à germano, verum à falſo ſecernebant: vt credi nõ poſſit, quidquam illis perſuaderi potuiſſe, quod vllã ficti, aut falſi imaginem præ ſe ferret. ſed, ꝙ ille mortalis, eximia virtutis ac beneficentiæ gloria, conſecutus eſt, vt nõ ſolùm immortalis, ſed Deꝰ iudicaretur: id ipſum aliis etiã tributũ eſſe, vt inter Deos recepti putarentur, cùm exceſſiſſent è vita, annales veterũ loquun-

tur. quod & apud Gręcos prius contigit, & inde fortaſſe ad noſtros permanauit. nam & Hercules, & Liber, fratres Tyndaridæ, & fœminæ plurimæ, quibus nunc inter deos locus eſſe præcipuus creditur, & hominibus nati, & homines fuerunt. Sed, quòd virtute præſtiterũt, &, vt cæteris ad rectè viuendum, benéque merendum prælucerẽt, laborauerunt, ideò eos hominũ fama, beneficiorũ memor, in conſeſſu, concilióque cœleſtium collocauit. atque ipſos, quos vocamus maiorum gẽtium Deos, alióſque quãplurimos, quos in Deorũ numerũ retulimus, hinc à no-

Qui ex hominibus facti Dii, apud Gręcos.

bis egressos, & in cœlum profectos, facillimũ erit agnoscere. Maximum verò argumentũ est, quod de illis credimus, id esse verissimum, quòd & tãtus tot sæculorum, doctissimorúmque hominum consensus veritatis vox ipsa esse videtur: & quòd tantæ, támque præclaræ virtuti, quem alium verè congruentẽ locum tribuere oporteat, non sanè reperies. quis est autem tam demens, vt, quos innocentia, liberalitate, & singulari quadam ac pręcipua virtute diis proximos intelligat, is seiunctum à Diis tribuendum locum censeat? &, cùm hominis animus ter-

rena respuat, ad supera semper feratur: qui non solùm tacito naturæ impulsu, sed volũtate réque ipsa, vt quàm maximè cœlestibus similes essent, prestiterunt, eos licebit ne cœlo esse priuatos? Mihi verò eò iustiùs in cœlo collocari vidẽtur, quò clarior eorũ inter homines vel eluxit liberalitas, vel virtus enituit. quis enim Hercule fortior? quis prudentior? quis ab omni cupiditate remotior? quos ille labores, vt fortiter ageret, & hominibus prodesset, suscepit, & pertulit? aut quid nõ doloris, & calamitatis exhausit? quis ergo hunc cœlo excludi patiatur, cùm eius vir-

Herculis labores.

tuti sẽpiterna gloria, & laudis patuerit immortalitas? eadẽq; cæterorũ conditio eſt: quorum alius alio genere virtutis, omnes ſummis, & ſingularib⁹ vel in ipſos deos, vel in homines meritis præſtiterũt. itaque tam egregiis eximiíſque factis non infixas plũbo ſtatuas, non areſcentes triumphorum coronas ſatis diuturna perſoluere poſſe præmia iudicatũ eſt, ſed florentiora ſtabilioráque munera quæſita ſunt, quibus ornarẽtur ii, qui virtutem, honeſtatẽ, gloriam, otio, libidini, voluptati, vitæ denique prætuliſſent. támque id æquum eſt, quàm illud, decorũ, maximéq;

probandum, non easdem improbis sedes, quas bonis, atque integris, post mortem esse propositas. intellexerunt enim ex maioribus nostris complures, qui sapientia præstiterũt, cùm in Diis æquitas præcipuè vigeat, eáque in eorum gubernatione appareat maximè, fieri non posse, quin nequitiam sceleráq; auersentur, quíque ea in vita exercuerunt, eos à se ipsis longissimè seiungant. quod in vulgus edi verúmq; existimari, non modò rationi conueniens, sed vtile quoque in primis est futurũ. nam, si quid in hominum animis pietatis, siquid religionis inerit, certè ob hanc

Non easdem improbis sedes atque probis.

Religionis vis.

hanc potissimum caussam se à flagitiis, ac facinoribus abstinebunt, quòd impios, ac nefarios homines à deorum concilio, ac societate arceri iudicabunt. Nec enim omnibus iidẽ illi sapientes arbitrati sunt eũdem cursum in cœlum patere. nam vitiis, & sceleribus contaminatos, deprimi in tenebras, atque in cœno iacere docuerunt. castos autem animos, puros, integros, incorruptos, bonis etiam studiis atque artibus expolitos, leni quodam, ac facili lapsu ad Deos, id est ad naturã, sui similẽ, peruolare, quòd si ita est, certè nobis quantùm conniti animo possumus, quã-

tum diligentia cõsequi cõt e-
dendũ atque elaborandũ est, vt
ne ab iis segregemur, quorũ est
propriũ, vita frui sẽpiterna, ac
beata. quod efficere qui voluerit (omnes autem velle debebũt, qui seipsos diligere cõuenientérque naturæ volẽt viuere) nunquã committet, vt, quæ cæteris exitiosa fore crediderit, ea ipse persequatur. neque enim in spem venire poterit, aut ignoraturos esse Deos quæ ipse agat, cùm diuinam naturã nihil præterire credibile sit, aut illa probaturos, à quibus non modò Dij, sed etiam sani homines abhorreant. quid enim turpius libidine? quid tetrius

Scelera ab hominis natura aliena

auaritia? quid deteſtabilius cru-
delitate? quæ quãuis in homi-
nibus aliquando exiſtant, ta-
men ab hominis natura tam
aliena ſunt, quã humanũ illud
erit, ſi omnia nobis bona om-
niáque commoda expetamus,
atque in hoc comprimendæ
ſunt cupiditates, quibus trahi-
mur perſæpe ad ea, quæ virtuti
aduerſantur. quod facillimè
perficiet, qui tam glorioſi faci-
noris exitum ſecum ipſe aſſi-
duè cogitabit. tantáque eſt hu-
ius cogitationis ſuauitas, vt,
quod libenter, alacritérque a-
gimus, etiã ſine labore peraga-
mus. ídque in præſtãtibus, lau-
díſque appetẽtibus hominibus

Qui de exitu aliquid cogitat, virtutẽ capeſſit ſtrenuè.

facilè cernitur. quorum tanta
eſſe ſolet vel in obeũdis prœ-
liis, vel in agẽdis cauſſis, vel in
contentionibus pro Repu. ſuſ-
cipiendis alacritas, tantáque
virtꝰ, vt quod in iis rebus peri-
culi aut laboris eſt, aut nõ ſen-
tiãt, aut pro nihilo ducant. ma-
gnum enim eſt contendentis,
& ad gloriam anhelãtis animi
fomentum, magnum ſolatiũ,
ſpes futuræ, ac propinquæ ſiue
vtilitatis, ſiue gloriæ. neque id
ſolùm in magnis, ſed etiam in
leuioribus laboribus, ac ſtu-
diis: quos enim curſus, quos
venatio delectat, eosquãuis de
via feſſos, ac penè exanimes
videas, nunquã tamen minus

alacres, minúsque cōcitatos animaduertas. Iã, honorũ cupiditas quid non in nostra ciuitate laboris, quid non sollicitudinis, negotiique facessit? quotus tamen quisque est, qui se vel labore defatigatum, vel prensationis molestia, curáque cōfectum audeat dicere? sic, quorum oculos virtutis splendor occupauit, gloriæque studium animos deleniuit, ii nec laborẽ sentiunt, &, si tantus est, vt aliquando erumpat, eo tamen nō magnopere mouentur. toti enim in eo sunt, vt prosint patriæ immortalémque sibi nominis memoriam comparẽt. quam si quis negligendam

cupiditas honorũ quid faciat.

ducant, omnéque hominis felicitatem rectè factorum conscientia metiri velit, is certè diuinos honores, qui claris viris tribui cõsueuerunt, nunquã negliget. etenim de Diis ipsis, qui eosdem sibi honores asciuerunt, pessimè iudicasse videretur. tanta autem eorum qui huiusmodi consuetudine delectati sunt & sapientia, & æquitas agnoscitur, vt dubitari non possit, quin, ipsi quod egerunt, à certa ratione proficiscatur. quales numerare Lacedæmonas possumus, clarissimos, & fortissimos viros, qui ciues suos, mortẽ pro patria obeũtes, diuinis honoribus afficere sole

Lacedæmonum mos.

bant. Quid verò illæ, omnis planè doctrinæ, omnísque sapientiæ parentes Athenæ? nõne Codrum Regem suum ob pietatẽ in patriam, meritáque illa, quibus excelluit, magno cõsensu in Deos retulerũt? Atque haud scio an rectè senserint viri doctissimi, quorum ea fuit opinio, viros claros, & fortes idcirco deorum immortaliũ honore consecratos, vt incitaretur virtus acriùs, & acuerentur vehementiùs ad obeũda pericula qui patrię amore, studióq; tenebãtur. vera enĩ virtutis merces gloria est, nec quidquã est aliud, quo magis ad rectè, honestéque agendũ præ-

Codrus se

ſtantis animi homines incendantur. quod optimè agnouit, ac diutiſſimè retinuit, omniũ litterarũ præclara cuſtos, & altrix Græcia: quæ multos habet virtutis gratia factos ex hominibus Deos. quorũ alios fatentur nouos: alios multis iam ſæculis receptos in cœlum, conſecratóſque contendunt. quã multi autem ſint, qũi recõditas eorum ſcrutantur litteras, noſſe fortaſſe poſſunt. Neque verò hæc à me ideò copioſius diſputãtur, quod eos temerè, neque ſatis conſideratè tam multos conſecratos eſſe credi velim: cũ eos ipſe quoque venerer, deorúmque loco habendos

Apud Græcos deorum genera duo.

putem:ſed potiùs, cùm tot apud omnes penè gẽtes immortalitate, diuiniſq; honoribus affecti reperiãtur, vt exacuã bonorũ mentes ad ea promerẽda, quæ ſapientium iudicio ducũtur ampliſſima. nihil enim præſtantius aut beatius accidere homini poteſt, quàm eo loco donari, in quẽ vt aſcenderent Vrbis noſtræ conditores, nullũ periculũ, nullũ laborẽ, nullũ denique certamẽ prætermiſerũt. ac, ſi priuatę vtilitatis, & cõmodi habenda ratio eſt, nullã aliam expetere, aut optare vir ſapiẽs, & eruditus, præter hanc vnã, debet. Templa verò publicè vota, & dedicata, quantũ

Templa diis ſacra.

in vulgus dignitatis, quantum habēt gloriæ? cùm omnes, qui Deos illos, quibus Templa vouentur, publicè colunt, fateri cogantur, & fuisse homines, & ad Deos, diuinósque honores, vna virtute fretos ascendisse. Nec mirandum est, Deos illos publcè coli, eorúmque delubra, & Tēpla augustè, sanctéq; exornari, qui vel patribus nati sunt diis, vel matribus. nam, quemadmodū eorū cultus & sanctus, & religiosus est, maximéque pietati atque æquitati cōsentaneus, sic admirationis, aut dubitationis nihil habet. totus enim ex natura oritur: vt iure ipso naturæ, qui Deo sat',

vel Dea editus, procreatúsque sit, deus esse debeat. at verò, qui homine patre, vel mortali matre natus est, hunc esse Deum, & magnum quiddã videri potest, & dubitandi occasionẽ, nec fortasse ineptam, multis afferre solet. non enim, si eximius talium virorum virtuti tribuatur honos, quin id iure fiat, aut dubitare, aut negare quisquã potest: sed, quòd tãtã virtutis esse vim velimus, vt vel natura ipsa eius vnius ope immutetur, hoc illud est, de quo quærere doctiores viri nõ immeritò soleant. quibus ita respõsũ est, non immutari virtute naturã: nec enim id, sine prioris

naturæ corruptione, poſſe eue-nire: ſed, eadem in illis manẽte natura, euolare animum ad deos, & in eorum adſcribi cõ-cilium, cùm immortalis ſit, & immortalitatis diuinæ parti-ceps: corpus autem, ſuapte na-tura mortale, manere in terra, quódque terrenum eſt, nullo pacto ſuam exuere poſſe natu-rã, vt alienã induat. quamuis e-nim hæc ipſa quæſtio perobſcu ra videri ſoleat, nec omnino procliues, aut faciles habeat explicatus, tamen, niſi auctori-tatib' cõtra rationẽ pugnetur, non incõmodè, opinor, à nobis expoſita cenſeri poteſt. Et quo-niam quæ in hoc genere præ-

cipua, cognitúque digna ſunt, perſequimur omnia, (volumus quidem certè) prætereundũ nõ eſt, quales, quámque multæ virtutes, erudiendorum hominum gratia, ſint honore deorũ immortaliũ conſecratæ. cuius rei finis eſt, publica vtilitas, vt, quo honore virtutes ipſas decoratas videãt, eundem ſe cõſecuturos eſſe homines ſperẽt, ſi iiſdem virtutibus excellant. quo in genere multum boni eſt in imitatione. libẽter enim eia mitantur, & perſequuntur multi, ex quibus alios illa eadem, quæ ipſi appetunt, conſecutos vidẽt. atque ex eo plerunque accidit, vt multis in

Virtutes deæ.

Imitatio

rebus,quas antea ne cogitauerant quidem,cùm ad clarorum virorum imitationem ſe contulerint,multorum vigeat induſtria.quæ cùm paullò manauit latiùs, quantos progreſſus, quantáque acquirat incremẽta,nihil neceſſe arbitror cõmemorare.conſtat enim inter omnes,quæ præclara ducuntur, ea ferè omnia à tenuibus initiis ſumpſiſſe exordiũ.quod paullatim,imitatione progrediente confirmatum,ita increbuit, vt ne augeri quidem,aut exaggerari magis poſſet.quod ſi vlla in re gratum nobis atque optatum eſſe debet, certè in complectẽdis prouehendíſque vir-

tutibus non video, quid esse possit optatius. siquidem ex his informatio pendet, educatióque vitæ, quæ cùm rectè instituitur, atque excolitur, incredibile dictu est, quantos, quamque vberes iustitiæ, integritatis, omnísque amplissimæ laudis fructus afferat. Sed, cùm virtutes multæ meritò colantur, quòd & ipsæ cultu dignæ sint, & multæ ab iis ad vniuersum genus hominũ vtilitates proueniant: quid sit, cur bestiæ quoque ipsæ ab Ægyptiis fermè omnes consecratæ sint, scire sanè velim. sit Piscis in cultu, ac Deorũ opinione apud Syros, homines nec tanta ingenij acie

prædi tos, nec tantis doctrinarũ præsidiis instructos, vt hæc, inepta, ridiculáque esse, possint agnoscere. AEgyptij verò, omnibus affluentes eruditionis, & scientiæ laudibus, quomodo in tam inanem, támque absurdam delabi opinionem potuerint, equidẽ intelligere vix possũ; quid enim; an boues, canes, lupos, feles, pisces in Deorũ numero habebimus, & quos nobis natura præsidij auxiliíq; caussa animantes genuit, eos per inscitiã Deos iudicabimus? quibus nihil fœdius, obsceni⁹, lutulentius ne natura quidem ipsa viderit. Etiam ne animalium monstra illa, à quibus hominum

A nimalium mõstra.

hominũ generi præcipua incommoda inferuntur, crocodilos, aſpidas, ſerpẽtes, cæteras feras, & immanes belluas, in Deorũ numerum referemus? quid erit aliud, naturã inuertere, & ima sũmis, sũma infimis cõmutare? & cùm tãtam in his imperitiam, barbariámque agnoſcamus, tamẽ ne iſta penitus inania pertinaciter defendemus? Eadémque inſcitia cæpas, allia, fructus cæteros, qui oriũtur è terra, in Deorum numero repoſuit Aegyptus. quæ haud ſcio, cur longiori oratione refellere ſit neceſſe. incredibilis eſt enim eorum abſurditas, vt nulla eſſe poſſit aut

pertinacia, aut imperitia tanta, quæ non iſta aſpernetur atque refugiat. Imbres autem, nimbi, procellæ, ſi à noſtris cõſecratæ ſunt, id antiquiſſimis Populi Rom. ritibus, ac cæremoniis receptum, & cõfirmatum eſt. quæ tolli, aut perturbari, cùm & ſatis firma ratione nitantur, & vſu iam ipſo cõfirmata, & approbata ſint, ſine nefario ſcelere non poſſunt. Græciã verò, quam paulò antè laudibus ornauimus, hoc loco nõ ſanè laudare poſſumus, quę Cupidines, & Amores ſatis audacter, & temerè in Gymnaſiis ædibúſque publicis cõſecrarit. quid enĩ Cupidini, aut Amo-

Ridiculi dij Romanorum.

Græcorum.

rib' cũ Gymnasiis? aut, quid ea consecratio vel ad cōsiderandū, vel ad imitandū afferre potuit honestatis, aut boni? nihil enim temerariū, nihil insipiēs in Deorū cōsecratione esse debet, nec, quod vllam vel leuissimā aut turpitudinis, aut vllius omnino imprudētiæ suspicionem afferat. quales videri possunt eorū cōsecrationes, quorum in rebus probitati, pudorique cōtrariis numē esse, potentiáque creditur. Qui ergo ad hominū vitam vel adiuuandā vel excolendam, atque exornandam aliquid attulerunt, quíque virtutibus, rerúmque gestarū gloria præstiterunt, eos nemo du-

Qui pro diis habendi.

bitet, iure deos habitos, diuinóque cultu affectos esse. Neque ego vllo pacto auderẽ hoc primus prodere. nõ enim tam studiose quæ laudari possunt, appeto, quàm reformidare ea soleo, ex quibus possit aliquid vel leuioris culpæ redundare. Cur dii Deæque. Cùm verò & mares, & fœminas cõplures in Deorũ numero esse videamus, & eorũ in vrbibus, atque agris augustissima tẽpla veneremur: assentiamur eorum sapiẽtiæ, quorum ingeniis, & inuentis omnem vitam legibus, & institutis excultam, constitutámque habemus. tãtis enim ducibus aberrare non possumus, nec à nobis, sed ab

illis ipsis, quos sequimur, rei tam iustæ ac debitæ ratio reposcetur. iure enim fecisse putãdi sunt, qui ne quem virum, aut fœminam præclarè meritam debito honore spoliarent, eorum memoriã sanctam venerandámque esse voluerunt. nos autẽ iniustè ageremus, si quos pari cultu venerationé-que dignos cognouimus, eos pateremur silentio præteriri. Neque hoc de te vna, mea Tullia, dictum volumus, cuius extabũt virtutis, prudentiæ, doctrinæ, cõtinentiæ ad omnem æternitatem impressa vestigia, sed de iis omnib⁹, quos tali honore dignos aut ipsi vidimus,

Ad Tulliam apostrophe.

aut futuro tempore poſteritas intuebitur. Nunc autem de te loquar, quã non ego amiſſam, aut mihi penitus ademptam, velim dicere : cùm illuceſcat menti meæ quotidie magis prȩclariſſima nominis tui, tuarúmque virtutum gloria. vigebis autem memoria, quamdiu monumenta exſtabunt illa, quibus eximia conſignata ſunt tã excelſæ laudis teſtimonia: quæ sẽpiterna fore, cùm præſtantiſſima ſint, planè confidere debemus. Tibi igitur nunquam me debitum perſoluiſſe officium putabo, niſi de me optimè meritam, quẽ eximiè coluiſti, ac de patria, quã

ſemper ornaſti, ſupremo hono re decorauero. Id autem facilè conſequar, cùm is locus, quem tibi delegi, ſempiternã habiturus ſit religionẽ. noſtra verò ſi qua erit ex ea re conſolatio, quæ magna certè erit: aut, ſi qua laus ex paterna pietate, mihi certè iucundiſſima acciderit. nihil enim aliud vel audire, vel memoria repetere libẽtius poſſum, quàm me in eã, quam ſummè dilexerim, ſumméque diligendã merito ſuo cẽſuerim, quam maximè piũ, gratúmque eſſe. cùm præſertim in alienos, quia de ſe optimè erant meriti, tam prolixos liberaléſque ſeſe, & maiores

noſtri, & exteri præbuerint. Quod ſi vllum vnquã animal conſecrãdum fuit, qualia multa conſecrauerunt Aegyptij, quod nullum profectò fuit: ſi Cadmi, aut Amphitryonis progenies, aut Tyndari in cœlum tollenda fama fuit: huic idem honos certè dicãdus eſt. quod quidem faciam, téque omniũ optimã doctiſſimámque, approbantibus diis immortalibus ipſis, in eorum cœtu locatam, ad opinionem omnium mortalium conſecrabo. Tu ergo in eo ipſo fano, quod ad nominis tui memoriam, ac cultũ, votum dedicatúmque eſt, & laudari te, & coli ſenties. maxi-

mè autē lætaberis in eo , quòd &eum tibi, quem maximè debui, honorem persoluerim , & me simul iniquissimo fortunæ imperio penitus exsoluerim. nosti enim, quàm semper alacri fortíque animo cūctis casibus restiterim : vt ne me quidem, pulsum patria, omníque planè dignitate spoliatum , tamē acri impetu frangere , ac deiicere fortuna potuerit. Cum inimicis autem quanta cōtentione decertauerim , quæque mea fuerit in iis refutādis, frangendísque virtus , & constantia, norunt omnes, qui varios ciuitatis nostræ casus curiosè notauerunt. Cùm verò, Tullia, te

mihi extremo loco fortuna ademiſſet, tum equidem intellexi, quãtum illa in rebus poſſet humanis, quantàque aduerſus me ipſum vi, ac poteſtate niteretur. itaque nihil habui, quod dicerem, niſi, cedo, & manum tollo: cùm tam graui accepto vulnere, planè dolore perculſus, atque afflictus eſſem. Nunc autem & præceptis ſapientiæ aduerſus omnem fortunæ vim cõfirmatus, &, te conſecrata, in cœlũque recepta, tanta affectus voluptate ac lætitia, quantam animo capere maximam poſſum, exſultare planè videor. victórque de fortuna, ac de o-

mni prorsus dolore triumpho. Tu ergo, quãdo me insigni, & excellenti tuarum laude, memoriáque virtutum, tam præclare iuuisti, nunc ab hominibus seiuncta, non me deserens, sed aliquando respectans, perduc eò, vbi tua tandem collocutione conspectúque fruar: vt & parenti tui amantissimo, quem potissimùm optare debes, gratiã referas, & ego multò mihi gratiorem, multóque iucundiorem congressum nostrum futurum intelligam, quàm insuauis, & acerbus digressus fuit.

FINIS.

PHILISCI CONSOLATORIA, M. T. CICERONI colloquenti prętita dum in Macedonia exſularet.

Per Ioannem Auriſpam Siculum é Græco in Latinum traducta.

NOn pudet, ô Cicero, flere, atque effæminatè vitam agere? Ego quidem nunquam expectaram te multa variáque doctrina præditũ, cùm multos etiam ſolatus fueris, ita mollem fieri poſſe. At ille inquit. Nequaquã ô Philiſce, ſimile eſt pro aliis quemquam dicere, & ſibi conſulere. Nam ea quæ pro aliis dicuntur, à recta firmáque mente producta opportunitatem maximè capiunt: cùm verò paßio quædam animum ſolicitat, obtunditur atque obumbratur, nec quicquam apertum intelligere poteſt. Quamobrem optimè dictum eſt, facilius eſſe alios monere, quàm cùm pateris, æquo animo ferre. Dicis, inquit Philiſcus, rem quandam cuiuis homini communem. Ego quidem non dignum putarem, te tanta prudentia vſum, tantáque ſapientia exercitum

non ita ad omnes humanos casus præparasse te, vt si quid præter hominum opinionem accideret, te immunitum inueniret: cùm verò ita constitutus sis, vt, si qua opportunè dixero, tibi profuturus videar, paßionem hanc tibi alleuiabo, tanquam si, qui pondus humeris ferrent, sese quibusdam alleuient: & eò faciliùs illis, quo ego non minimam ponderis partem accipiam. Non enim indignum putabis, tuorum laborum solamen ab alio quodam sortiri: siquidem si tute tibi sufficeres, non opus hisce sermonibus nobis esset: nunc verò idem passus es; quod aut Hippocrates, aut Democritus, aut quis alius famosißimorum medicorum, qui si ægritudini malè incidisset, aliena manu ad eius salutem egeret. At si quã, inquit Cicero, rationem habes, quæ hanc animo obscuritatem eripere poßit, méque ad primam lucem reducere, paratißimus in audiendo sum: nam vt medicamentorum, ita sermonum & differentiæ multæ, & vires variæ esse consueuerunt: qua causa nihil mirum, si me, & in senatu, & in concione, & in iudiciis clarum, sapientia quadam iuueris. Age ergo, inquit Philiscus, postquam promptus in audiendo es: scrutemur primò, maline verè hæc sint, quæ te circunstant: postea verò, quo pacto ipsa curemus. Ego quidem imprimis inspicio, te & corporis valitudine bona frui, & maximè esse validum, quod naturæ primum bonum est hominibus: ea etiam, quæ ad hominis vitam pertinent, abundè poßides, vt neque famem, neque sitim, neque frigus, neque quicquam aliquid aliud insolens e-

*gestate sufferas, quod quidem dignè secundum homini bonum natura poni posset: nã cùm corporis status bene cuipiam est, cæterisque rebus, quæ ad vitã pertinẽt sicut solitudine, abundat, ea habet profectò, quæ ad felicitatẽ maximè conferunt. Ad quæ Cicero, sed nulla, inquit, rerùm harũ vtilitas est, si quid cuiuspiã animum tristẽ facit & mordet: multò enim magis curæ miserum quẽuis reddunt, quàm corporis delitiæ lætum: vti ego nunc & corporis sanitate * par videndo, mente quidem malè valeo.* Et rerum ad vitæ abundantiam: plurimis enim priuor. Et ille. hoc, inquit, te tristem facit? siquidẽ necessariis rebus ægre futurus fuisses, ratio quædã erat, vt rebus, quas amiseras, doleres: sed si omnia tibi abundãtiora sint, quæ oporteat, cõtristaris, qui plura non possideas? Quicquid præter necessitatẽ cuique est superfluit: quippe par est & plura te habuisse, & nũc pauca, cùm primùm rebus solũ necessariis vtebaris · itaque te non habere ea, quibus tũc tibi opus nõ fuerat, putandũ fuit: & nũc ea habere, quibus nõ eges, puta. rerum enim, quas amisisti, nõ multa tibi ex parte hereditariæ fuerũt, sed lingua atque orationibus diues euasisti, quæ tibi nũc vt illa amitteres, causam dederũt. Quare dolendũ nõest, si, quo pacto quæ paraueris, eodẽ amiseris. Neque enim nauarchi per nimùm ægrè ferũt, cùm magnã iacturã faciũt: sapienter, vt puto, cõsiderãt, mare id eripe, quod eis dederit. Et de his quidẽ satis. sufficere enim puto ad fœlicitatẽ hominũ, si ea habeant, quæ sibi satis sint, & re nulla, quæ corpori opus sit, egeãt. Arbitror profectò om-*

ne superfluum, curã, impedimenta, & inuidiam habere. Cũ ergo affirmaueris nullã corporis voluptatẽ cuiquã esse, nisi animus subsequatur, est quidem id verò: nullũ enim modo fieri potest. si ægrotauerit animus, vt corpus secũ non ægrotet. Ego autem faciliùs multò puto, curare animum, quàm corpus: id enim, vt terrenum, multa in eo nõ satis cõuenientia habet, egétq; maiori fortunæ auxilio: ille verò cùm diuinæ naturæ sit, & corrigi, & moneri faciliùs potest. Quãobrem si animaduertamus, nihil ex bonis animi deesse tibi, nihil mali aduenisse, profectò tibi dolẽdũ nõ erit. Video quidẽ imprimis te hominẽ sapiẽtissimũ esse: cuius rei testimoniũ est, quòd multa & apud senatũ & apud populũ cùm quid cõsulueris persuasisti sæpenumero, & viros priuatos oratione iuuisti. Præterea iustissimũ te video: vbiq; enim pro patria, atq; pro amicis pugnãs, eorũ proditores scrutatus es: & ea, quæ nũc pateris, ob nullã aliã causã acciderũt tibi, nisi quod pro legibus, & pro Rep. & dicebas, & nitebaris. Quòd verò cõtinentissimus fueris, ipsum tuũ exercitiũ satis mõstrat: nõ enim fieri potest, vt qui alieni corporis voluptati seruiat, in medio sẽper videatur, atq; forũ frequẽtet: tua verò diuturna exercitia nocturnos labores testabantur. At cùm ita sit, ego quidẽ te fortissimum arbitrabar, tãta mentis fortitudine, tãta dicendi vi vsum. Tu verò, vt videtur, te ipso stupefactus es, quòd præter spem, dignitatémque tuã decideris. aliquid fortitudinis tuæ amisisti quàm citò re id assumes. Cùm igitur hæc ita sint, bene & corpore & animo valeas,

non video, quid id est, quòd tristeris. Posteaquam hæc ille dixit, Cicero hæc ita inquit. Nonne tibi magnum videtur malũ ô Philisce, dedecus, & fuga nec domi cũ amicis esse: sed ex patria contumeliosè expulsum, aliena in terra extorrẽ appellari ab inimicis, amicis verò pudorẽ præbere? Nequaquam id quidem mihi, Philiscus, inquit, videtur: cùm duò enim sint quibus constemus, animus & corpus, & bona, malaque ab ipsa natura, data, & determinata sint, si quid his peccatur, & nocet, profectò & turpe putatur: sin verò rectè sit, magis certè vtile erit quod quidem non tibi euenit. Cætera verò illa indecora, & si quid erit tale aliud, lege, & opinione ea turpia malaque sunt, nihílque corpori officiũt, vel animo. Quod enim corpus modò stare potest, aut ægrotũ, aut mortuũ, quẽ animũ iniustiorem, aut rudiorẽ factũ dedecore: aut exsilio, aut re alia simili. Ego verò habuisse rei causam puto, quòd nihil ex ipsis natura malũ: vt neque reditus, neque in patria status natura onus est sed qualia quisque nostrũ ea opinatur, talia esse videntur: vnum idẽ enim non semper ab omnibus hominibus dedecus putatur, sed sunt aliqua à quibusdã laudata; quæ ab aliis vituperãtur: sunt enim nõnulli, qui magistratũ neque re, neque nomine cognouerunt, valde quidẽ opportunè. ea quoq; hominis naturã nõ attingũt, homini conuenire putandũ nõ est. Vt enim si quod iudiciũ, aut aliqua alia determinatio fiat, aliquẽ ægrotare, aut quenquã turpem esse, ridendũ maximè esset, eodẽ pacto, & in decore est, atque idem in exilio esse video.

Quam-

Quamobrem dedecus ex se nihil mali habet, neque exilio malum aliquid in esse potest: cùm plurimi per multum temporis sæpe pro eorum voluntate, nonnunquam inuiti peregrinentur: plerique enim vitam errando consumauerunt, tanquam omni ex loco depellerentur, nihil tamen ex hac re incommodi accipere putant. At nihil differt, voluntariè ne id factum sit, an inuitò: nam exercitatio corporis inuitè acta, nihilò minùs prodesse solet, quàm ea, quæ voluntate fit, neque is, qui inuitè nauigat, quàm alij, minores diuitias nancisci solet. Atque hoc inuitum prudenti viro accidere posse non video. Quare si bene maleque viuendi doctrina in hoc est, vt ea, quæ voluntariè, promptè quoque si faciamus, quæ verò inuitò, ægrè faciamus, facilè curaberis: siquidem omnia necessaria pro voluntate feramus, & à nullo eorum vinci permittamus, inerunt omnia illa, quæcumque inuitò quispiam poneret. Etenim antiquum, & probatum verbum est, oportere nos, non quæcumque volumus dignum putare vt habeamus, sed omnia, quæ ex necessitate nobis eueniunt, velle: nam neque vitæ modum pro nostra electione habemus, neque nostri sumus, sed vt fortunæ videtur, & vt cuilibet nostrũ sorsque & fatum iubeat datum iri, facere nobis necesse erit. Hæc quidem ita sunt, velimúsne, an non. Sin verò hoc decus, aut hoc exsilium te tristem facit: sed cùm non solùm quicquam contra patriam non egeris, imò multa beneficia feceris, cur inhonorauit atque te expulit: hoc considera, quòd cùm omnino determinatum

sit hoc te pati, quod honestissimum atque optimum est tibi euenit, desideraris enim cùm nulli iniurius fueris: nã cuilibet ea, quæ decerent semper & cõsuluisti, & fecisti, nõ modò vir priuatus, sed consul, neque propria vtilitate quicquã peragẽs sed legibus senatorijs persuasus sẽper pro re quaque laborãs. Aliqui, potentia eorũque malitia freti, õnia aduersus te cõfecerunt quãobrem eos pro eorũ iniustitia & tristari, & molestè ferre decet, te verò fortiter fortunæ, videtur sustinere, & bonum, & necessariũ est. Nũquã quidẽ magis velles Catilinã vixisse, quã Lẽtulo cõiuratũ fuisse, omniáque patriæ aduersa cõsuluisse, nihilque pro eius iussũ fecisse, domique iniustũ manere, quã iustũ exsulare. Quãobrẽ si tibi aliqua gloriæ cura est, eligere quidẽ magis debes, nemini iniurium extorrẽ esse quàm cũ, quid male egeris, domi manere: turpe enim, esse solet iis, qui iniustè aliquem expellunt, non illi, qui vi expellitur. At ego audio, te non inuitum illos fuisse exosum, sed pro voluntate tua vitam communem illis odisti, cùm neque illos meliores facere potuisses, neque vnà cum illis te perditum iri sufferres. Effugisti, non patriam, sed eos qui patriam perdere conarentur. Itaque illi & infames, & extorres putari certè debent, cùm omne animi bonum certè amiserint: tu verò formosus & bene fortunatus, cũ illi turpitudini inseruias, atque omnem dignitatem habiturus sis, siue in Sicilia, siue in Macedonia, vel vbique in orbe viuere volueris. Loca quidem, neque bonam fortunam, neque infelicitatem præbent:

ſed quilibet ſibiipſi patriam & fortunam vbique, & ſemper facit. Hæc cùm bene Camillus nouit, libẽter habitauit in Ardea: hæc Scipio conſiderans, in Linterno lætè vixit: quid Ariſtidem, quid Themiſtoclem dicere oportet, quos exſilium glorioſiores fecit? quid Solonem, qui libens decem annos peregrinatus eſt? Tu igitur nihil eorum dixeris graue, quæ neque corpori, neque animo nocent: neque tuos caſus ægrè feras: non enim pro noſtra voluntate viuendi modum habemus, vt dixi, ſed neceſſe eſt, maximè ea feramus, quæ fortunæ viſa ſūt: quæ quidem ſi libentes facimus, nõ dolebimus, ſi inuiti, nihil tamẽ eorum, quæ facta ſunt fugiemus, & in id quod maximum omniũ malorum eſt, incidemus, vanè ſcilicet macerati, cuius rei teſtimonium eſt quòd illi, qui difficilima facilè ferunt, nulli malo eos incidiſſe putãt: qui verò facilimis rebus grauantur, omnia hominũ infortunia ſeſe ferre credunt: & cæterorũ alij cũ meliora, malè peiora verò bene tractẽt, talia ea alijs videri faciũt, qualia ſibi ipſis præparauerũt. Tu ego hoc animaduertẽs, neque hanc fortunam præſetẽ moleſtè feras, neque ea cauſa doleas, quòd eos, qui te expulerũt, in proſperitate eſſe audis. vanæ enim & momẽtaneæ hominũ fœlicitates ſũt, quantòque illis quiſpiã extollitur, tantò facilius, vt ſpiritus quidam, euaneſcit. Quod maximè euenire ſolet, in his ciuitatibus, quæ voluntate ciuium diuiſæ ſunt: ibi enim, tanquam à turbulentis & à mobilibus quibuſdam, parum, imò verò nihil differt ab ijs, qui in aliqua procella ſunt, qui modò huc, modò illuc feruntur, & ſi quid parum errauerius,

omnino submerguntur. Et, vt neque Drusum, neque Scipionem, neque Gracchos, neque alios quosdam dicam: recordare quo pacto Camillus exul Capitolium liberans, postea sua magna cum gloria receptus fuerit: recordare quantùm post Themistoclem Aristides gloriosior fuerit. Itaque & tu spera iam in patriam reuocari: non enim pro tua iniustitia expulsus es, & te, vt audio, requirent hi ipsi, qui te expulerunt, desiderabunt omnes. Sin verò in fortuna præsenti maneres, nihil eam ob causam doleas. Quod si mihi credas, maximè amabis locum aliquem litori propinquum, quem extra hominum frequentiam elegeris; in quo & terram colas, & aliquid simul scribas, vt Xenophon & Thucydides: hoc enim exercitium totum sapientiæ est, omnique viro, & omni Reipublicæ aptissimum. At exsilium afferre solet fructuosam quamdam quietem. Quare si immortalis, vt illi sunt, fieri cupis, eos imitare: aptitudinem quidem, & ipsam rem abundè: habes, neque dignitate eges, &, si quid in his bonum aliquid est, consul fuisti. At illi, qui bis, aut ter, aut quater consulatum gesserunt, nihil magis habent, quam literarum vanarum numerum; quæ neque mortuo, neque viuenti cuipiam auxiliantur. Non quidem Coruinus, aut Marius, qui septies consul fuit, eligeres potiùs esse, quã Cicero: neque magistratus cuiuspiam tu auidus es, quomodo pridem datus tibi te exterruit. emolumenta enim quæ illo esse solebant, spreuisti; diuitias etiam quæ momentaneæ sunt, quæqúe calumniandi omnibus locum præbent, despexisti. At hæc quidem dixi, non quòd his

rebus ad felicitatem opus sit, sed quia in rebus ciuilibus (ita enim oportuit exercitum esse) viuenti differētiam cognoscas: in qua re, alia alligas, alia depellas, & alia sequaris, alia verò fugias. Breuis *quidem nostra vita est, & oportunum est non omnem tuam vitam alij tribuere, sed iam aliquid tibi largiri: aduerte enim quantùm ab vexatione quies, ab augustiis planicies, à seruitute libertas, à periculis securitas differat, vt desideres ita viuere, vti ego moneo: sic quidem felix euades, nomēnque tui & viuentis, & mortuis magnum erit. Si verò ad patriam redire studueris, atque in Rep. clarus esse desideraueris (molestum quiddam, nihil dicam, timeo) dum rerum statum animaduerto, tuámque audaciam comprehendo, vt potentiam ac multitudinē diversorū animorum video, ne iterū decidas: &, si quidem exsulaueris, pœnitebit: sin verò quicquam grauissimum aliud tuleris, pœnitētia locum habere nō poteris. at non durū, non turpe scienti cuiquam caput amittere, atque in foro mori? Nec me oderis, quòd tibi infeliciora auguror, sed obserua potiùs quid futurorū tibi argumento demōstro. Nec illud te decipiat, quosdam potentissimos viros amicos habes: non enim proderunt tibi hi, qui amici videntur, contra inimicos, quod iam expertus es: nam illi qui dominationem capiunt, cætera pro nihilo habent, si solum id consequantur, quod volunt: quin amicissimis nonnunquam, & agnatione coniunctissimis malos proponunt. Cicero verò, cū hæc audisset æquiorem animum accepit.*

FINIS.

FRAGMENTA CONSOLATIONIS Ciceronis

A Carolo Sigonio collecta, & digesta anno M D LIX.

LVendorum scelerum caussa homines nasci.

Non nasci longe optimum, nec in hos scopulos incidere vitæ, proximum autem, si natus sis, quamprimum mori, & tanquam ex incendio effugere violentiam fortunæ.

Sed nescio, quis nos teneat error, aut miserabilis ignoratio veri.

Animorum nulla in terris origo inueniri potest. Nihil enim in animis mixtum, atque concretum, aut quod ex terra natū atque fictum esse videatur, nihil ne aut humidum quidem, aut flabile, aut igneum, his enim in naturis nihil inest, quod vim memoriæ mentis, cogitationi habeat, quod & præterita teneat, & fu-

tura preuideat, & complecti possit præsentia. quæ sola diuina sunt. nec inuenietur vnquam, vnde ad hominem venire possint, nisi a Deo, singularis est igitur quædam natura, atque vis animi seiuncta ab his vsitatis, notisque naturis. Ita quicquid est id, quod sapit, quod vult, quod viget, cæleste, & diuinum est, ob eamque rem æternum sit, necesse est. nec vero Deus ipse, qui intelligitur a nobis, alio modo intelligi potest, nisi mens soluta quædam & libera, segregata ab omni concretione mortali, omnia sentiens, & mouens, ipsaque prædita motu sempiterno.

Nec enim omnibus iidem illi sapientes arbitrati sunt eundem cursum in cælum patere. nam vitiis, & sceleribus contaminatos deprimi in tenebras, atque in cœno iacere docuerunt: castos autem puros integros, incorruptos, bonis etiam studijs, atque artibus expolitos, leni quadam, ac facili lapsu ad Deos, id est, ad naturam sui similem peruolare.

Cum vero mares, & feminas complures ex hominibus eo Deorum numero esse videamus. & eorum in vrbibus, atque agris augustissima templa veneremur, assentiamur eorum sapientiæ, quorum ingeniis, & inuentis omnem vitam legibus, & institutis excultam constitutamque habemus. Quod si vllum vnquã animal consecrandum fuit, illud profecto fuit. si Cadmi, aut Amphytryonis progenies, aut Tyndari in cælum tollenda fama fuit, huic idem honos certe dicandus est. Quod quidem faciam, teque omnium optimam doctis-

ſimamque approbantibus diis immortalibus ipſis, in eorum cœtu locatam opinionem omnium mortalium conſecrabo.

Cedo en manum tolle.

EIVSDEM SIGONII
EXPOSITIO.

CVM Cicero iucundissimam filiam amisisset, incredibile auditu est, quanto propterea dolore exarserit. Vt autem sapiens, cum alia remedia multa ad mitigandam animi acerbitatem sui quæsiuit, tum vero librum etiam scripsit, in quo, vt philosophus, semetipsum quãtum potuit, consolatus est. quem librum Consolationem, vel de luctu minuendo inscripsit. Huius autem rei testem ipsum habemus in Tusculanis ita loquentem: *Aegritudinis sedatio & hesterna disputatione explicata est, & in Consolationis libro quem in medio (non enim sapientes eramus) mærore, & dolore conscripsimus. quodque vetat Chrysippus, ad recentes quasi tumores animi remedium adhibere, id nos fecimus, naturæque vim attulimus, vt magnitudini medicinæ doloris magnitudo concederet:* Item alio loco: *Sed quid necesse est, cum id agam, ne post mortem miseros nos putemus fore vi-*

tam etiam efficere deplorando miseriorem? fecimus hoc in eo libro, in quo nosmetipsos, quantum potuimus, consolati sumus. Item in Epistolis ad Atticum. *Quòd si me ipse per litteras consolatus sum, non pœnitet me, quantum profecerim. mœrorem minui, dolorem nec potui, nec, si possem, vellem.* Et in secundo de diuinatione: *Quid ego de Consolatione dicam, quæ mihi quidem ipsi sane aliquantum medetur. ceteris item multum illam profuturam puto.* Aug. li. 19. ca. 4. de ciuit. *Vitæ huius miserias lamentatus est Cicero in Consolatione de morte filiæ, sicut potuit.* Huius autem libri, quantũ ego auté assequi iudicio, & coniectura possum, tale fuit argumentum, atque adeo etiam artificium. Primum miserias hominũ mihi videtur deplorasse, qui quasi luendorum scelerum caussa in hanc vitam prodierint. Sed tamen leuissime omnia esse ferenda adiecisse, cum his nos calamitatibus vno mortis subsidio facile perfungamur, deinde casum suum acerbissimum multorum clarissimorum virorum, quos collegerit exemplo mitigasse. Tum vero, de æternitate animorũ, & de filia inter Deos ad immortalitatis famam, consecranda, quomodo multi homines sunt consecrati, disputasse. Crantorem auté philosophum, in primis est sequutus. Quas res sigillatim, fragmentis ipsis explicandis, non erit fortasse inutile demonstrare.

Luendorum scelerum caussa.) Hæc ex principio Consolationis fuisse docet Lactantius his verbis. lib. 3. cap. 18. *Quid Ciceroni faciemus, qui cum in principio Consolationis suæ dixisset, luendorũ scelerum caussa nasci homines, iterauit id ipsum postea quasi obiurgans eum, qui vitam non esse malis plenam putet.*

Non nasci longe optimum.) Hæc ad leniendam miseriam, in quam homines nascendo incidere dixerat, subiecta sunt. de quibus eodem loco Lactantius, ita: *Ita primum bonum esse non nasci, secundum citius mori. Quæ sententia vt maioris sit auctoritatis, Sileno attribuitur. Cicero in Consolatione, Non nasci, inquit, longe optimum, nec in hos scopulos incidere vitæ proximum autem, si natus sis, quàm primum mori.*

Expressit autem hos versus Euripidis:
Ἀρχὴ μὲν μὴ φῦναι ἐπιχθονίοισιν, ἄριστον.
Φύντα δ' ὅπως ὤκιστα πύλας αἴδαο περῆσαι.
cuius sententiæ meminit quoque Sophocles in Coloneo.

Sed nescio qui nos.) Lactantius lib. 3. cap. 14. contra Ciceronem loquens sic ait: *Idem in Cõsolatione, id est, opere non ioculari, hanc de philosophia sententiam tulisti: Sed nescio, qui nos teneat error, aut miserabilis ignoratio veri. Vbi ergo est philosophiæ magisterium? aut quid te docuit illa vitæ parens, si verum miserabiliter ignoras.*

Quod autem ad eam partẽ attinet, in qua exempla clarissimorum virorum collegisse dixi, qui acerbissimos casus amissorum filiorum æquissimo animo tolerarunt, hæc affero satis grauia, vt arbitror, testimonia. Ipse in tertia Tusculana sic ait. *Quid? qui non putant legendum viris? qualis fuit Q. Maximus efferens filium cõsularem, qualis L. Paulus, duobus paucis diebus amissis filiis, qualis Marcus Cato, prætore designato, mortuo filio, quales reliqui, quos in Consolatione collegimus.* & in 2. de diuin. ita. *Clarissimorum hominum nostræ ciuitatis grauissimos exitus in Consolatione collegimus.* Vnde illa sunt etiam eiusdem scripta ad Atticum tum cum hunc librum in manibus haberet. *Velim me facias certiorem, Cn. Cæpio Seruiliæ Claudij pater viuo ne patre suo naufragio perierit, an mortuo. item Rutilia viuo ne C. Cotta filio suo mortua sit. pertinet ad eum librum, quem de luctu minuendo scripsimus.* Item: *Velim me certiorem facias, Vinuliæ filius, viuone P. Crasso, consulari patre suo mortuus, an post. item quæro de Regillo Lepidi filio, recte ne meminerim, patre viuo mortuum.* Neque vero solum ipse Cicero, sed D. etiam Hieronymus, Ciceronis maxime studiosus, quid in eo libro spectauerit, quemque sit sequutus expressit. hoc enim pacto scripsit in Epitaphio Nepotiani: *Legimus Crantorem, cuius volumen ad confouendum dolorem suum sequutus est Cice-*

ro. Platonis, Diogenis, Clitomachi, Carneadis, Posidonii ad sedandos luctus opuscula percurrimus, qui diuersis ætatibus diuersorum luctum, vel libris, vel epistolis minuere sunt conati, vt etiam si nostrum areret ingenium de illorum posset fontibus irrigari. Proponunt innumerabiles viros, & maxime Periclem, & Xenophontem Socraticum, quorum alter amissis duobus filiis, coronatus in concione disseruit, alter cum sacrificās filium audisset occisum, deposuisse coronam dicitur, & eandem capiti reposuisse, postquam fortiter in acie dimicantem reperit concidisse. Quid memorem Romanos duces, quorum virtutibus quasi quibusdam stellis Latinæ micant historiæ? Puluillus Capitolium dedicans, mortuum, vt nunciabatur, subito filium, se iussit absente sepeliri. L. Paullus septem diebus inter duorum exequias filiorum triumphans vrbem ingressus est. Prætermitto Maximos, Catones, Gallos, Pisones, Brutos, Scæuolas, Metellos, Marcios, Crassos, Marcellos, atque Aufidios, quorum non minor in luctu, quàm in bellis virtus fuit. & quorum orbitates in Consolationis libro Tullius explicuit, ne videar potius aliena, quàm nostra quæsisse. Quibus ex verbis satis intelligi potest, idem fere fuisse Consolationis argumentum, atque eius epistolæ, qua rescripsit ad Seruij Sulpicij consolationem, in qua ita egit: *Sed opprimor interdum, & vix resisto dolori quod ea me solatia deficiunt, quæ ceteris, quorum mihi exempla propono, simili in fortuna non defuerunt. Nā*

& Q. Maximus, qui filium consularem, clarum virum amisit, & L. Paullus, qui duos septem diebus, & vester Gallus, & M. Cato, qui sũmo ingenio, summa virtute filium perdidit, iis temporibus fuerunt, vt eos tum ipsorum dignitas consolaretur ea, quam ex rep. consequebantur.

Animorum nulla in terris origo.) Iam de immortalitate agit animorum. hæc autem posuit in prima Tusculana, his verbis: *Sin autem est quinta quædam natura ab Aristotele inducta, primum hæc & Deorum est, & animorum. hanc enim nos sententiam sequuti his ipsis verbis in Consolatione hæc expressimus. Animorum nulla in terris origo, & c.* Lactantius etiam lib. I. cap. 5. postrema huius loci verba ex Ciceronis Consolatione profert.

Nec enim omnibus iidem illi.) Ad eandem disputationem de immortalitate animorum hic locus pertinet. in quo non easdem sedes ab impiis, atque a piis post mortem incoli ait. Siquidem Lactantius lib. 3. cap. 19. scribit ita: *Non est fas eum, qui sceleratus in vita feliciter fuerit, effugere quod meretur, aut eum, qui ob iustitiam miserrimus fuerit, sua mercede fraudari. Quod adeo verum est, vt idem Tullius in Consolatione non easdem sedes incolere iustos, atque impios prædicauerat. Nec enim omnibus, inquit, iidem illi sapientes arbitrati sunt eundem cursum in cœlum, & c.*

Cum vero, & mares.) Iam de consecranda filia ad immortalitatem disserit. cuius loci sententiam Lactantio, vt alia multa, debemus, qui lib. 1. cap. 15. sic agit: *M. Tullius in eo libro, quo seipsum de morte filiæ consolatus est, non dubitauit dicere, deos, qui publice colerentur, homines fuisse. quod ipsius testimonium eo debet grauissimũ iudicari, quòd & augulare habuit sacerdotium, & eosdem se colere, venerarique testatur. Itaque intra paucos versiculos duas res nobis dedit. Nam dum imaginẽ filiæ eodem se modo consecraturum esse profitetur, quo illi a veteribus sunt consecrati, & illos mortuos esse docuit, originem vanæ superstitionis ostẽdit. Cum vero, inquit, & mares, & feminas, &c.* Quibus verbis recitatis, subdit: *Fortasse dicat aliquis præ nimio luctu eũ delirasse. atqui omnis illa oratio, doctrina, & exemplis, & ipso loquendi genere perfecta non ægri, sed substantis animi, ac iudicii fuit. neque enim puto illum tam varie, tam copiose, tam ornate scribere potuisse, nisi luctum eius, & ratio ipsa, & consolatio amicorum, & temporis longitudo mitigasset.* De consecrãda autem filia sæpe item Cicero Atticum in epistolis cõsuluit, vt tum, cum dixit: *Insula Arpinas habere potest germanam* ἀποθέωσιν, Et alibi: *Fanum fieri volo. neque hoc mihi erui potest. Sepulcri similitudinẽ effugere nõ tã propter pœnam legis studeo, quàm vt maxime assequar* ἀποθέωσιν *quod poterã, si in ipsa villa facerẽ. Sed vt sæpe locuti sumus, cõmutationes domi-*

norum reformido. in agro vbicumque fecero, mihi videor assequi posse, vt posteritas habeat religionem. hæ meæ ineptiæ (fatebor enim) ferendæ sunt. non habeo ne me quidem ipsum, qui cum tam audacter communicem quàm te. Si tibi res, si locus, si institutum placet, lege quæso legem, mihique . am mitte.

Cedo en manum tollo.) Lactantius lib. 4. cap. 28. *Iam quicumque alios consolati sunt ob interitum, amissionemque carorum, Fortunæ nomen acerrimis accusanibus prosciderunt. nec omnino vlla eorum disputatio de virtute est, in qua non fortuna vexetur. M. Tullius in sua Consolatione pugnasse se semper contra fortunam loquitur, eamque a se esse superatam, cum fortiter inimicorum impetus retudisset, nec tum quidem se ab ea fractum, cum domo pulsus patria caruit: tum autem cum amiserit carissimam filiam, victum se à fortuna turpiter confitetur. Cedo, inquit, en manum tollo. Quid hoc homine miserius, qui sic iaceat?*

ANDREAE PATRITII STRICECONIS

IN EADEM FRAGMENTA EXPOSITIO ANNO. M.D.LXV.

DE hoc libro, vltra eos locos, quos accuratissimè adnotat Sigonius, meminit præterea Cic. lib. I. Tusc. quæst. *Hæc quidem vita mors est*, inquit, *quam lamentari possem, si liberet. A. Satis tu quidem in Consolatione es lamentatus*: & quæ sequuntur. Item lib. XII. Attic. *Quòd hoc mærore recreare vis, facis vt omnia. sed me mihi non defuisse tu testis es: nihil enim de mærore minuendo scriptum ab vllo est, quod ego non domi tuæ legerim: sed omnem consolationem vincit dolor. Quin etiam feci quod profectò ante me nemo, vt ipse me per literas consolarer: quem librum ad te mittam, si descripserint librarij: affirmo tibi nullam consolationem esse talem.* Nimirùm cùm mors Tulliæ filiæ acerbita-

tem ei attulisset incredibilem, hoc libro seipsum est consolatus. Consolati autem fuerunt eum alij quoque, vt Seruius Sulpitius lib. IIII. ad Famil. vt M. Brutus lib. epistolarum ad Brutũ, vt Cæsar ipse, & fortassis Hirtius. Quòd autem Attico scribit Cõsolationem talem esse nullam, nimirum ad illud, mea quidem sententia, respicit, quod ita expresit lib. IIII. Tusc. *Sunt qui vnum officium consolantis putent, malum illud omnino non esse, vt Cleanthi placet: sunt qui non magnum malum, vt Peripatetici: sunt qui abducunt à malis ad bona, vt Epicurus: sunt qui satis putant ostendere nihil inopinati accidisse, nihil mali. Chrysippus autem caput esse censet in consolando, detrahere illam opinionem mærenti, si se officio fungi putet iusto, atque debito. Sunt etiam qui hæc omnia genera consolandi colligunt. alius enim alio modo mouetur, vt ferè nos omnia in Consolationem vnam coniecimus. Erat enim in tumore animus, & omnis in eo tentabatur curatio.* Hócque adeò illud est, quod eidem Attico deinceps ita scribit libro eodem. *Omnia scripta doctißimorum hominum, quæcunque sunt in eam sententiam, non legi solùm, quòd ipsum erat fortis ægroti, accipere medicinam, sed in mea etiam scripta transtuli, quod certe afflicti, & fracti animi non fuit.*

Crantorem sequor. Ex Plinij præfatione hoc desumptum est, quo quidem fragmento M. Cicero profiteri videtur, se vt in lib. de

Repub. Platonem, in de Officiis Panætium, ſic in hoc libro Crantorem imitari, ſicut ibidem ait Plinius, & admonet Sigonius ex Hieronymo in Epitaphio Nepotiani. Intelligit autem Crãtoris illum de luctu librum quem inter ipſius libros maximè laudari ſcribit Diogenes Laertius. De quo etiam ipſe Cicero in Lucullo ita habet, *Legimus omnes Crantoris veteris Academici, de luctu: est enim non magnus, verùm aureolus, & vt Panætius Tuberoni præcipit, ad verbum ediſcendus libellus.* Eundem librum in extremo Tuſculanæ primæ Conſolationem Crantoris vocat, ex eóque nonnulla adfert. Et certè non Crantoris modò, quãquam huius quidem præcipuè, ſed & omnium virorũ doctorum, quæ eſſent in eam ſententiam, omnia in hunc ſe librum contuliſſe profitetur lib. xij. Att. epiſtola longiſſima. Quantùm autem hoc genere medicinæ profecerit, ſcribit Attico paulò pòſt non ſe pœnitere.

Idcircò nati ſumus.) Ex Lactantio lib. III. cap. XVIII. Sed cùm bis illic ea ſententia recitetur, priorem locum in conformando fragmento ſequi maluimus. Sic enim ibi Lactãtius. *Quæ ignorantia,* inquit, *effecit, vt quoſdam dicere non puderet idcircò nos eſſe natos, vt ſcelerum pœnas lueremus.* Infra autem declarans, veluti quem his dictis ſignificaret, ait: *Quid Ciceroni, facie-*

mus? qui cum in principio Consolationis suæ dixisset, luendorum scelerum caussa nasci homines, &c. Eandem sententiam aliis etiam verbis ita extulisse videtur Augustinus lib.XXII. Ciuit. cap. xxij. *Si paucis, inquit ille, diuinitus datum est veræ philosophiæ contra miserias huius vitæ vnicum auxilium, satis & hinc apparet humanum genus ad luendas miseriarum pœnas esse damnatū.* Præsertim si pro, *damnatum, natum,* legatur.

Quamprimùm mori, & tanquam ex incendio effugere fortunæ,) Vetusti libri Lactātij, quos aut ego viderim, aut Fra. Petrarcha lib.I. epistolar. Rerum senilium vidisse se significat, legunt. *Quamprimùm tanquam ex incendio effugere fortunæ* recētiores, *Quamprimùm mori, tanquam ex incendio effugere violentiam fortunæ*: Sigonius recentiorum lectionem sequi videtur, addit solùm, *mori, & tanquam. &c.* ego. *Quamprimùm, mori, & tanquam ex incendio effugere fortunæ,* Retineo videlicet verbum *mori,* cū particula, & ex libris posterioribus, tollo autem verbum *violentia*: quod etsi Plinius lib.vij. cap. xl. natur. histor. tribuat fortunæ, tamen hoc quidem in loco abest à vetustioribus exemplaribus. Adducor ad omnia verbis ipsius Lactantij, quæ ibi sequūtur, dum significat Ciceronem integram ipsam Sileni sententiam, quam ibidem refert, vsurpasse, de suo autem præ-

terea nonnihil adiecisse, vt ornaret. Neque enim sine verbo, *mori*, integra esset Sileni sententia, & ornatus, detracto verbo *violentia* magis est ἐμφατικὸς minúsque affectatus. Sic suprà in or. in Clodium, & Curionem, Quo ex iudicio, velut ex incendio, nudus effugit. Eandem Sileni sententiam expressit Pli. lib. vij. in præfatione.

Animorum nulla in terris.) Totus locus desumptus ex Tusculana prima, vt indicat ipse Sigonius eius fragmenti etiam principiũ vide apud Lactantium libro de Ira Dei cap. x. extremum lib. I. cap. v. diuinarum institutionum. Sed Cicero, & Lactantius variant in quibusdam: nam quod apud Ciceronem est, *Ex terra natum, atque fictum*, Lactantius legit, *atque factum*: quod illic, *Nihil aut humidum quidem, aut flebile*, hîc, *nihilque humidum, aut flabile*: quod illic, *His enim in naturis nihil est*, hîc, *his enim innatum nihil inest*: ibi, *Quod etiam plura*, hîc, *quo & plura*: ibi, *Nec inuenietur vnquam*, hîc, *nec enim inuenietur vnquam*: ibi, *omnia sentiens, & mouens*, hîc, *omnia sentiens, & omnia mouens.*

Et eorum, in vrbibus.) Sic lego ex meo Lactantio. Nam alij legunt, *In eorum vrbibus*, sententia ipsa prorsus, non solùm verbis commutatis. Neque enim, *eorum* ad *vrbes*, quod proximum est, sed ad *templa*, quod est paulò

remotius, referendum eſt. Ex eodem quoque meo Lactantio infra, pro, *aſſentiam*, lego, *aſſentiamur*.

Illud profecto fuit. Suſpicor de mendo. Neque enim ſatis intelligi poteſt, qua de re loquatur. Nam ſi de Tullia, in eo quidem nec genus ſeruauit fœminæ cõueniens, cùm neutro vteretur, nec tempus, aut perſonam cùm illo tempore, aut perſona congruentem, quã infrà vſurpat de eadem Tullia verba faciens: *huic idem honos*, inquit, *certè dicandus eſt*. Neque enim, aut ibi dicit, *illi dicandus fuit*, aut hîc, *hoc profecto eſt*: ſed ibi quidem *huic dicandus eſt*, hîc autem, *illud profectò fuit*. Itaque cum de hoc vniuerſo loco attentiùs cogitaui, ſic iudico, aut abundare totum hoc, *illud profectò fuit*, aut legendum eſſe, *ſicut profectò fuit*, aut verò ab auctore ipſo ita fuiſſe repoſitum, vt tribus propoſitis periodi membris, à particula *ſi*, incipientibus, & in, *fuit*, deſinẽtibus, quarto ipſo membro periodus, per verbũ, *eſt*, clauderetur, ad hunc aliquem conſimilem modum: Q*uod ſi vllum vnquam animal conſecrandum fuit, ſi cui etiã diuinitatis opinio tribuenda homini ex homine profectò fuit: ſi Cadmi, aut Amphitryonis progenies, aut Tyndari in cælum tollenda fama fuit, huic idem honos certè dicandus eſt*, Præterea antè, cùm de Cadmi, & Amphitryonis, & Tynda-

ri progenie mecum conſidero, deducor ſenſim cogitatione ad illum locum, huic, vt mihi quidem videtur, perſimilem, quem, idem lib. I. Quæſtionum ſcriptum reliquit, vbi ita loquitur: *Vnum illud inſitum erat priſcis illis quos caſcos appellat Ennius eſſe in morte ſenſum, neque exceſſu vitæ ſic deleri hominem, vt funditus interiret: idque cùm multis aliis rebus, tum è pontificio iure, & cæremoniis ſepulchrorum intelligi licet: quas maximis ingeniis præditi, nec tanta cura coluiſſent, nec violatas tã inexpiabili religione ſanxiſſent, niſi hæſiſſet in eorum mentibus, mortem non interitum eſſe omnia tollentem, atque delentem, ſed quandam quaſi migrationem, cõmutationémque vitæ, quæ in claris viris, & fœminis dux in cœlũ ſoleret eſſe, in ceteris humi retineretur: & permaneret tamen. Ex hoc & noſtrorum opinione.*

Romulus in cælo cum Diis genitalibus æuũ
Degit, *vt famæ aſſentiens dixit Ennius: & apud Græcos, indéque perlapſus ad nos, & vſque ad Oceanum Hercules, tantus, & tam præſens habetur* Deus: *hinc Liber, Semele natus, eadémque famæ celebritate Tyndaridæ fratres, qui non modò adiutores in prælis victoriæ populi Rom. ſed etiam nuncij fuiſſe perhibentur. Quid? Ino Cadmi filia, nónne Leucothea nominata à Græcis, Matuta habetur à noſtris? Quid? totum propè cœlum, ne plures perſequar, nónne humano genere completum eſt?*

Ad opinionem omnium mortalium consecrabo.) De ea re plenius lib. XII. epistolarum ad Atticum, cuius libri locos omnes referre hoc tempore non est necesse. Vnus suffecerit. *Habeo*, inquit ille, *nonnullos ex ijs quos nunc lectito auctores, qui dicunt id fieri oportere, quod sæpe tecum egi, & quod à te approbari volo: de fano illo dico, de quo quantùm me amas, velim cogites. Equidem neque de genere dubito: placet enim mihi Cluatij: neque de re, statutum est enim, de loco nonnunquam. Velim igitur cogites. Ego, quantùm his temporibus eruditis fieri poterit, profectò illam consecrabo omni genere monimentorum ab omnium ingeniis scriptorum & Græcorum, &* Latinorum: *quæ res forsitan sit refricatura vulnus meum: sed iam quasi voto quodam, & promisso ne teneri puto, longúmque illud tempus cùm non ero, magis me mouet, quàm hoc exiguũ, quod mihi tamen nimiũ logũ videtur.* Hæc ibi. Cetera de fano vide alibi lib. eodem hoc isto XII. Vnum ex verbis recitatis adnotandum est. Cùm inquit Cicero, *quantum his temporibus eruditis fieri poterit*: manifestè respicit ad illud III. de Repub. Vbi de Romuli consecratione disputans, inquit. *Doctis iam hominibus, ac temporibus ipsis eruditis ad fingendum vix quicquam fuisse loci.*

Eundem cursum in cœlum patere.) Ita meus Lactantius priùs erat, *inde cursum*.

Nam vitiis & sceleribus contaminatos.) Ad eandem hanc sententiam idem iste Lactantius, qui fragmenti est auctor, respicit lib. VII.cap.x.in fine: atque adeò respicit etiam ipse Cicero.I. Tusc.scribens. *Socrates disseruit duas esse vias, duplicésque cursus animorum è corpore excedentium. nam qui se humanis vitiis contaminassent & se totos libidinibus dedissent, quibus cæcati velut domesticis vitiis, atque flagitiis se inquinassent, vel in repub. violanda fraudes inexpiabiles concepissent, iis deuium quoddam iter esse seclusum à concilio Deorũ: qui autem se integros, castósque seruauissent, quibusque fuisset minima cum corporibus contagio, séque ab his semper seuocassent, essentque in corporibus humanis vitam imitati Deorum, his ad illos, à quibus essent profecti, reditum facilem patere.* Cum igitur in hoc fragmento dicit, sapientis non vnum omnibus cursum propositum esse arbitrari, Socratem hunc istum intelligit, cuius illa sunt in Tusculana ex Phædone Platonis translata. Quo quidem in loco lego etiam pro, *velut domesticis vitiis, vel domesticis vitiis.*

Castor autem animos, Sic Lactantius lib. III. cap.XIX.

Facili lapsu.) Sic Vergilius III. Aeneid. *& labere pennis.* Sic ipse in Mario, *Præpetibus pennis lapsúque volantem.*

Ad naturam ſui ſimilem.) Reſpicit eò idem Lactantius lib. VII. cap. VIII. in fine.

Cedo, en manum tollo.) Quid? ſi, *& manum tollo.* Immò ſic legiſſe videtur Petrarcha, vt eſt lib. VIII. Senilium rerum, epiſt. 1.

DE CONSOLATIONIS LIBRO edito sub Ciceronis nomine Antonij Ricchoboni iudicium.

Ad Hieronymum Mercurialem, Medicum Clarissimum, & Comitem Perillustrem.

PETISTI à me, *Hieronyme Mercurialis, vir præcellentißime, vt de edito Cōsolationis libro sub nomine Ciceronis meā tibi sententiam aperirem: cúmque respondissem, suspicari me, eum Ciceronis non esse, egisti mecum, vt caussas scriberem suspicionis meæ, de quibus colloqui cùm domi tuæ cœpissemus, interpellantibus ægrorum nuntiis, qui ad te tanquam ad Apollinem concurrunt, statuere nihil potueramus. Quamobrem feci non inuitus, vt aliquot meas ea de re coniecturas his litteris consignarem: non solùm quia tantùm tibi debeo, vt omnia, quæ te velle intelligo, omnino mihi præstanda sint, verùm etiam quia pro ea, quæ in te est, ingenii, ac doctrinæ præstantia eorum omnium, quæ scripsero, tu optimus esse Iudex*

poteris, & tua quæ in præclaris litterarum studiis maxima & auctoritate decernere, verúsne, an adulterinus habendus sit hic ipse de Consolatione libellus. Quemadmodum enim non desunt quidam improbi homines, qui quasi artem quandam factitant supponendi falsa testamenta pro veris testamentorum subiectores, & testamentarij nuncupati: ita nonnulli reperiuntur, qui lucelli sui caussa, vt lectorem inducant hiantem, libris quandoque etiam ineptissimis veterum scriptorum nomina præponere non verentur, quos ad exemplum testamentariorum fortasse eleganter librorum subiectores possumus appellare. Ex quo improba subiectione libri Anaximenis Lampsaceni de ratione dicendi ad Alexandrum Aristotelis nomine ornati sunt, pro Cornificio ad Herennium Cicero nominatus est, duæ inter se contrariæ orationes Salustio, & Ciceroni tributæ sunt, alioquin ab ignaro quodam declamatore compositæ, alia non pauca recentiorum opera, quæ longum esset omnia commemorare, clarissimis veterum nominibus illustrata sunt: in quibus fortasse est hæc sub Ciceronis nomine diuulgata Consolatio. Et, quemadmodum quidam, quæ sunt aliorum, sibi assumunt, & prô suis impudenter audent venditare, ac quandoque etiam sic duobus nominibus eadem vendere non erubescunt: sic alij, quæ sunt sua, aliorum signãt nomine, quo sint vendibiliora. id quod fortasse euenit huic libro, qui Ciceronis Consolatio inscriptus est. Ac nemini quidem est dubitandum, Ciceronem cùm anno

Vrbis ſeptingenteſimo octauo poſt victum Pompeium, gerente bellum in Hiſpania Cæſare contra Pompeij liberos, Tullia eius filia in partu obiiſſet, iam à P. Cornelio Dolabella dimiſſa, cui poſt Piſonem, & Furium Craßipedem nupta fuerat, ſemetipſum, vt philoſophum, quantùm potuit, conſolatum eſſe eo libro, quem Conſolationem, vel de luctu minuendo inſcripſit: cuius fragmenta collegit vir noſtri ordinis clariſsimus, Carolus Sigonius: ſed, cùm huiuſmodi libro propter iniuriam temporum careremus, dici non poteſt, quantùm ſuperiori proximo anno à grauiſsimis quibuſdam viris mihi gaudij allatum ſit, cùm affirmatum eſt, eum Venetias delatum eſſe, vt in lucem, atque aſpectum hominum proferretur, vſque adeò, vt etiam meis in hoc clariſsimo gymnaſio auditoribus ea de re publicè ſim gratulatus, maximámque de præclaro opere concitauerim expectationem: ac nihil antiquius habuerim, quàm vt impetratis, quæ procurabantur, priuilegiis, ipſum, de quo ſæpe quærebam diuulgaretur, & ad manus meas perueniret. Hac autem, quæ edita eſt, Conſolatione quamprimum perlecta, vt verum fatear, tanta ſuſpicione commotus ſum, vt non potuerim apud eoſdem auditores meos non profiteri, tantùm abeſſe, vt exiſtimem eam Ciceronis eſſe, vt nec Ciceroni quidem congruenter, tum rerum, tum verborum habita ratione fictam arbitrer. Quamobrem non ſolùm vt tuæ, vir clariſsime, obtemperem voluntati, verùm etiam, vt auditorum meorum, quibus id pollicitus ſum, ſeruiam vti-

litati, coniecturas meas primùm de rebus, deinde de verbis declarabo, atque hinc Deo bene iuuante aggrediar.

Verba Ciceronis sunt libro quarto Tusculanarum disputationum : Aegritudinis ſedatio & heſterna diſputatione explicata eſt, & in Conſolationis libro, quem in medio (non enim ſapientes eramus) mœrore, & dolore conſcripſimus: quódque vetat Chryſippus ad recẽtes quaſi tumores animi remediũ adhiberẽ, id nos fecimus, naturæque vim attulimus, vt magnitudini medicinę doloris magnitudo cõcederet. *Hic locus, à Sigonio citatus in fragmentorũ explicatione, occaſionẽ dedit auctori Conſolationis huiuſmodi principiũ faciẽdi.* Quamquã recentibus morbis medicinam adhibere vetãt Sapientes. *Quod principium ſi feciſſet Cicero, veriſimile eſt eum in Tuſculana diſputatione fuiſſe id ſignificaturum, vt ſolet, ac ſcripturum in hunc ferè modum:* Quódque vetat Chryſippus, vt in eius libri principio ſcripſimus, ad recentes quaſi tumores animi remediũ adhibere. *Quare, quod eſt illius diſputationis propriũ, non videtur fuiſſe* Con*ſolationis libro tribuendum. Accedit, quòd quemadmodum Cic. nonnullam rationem Chryſippæ ſententiæ ſignificauit, dicens ſe naturæ vim attuliſſe, atque innuens id Chryſippum vetaſſe, quia natura id refugeret, ſic in hoc principio huiuſmodi ſententia cùm eſſet*

contra illud, quod ore omnium contritum, ac peruulgatum est, Prĩcipiis obsta. serò medicina paratur, *videbatur esse aliqua probatione munienda, iuxta illud Aristotelis libro secundo artis Rhetoricæ,* Nam de controuersis, aut de iis, quę sunt pręter opinionem non sine epilogo vti sententia oportet: sed aut præponendo epilogum loco conclusionis, vt si quis diceret, Ego quidem, quoniam neque inuidiæ subiici, neque ignauum esse oportet, nego eruditioni operam dandam esse: aut dicẽdo priùs hæc priora subiicere. De iis autem, quæ pręter opinionem non sunt, sed obscura, adiiciendo, quamobrem concinnè idem tradit, cum aliqua probatione sententias dici etiam contra ea, quæ in ore multitudinis sunt posita, vt Non oportere, vt aiunt, amare tanquam osurum, sed tanquam semper amaturum: insidiatoris enim alterũ est: & Non placet mihi, quod dicitur, Nequid nimis. oportet enim malos nimio odio habere. *Meliùs igitur fecit Plinius, qui in epistolis sententiam suã similitudine declarauit in hunc modũ,* Vt crudũ vulnus medentiũ manus reformidat, deinde patitur, atque vltro requirit, sic recens animi dolor consolationes reiicit, ac refugit. mox desiderat, & vehementer admotis acquiescit. *Meliùs Ouidius, qui in sententia sua rationem inclusit sic:*

Quis matrem, nisi mentis inops, in funere nati,
Flere vetet? non hoc illa monenda loco est.

Iam huius Consolationis auctor pro recentibus quasi tumoribus animi nominauit simpliciter recentes morbos, pro remedio medicinam, pro Chrysippo sapientes, satis eleganter: sed, quod scriptum est in Tusculana sine vlla mentione libri de Consolatione, in suum videtur librum transtulisse, quemadmodum etiam accepit modum nominandi librum Crantoris ex Ciceronis Lucullo, Cùm enim vidisset hæc ipsius Ciceronis verba: Legimus omnes Crãtoris veteris Academici de luctu: est enim non magnus, verùm aureolus, & vt Panætius Tuberoni præcipit, ad verbum ediscendus libellus, *cúmque illud inseruisset fragmentum quod Sigonius omisit, Patritius post Sigonium fragmentorum inuestigator, & explicator, ex Plinij præfatione collegit, id est;* Crantorem sequor: *addidit in hunc modum,* Cuius legi breuem illum quidem, sed verè aureum, &, vt Panætio placuit, ad verbum ediscendum de luctu librum. *Præterea non nihil adiecit in inserendo altero fragmento, quod Lactantius bis citat libri tertij capite decimo octauo, primùm sic:* Quæ ignorantia effecit, vt quosdam dicere non puderet, idcircò nos esse natos, vt scelerum pœnas lueremus: deinde sic: Quid Ciceroni

roni faciemus, qui cùm in principio Consolationis suæ dixisset, luendorum scelerum caussa nasci homines, iterauit id ipsum postea, quasi obiurgans eum, qui vitam non esse malis plenam putet. *Hic verò nouus auctor agens de Crantore sic inquit.* Humanæ vitæ incómoda ita diligenter, & accuratè expressit, vt quasi luendorum scelerum caussa nasci homines, & in hanc lucem ingredi possis agnoscere. *Addidit ergo vocem,* Quasi, *quā non videtur Lactātius fuisse omissurus, si in verbis Ciceronis fuisset quámque ipse creditur à Sigonio accepisse sic scribente:* Miserias hominum mihi videtur deplorasse, qui quasi luẽdorum scelerum caussa in hanc vitam prodierint, *atque addidit illud,* Et in hanc lucem ingredi, *tanquam glossema illius vocis,* Nasci.

Cùm verò ageret de conditionibus ætatum, mirè senectutẽ vituperauit: quod si fecisset, Cicero de ea re in libro de Senectute, quẽ paulò pòst scripsit, se excusasset, vbi ipsam senectutem magnis laudibus extulit, & à quattuor illis accusationibus defendit: quòd auocet à rebus gerendis: quòd corpus faciat infirmum: quòd priuet omnibus ferè voluptatibus: quòd haud procul absit à morte. Solet enim Cicero diligenter cauere, ne sibi ipse quodammodò aduersari videatur. Itaque in libro de Amicitia, cùm Scipionem Africanum in eo felicem celebraret, quòd senectutis molestiam minimè

expertus esset (mortuus enim est, cùm eius ætas septenos octies Solis anfractus, reditúsque conuertisset: id est sex, & quinquaginta annos confecisset) de ipsa senectute moderatè egit in hunc modum. Senectus quãuis non sit grauis, vt memini Catonẽ vno anno antequã mortuus est, mecum, & cum Scipione disserere, tamen aufert eam viriditatem, in qua etiam nunc erat Scipio. *Jam apparet, quanta cautione Cicero progrediatur, quam sine dubio non adhibuisset, si quam senectutem maximoperè vituperasset, paulò pòst sine vlla excusatione laudasset. Obseruari autem potest, Ciceronem ferè semper in posterioribus libris cùm quædam repeteret, quæ in prioribus commemorasset, id aliquo modo significare solitum esse: vt præter alios multos libros, quos à se conscriptos variis de rebus ipse citauit etiam in prima Tusculana testatus est se egisse de animorum natura in Consolatione, & se vitam hominum deplorasse in eo libro, in quo se ipsum, quantùm potuit, consolatus est, & in tertia Tusculana, se in Consolatione collegisse Maximum, Paulum, Catonem, alios, & ferè se omnia genera consolandi in Consolationem vnam coniecisse: quod cùm de multis, quæ sunt in hoc libro, in prima Tusculana postea scripta, vbi eadem leguntur, factum non sit, videtur fieri posse coniectura potiùs illa ex Tusculana in hanc nouam Consolationem, quàm ex veteri Consolatione in Tusculanam tralata esse.*

Sed si id aliquem non mouet, quòd potuerit Cicero de eadem re in duobus, vel pluribus libris agere, etiam sine vlla mentione repetitionis, at saltem mouere debebit locorum cum parua mutatione, & magna plerumque deprauatione multitudo: quorum multa libet conferre, vt ingenii in efficiendo Cicerone se exercentis magis appareat imitatio.

In Tusculana sic legitur: Sacerdos aduecta in fanum precata à Dea dicitur, vt filiis præmiũ daret, quod maximum dari posset à Deo: pòst manè inuentos esse mortuos. *In Consolatione sic:* Argia Sacerdos, quod optimum filiis esset, à Dea precata: eos reperit mortuos.

In Tusc. Trophonius, & Agamedes, cùm Apollini Delphis templum exædificassent, petierunt, quod esset optimum homini: post eius diei diem tertium mortui sunt reperti. Iudicauisse Deum dicunt, & eum quidem Deum, cui reliqui Dii concesissent, vt præter ceteros diuinaret, mortem esse optimum homini.

In Cons. Credamus sanè Apollini Delphico, qui exoratus à Trophonio, & Agamede, à quibus templũ magnificè Apollini exædificatũ Delphis erat, vt, quod esset optimum homini, tribueret, post diem tertiũ exanimes sunt inuenti: quo munere iudicauit

Deus,& Deus is, cui diuinitatis partes à reliquis Diis sunt relictæ, mortem homini omnium rerum esse optimam. *Vbi obiter illud notari potest*, Apollini exædificatum, *pro, ipsi exædificatum.*

In Tusc. Fertur etiam de Sileno fabella quædam, qui cum à Mida captus esset, hoc ei muneris pro sua missione dedisse scribitur, docuisse regem, Non nasci hominem lõgè optimum esse, proximum autem quàm primùm mori. *In Cons.* Ex quo intelligi licet, non nasci longè optimum esse, nec in hos scopulos incidere, vitæ in proximũ autem, si natus sis, quàm primùm mori, & tanquam ex incendio effugere fortunæ. Sileni quæ fertur fabula, si grauioribus ludicra interdũ admiscere liceat, idem certè confirmat, qui captus à Mida, missionem doctrina redemit: docuit autem regem, Nunquam nasci optimum esse, sed celeritatem mortis proximè accedere. L*actantij verba sunt, libri tertij capite decimo nono.* Hinc nata est inepta illa sententia, hanc esse mortem, quam nos vitam putamus, illam vitam, quam nos pro morte timeamus. Ita primum bonum esse, non nasci: secundum citiùs mori: quæ vt maioris sit auctoritatis, Sileno attribuitur. Cicero in Consolatione: Non nasci, inquit, longè optimum, nec in hos

ſcopulos incidere vitæ:proximũ autem,ſi natus ſis,quam primùm mori, tanquã ex incendio effugere violentiam fortunæ. *Sigonius addidit dictionem,* Et, *vt legendum ſit*, Et tanquam ex incendio effugere violentiam fortunæ: *Patritius ex vetuſtis libris Lactantij deleuit vocem,* violentiam, *corrigens ſic:* Et tanquam ex incendio effugere fortunæ. *Vt correxit Patritius, eodem modo legitur in hoc libro, cúmque ex Lactantio apud Ciceronem in Conſolatione legeretur,* Non naſci longè optimum, *in Tuſculana verò,* Non naſci hominem longè optimũ eſſe, *in hac noua Conſolatione vox eſſe, quæ in veteri non erat, ex Tuſculana tralata eſt.*

In Tuſc. Qua eſt ſententia in Creſphonte vſus Euripides.

Nã nos decebat, cœtus celebrãtes domũ,
Lugere, vbi eſſet aliquis in lucem editus,
Humanæ vitæ varia reputantes mala:
Atqui labores morte finiſſet graues,
Omnes amicos laude & lætitia exequi.

In Conſ. Idémque Euripidis teſtimonio poëtæ ſapientiſſimi, comprobatur. *Vitata eſt recitatio verſuum, vt imitatio magis occultaretur.*

In Tuſc. Simile quiddam eſt in Conſolatione Crantoris: ait enim Terinæum quendam Elyſium, cum grauiter filij mortem mœreret, veniſſe in Pſychomantium, quærentem

quæ fuiſſet tantæ calamitatis cauſſa : huic in tabellis tres huiuſmodi verſiculos datos.

Ignaris homines in vita mentibus errant.
Euthymus potitur fatorum munere lęto.
Sic fuit vtilius finiri, ipſique, tibique.

In Cõſ. Sed Crantor noſter patri, filij mortem ægerrimè ferenti, reſponſum ait datũ eſſe in Pſychomãtio, filio ſuo bene, beatéque eſſe, vtiliuſque futurũ fuiſſe, ſi etiã pater pari ratione fatis conceſſiſſet. *Vbi obiter noto illud,* filio ſuo, *pro filio eius, quod quã Latinè, facile eſt indicare. Si enim legatur* filio ſuo, *id videtur referendum ad Crantorem, vt filius Crantoris intelligatur, non eius, de quo loquebatur Crantor. Sed in huiuſmodi libro alia ſunt fortaſſe minùs Latina, de quibus inferiùs.*

In Tuſc. Cato autem ſic abiit è vita, vt cauſſam moriendi nactum ſe eſſe gauderet. *In Conſ.* Itaque Cato ſic è vita diſceſſit, vt lætaretur cauſſam ſe nactum eſſe moriendi. *In Tuſc.* Theramenes, cùm coniectus in carcerem triginta iuſſu tyrannorum, venenum vt ſitiens obbibiſſet, reliquum ſic è poculo eiecit, vt id reſonaret: quo ſonitu reddito, ridens, Propino, inquit, hoc pulchro Critiæ, qui in eum fuerat teterrimus. *In Conſ.* Theramenes veneno epoto, maxima æquitate animi ludens in morte, quod erat in poculo reliquum, Critiæ propinauit. *In Tuſc.*

Priamus si viuis filiis,incolumi regno, occidisset,

Astante ope barbarica,
Tectis cælatis,laqueatis.

vtrùm tandem à bonis, an à malis discessisset? *In Conſ.* Nec ampliùs liceat homini,qui è vita discedat, suis opibus,bonis diuitiis perfrui,

Astante ope barbarica,
Tectis cælatis,laqueatis.

In Tuſc. Metellus ille honoratus quattuor filiis,at quinquaginta Priamus, è quibus decem,& septem iusta vxore nati. In vtroque eandem habuit fortuna potestatem, sed vsa in altero est: Metellum enim multi filii, filiæ, neptes in rogum imposuerunt: Priamum autem tanta progenie orbatum, cùm in aram confugisset, hostilis manus interemit. *In Conſ.* Metelli sibi fortunam sperant omnes, Priami sobolem, ac regnum exoptant alij: quasi non & Metellus tam multos nactus filios,ac nepotes,cùm maximè beatus esse posset, inuitus obierit, & Priamum non omni orbatum progenie,summóque dolore confectum hostilis manus interemerit.

In Tuſc. Nec tam flebiliter illa canerentur.

Hæc omnia vidi inflammari,
Priamo vi vitam euitari,
Iouis aram sanguine turpari.

In Conf. Hinc illa miserabiliter decantata:
Hæc omnia vidi inflammari,
Priamo vi vitam auferri,
Iouis aram sanguine turpari.

Mutata est, vox euitari *in vocem* auferri.

In Tusc. Mors quidem si timeretur, non L. Brutus arcens eum reditu tyrannum, quem ipse expulerat, in prælio concidisset: nō cum Latinis decertans pater Decius, cum Etruscis filius, etiam cū Pyrrho nepos, se hostium telis obiecisset: non vno bello pro patria cadentes Scipiones Hispania vidisset, Paulum Aemilium Cannæ, Venusia Marcellum, Latini Albinum, Lucani Gracchum. *in Conf.* An non optimam, beatámque mortem iudicabat *L. Brutus*, cùm tyrannum arcens, quem expulerat, vitam pro nihilo ducebat? Item Decij, quo tempore cum Latinis pro patria dimicantes sese hostium telis obiiciebant? Pręterea Scipio, Paulus, Marcellus, Albinus, quos vitam in acie iuuādæ patriæ caussa fortissimè profudisse memoriæ proditum legimus? *Errat imitator, dum scribit Decios cum Latinis, pro patria dimicantes sese hostium telis obiecisse, cùm vnus tantùm Decius pater pugnans contra La-*

tinos se deuouerit, filius autem contra Etruscos, at nepos contra Pyrrhum: quos idem Cicero commemorat libro secundo de Finibus, scribens eorum primum se deuouisse, & equo admisso in mediam aciem Latinorum irruisse, alterum patris factum imitatum esse quarto consulatu suo, cùm aduersus Etruscos pugnauit: tertium, illius nepotem, & huius filium cum Pyrrho bellum gerentem consulem cecidisse in prælio, séque è continenti genere tertiam victimam Reip. præbuisse. Errat præterea, dum vnum Scipionem nominat, cùm duo à Cicerone significentur, quos idem libro tertio officiorum appellat fortes viros, & in Catone maiore dicit, iter Pœnis vel corporibus suis obstruere voluisse. Anno enim ab V. C. quingentesimo quadragesimo primo P. & Cn. Scipiones cùm adhuc Asdrubalem, ne in Italiam tenderet retinuissent iam de finiendo bello agitantes, à mercenariis Celtiberis deserti, cæsi sunt, de quibus legi potest epitoma Liuij vigesima quinta. De illis autem, quos nominauit Cicero, prætermisit imitator Gracchũ: fortasse propter historiæ ignorationẽ: ob quã caussam poterat etiam omittere Albinum. Nam alia exempla sunt notissima.

In Tusculan.

Nemo me lachrymis decoret, nec funera fletu
Faxit: cur? volito viuu' per ora virûm,

In cons. Nemo me lachrymis decoret, ait Ennius cur? quia volito viuu' per ora virum.

In Tusc. Ex hoc, & nostrorum opinione Romulus in cœlo cum Dijs agit æuum, vt famæ assentiens dixit Ennius. *In Cons.* Quod de Romulo, vrbis nostræ conditore, memoriæ proditū accepimus: quem singulare in genus hominū collatum munus tā præclarę vrbis condendæ in Deorum numero collocauit. *In Tusc.* Et apud Græcos, indéque prolapsus ad nos, & vsque ad Oceanum Hercules, tantus, & tam præsens habetur Deus, hinc Liber, Semele natus, eadémque famæ celebritate Tyndaridæ fratres, qui non modò adiutores in preliis victorię populi Ro. sed etiā nuntij fuisse perhibētur. Quid? Ino, Cadmi filia, nonne Leucothea nominata à Gręcis, Matuta habetur à nostris? Quid? totum propè cœlum, ne plures persequar, nónne humano genere cōpletum est? Si verò scrutari vetera, & ex his ea, quę scriptores Græciæ prodiderunt, eruere coner: ipsi illi maiorum gentium Dij qui habentur, hinc à nobis profecti in cœlum reperientur. *In Conso.* Quod & apud Græcos priùs contigit, & inde fortasse ad nostros permanauit. Nam & Hercules, & Liber, fratres Tyndaridæ, & fœminæ plurimæ, quibus nunc inter Deos locus esse pręcipuus creditur, & hominibus nati, & homines fuerunt. Sed, quòd virtute præsti-

terunt,& vt ceteris ad rectè viuendum, benéque merendum, prælucerent, laborauerunt, ideò eos hominum fama, beneficiorum memor, in conseſſu, concilióque cœleſtium collocauit: atque ipſos, quos vocamus maiorum gentium Deos, alióſque quampluri-mos, quos in Deorum numerum retulimus, hinc à nobis egreſſos, & in cœlum profectos facillimum erit agnoſcere. *Quid? quòd non ſolùm ex prima Tuſculana, ſed etiam, ex aliis vndique locis egregius imitator nonnulla ſumpſit? vt ex tertia Tuſculana, & ex vltima epiſtola libri noni familiarium illud, quamuis pauliſper immutatum.* Cicero ille,

Quem adſpectabant. cuius ob os Graij ora obuertebant ſua: *& ex primo libro Officiorum illud,*

Vos etenim iuuenes animum geritis muliebrem,

Illáque virgo viri:

& ex oratione pro Archia Poeta illud, aliquantulum itidem commutatum, Cùm ad eum veluti ad agrum optimum cultura, ratio etiam acceſſerit conformatióque doctrinæ: *& ex ſomnio Scipionis illud in ſuum vſum conuerſum:* In cœleſtes ignes, ſempiternaſque domos, vnde exierat, reuertit. *Qua leui immutatione vſus nonnullos etiam recentiores imitatus eſt: atque inter ceteros*

M. Antonium Muretum, virum admirabili ingenio, atque eloquentia praeditum, & earum artium, quae ad humanitatem pertinent, lumen fulgentißimum, cuius verba sunt in praefatione, quam habuit in quartam Catilinariam? Quid iam illos turbines, illas procellas, illas tempeſtates ciuilium diſſenſionum commemorem? quibus non vnus, aut alter præclarus, & ſalutaris Reip. ciuis perculſus eſt. ſed ipſi aceruí, ipſa millia immortalitate dignorum hominum nefariis conſceleratiſsimorum manibus trucidata iacuerunt. O acerbum illud, & vel Romani nominis hoſtibus miſerabile ſpectaculum, cùm paſsim per vias immanium gladiatorum in principes ciuitatis debacchabatur furor: cùm qui aliquando Reip. præſidio fuerant, eis nullum in ciuitate præſidium reperiebatur: cùm quorum eloquentia ipſis gloriæ, aliis admirationi, Reip. ſaluti fuerat, eorum ex illis ipſis Roſtris, è quibus tam ſæpe concionati erant, capita ſanguinolenta pendebant. *Nihil poteſt dici elegantius, nihil oratoriè magis, quem clarißimi viri locum ante oculos habebat, cùm ſic praeclarus imitator, quamuis loci amplitudinem minimè attingens, ſcripſit:* Quid fugam Marij, quid cetera, quæ in illius diſceſſu acciderunt, maximè luctuoſa, ſumméque miſeranda commemorem? quid reditum illum ſanguinariũ,

cuius ex recordatione nemo eſt, qui non intimis ſenſibus exhorreſcat? Tenemus enim memoria, aut ſaltem ex patrum ſcriptis accepimus, crudeliſsimam omnium cædem illo tempore eſſe factam, trucidatos bonos viros, & ciues, inciſas eorum ceruices, in Roſtríſque poſitas, qui multorum ciuium ſalutem dignitatē eloquentia peperiſſent. Quàm multos ex illa Reip. tempeſtate commemorare poſſumus, innocentiſsimos homines, atque optimos, vt acerbiſsimam calamitatem effugerent, libertatē morte quæſiſſe? O acerbum, ac nemini non pœnitendum Reip. ſtatū conditionémque viuendi, cùm eos ipſos, qui Remp. ſuo labore, ſuóque ſanguine auxerint, iuuerint, ſeruauerint (hoc ex ſomnio Scipionis, ordine præpoſtero, vbi legitur: Qui patriam conſeruauerint, adiuuerint, auxerint) nuſquam tutos, nihílque magis, quàm propinquorum manus, ac gladios timentes, horreſcentéſque videas: illorum autem, quorum ope, atque auxilio ſeruatus ſis, cùm horribiles, miſeróſque caſus ſpectes, nulla tamen ratione opitulari, nihílque afferre adiumenti queas. *In qua imitatione noto etiam illud, quod in verbis Mureti eſt immutatum*, nemini nō pœnitendum, Reip. ſtatum: *quod fortaſſe nimius latinè eſt. Nam tametſi in epiſtola tertia lib. ſeptimi ad*

Att. sic legitur: Tantùm abest, vt meam ille sententiam moueat, vt valde ego ipsi, quòd de sua sententia decesserit, pœnitendum putem: *ob quem locum videtur dici posse,* Puto nemini non pœnitendum esse status Reip. vel, quòd talis sit status Reip. *scilicet vt Grammatici loquuntur per gerundium. tamen dicere,* pœnitendum statum, *vt Græci dicunt, ἀμεταμέλητον, an congruat, aliorum sit iudicium, & idem Muretus in eadẽ præfatione:* Illæ omniũ laudandarũ artium, ipsiúsque adeo humanitatis parentes Athenę: *Imitator:* Illæ omnis planè doctrinæ, omnísque sapientię parẽtes Athenæ. *Muretus quoque in ea oratione, quam habuit in libros Ethicorum:* Non singulos modò perdiderunt homines, sed integras funditus afflixerunt, & euerterunt ciuitates: *Imitator quoque:* Non modò singulos homines, sed totas familias, & vniuersas funditus euersas ciuitates videmus.

Hactenus de iis, quæ hic excellens imitator in suam transtulisse Consolationem videtur. Qua in re tantum abest vt eum reprehendamus, vt magna potiùs laude efferendum existimemus, dummodò nobis concedatur, legitimam esse nostram de edita Consolatione suspicionem: etiamsi in eam ad fallendum magis incerta sint omnia, quæ ex Ciceronis Consolatione citantur fragmenta: alioquin suspicionem augentia ex eo quòd eodem ordine, quo à fragmentorum

inuestigatoribus edita sunt, inserta sint, & ex præscripto eruditissimi Sigonij, qui ex paucis fragmentis iudicio, ac coniectura assequi, quantùm potuit, conatus est, quale fuerit argumentum, atque adeò etiam artificium totius libri, adornata, ac multis connexis redintegrata, & confirmata, id est, præter illa tria, quæ superiùs notauimus, etiam quartum, quod citat Lactantius libri tertii capite decimo quarto: Sed nescio qui nos teneat error, aut miserabilis ignoratio veri: *& quintum omnium pulcherrimum & maximum, quod legitur in prima Tusculana:* Animorum nulla in terris origo, *& quæ sequuntur: & sextum, quod est apud Lactantium libri tertii capite decimo nono, qui sic scribit:* Quod adeò verum est, vt idem Tullius in Consolatione non easdem sedes incolere iustos, atque impios prædicauerit. Nec enim omnibus inquit, iidem illi sapientes arbitrati sunt, & reliqua. *Quæ Lactantij verba, Ciceronis sententiam explicantia, ipse imitator in suam recepit Consolationem paulisper, vt est eius institutum, immutata ad hunc modum:* Non easdem improbis sedes quas bonis, atque integris, post mortem esse propositas: *& septimum quod nonnullam etiam mihi suspicionem affert. etenim Lactantius libri primi capite decimo quincto ita totũ coniunctim recitat:* Cũ verò & mares, & fœminas complures ex hominibus in

Deorum numero esse videamus, & eorum in vrbibus, atque agris augustissima delubra veneremur, assentiamur eorum sapientiæ, quorum ingeniis, & inuentis omnem vitam legibus, & institutis excultam, constitutámque habemus. Quod si vllum vnquam animal consecrandum fuit, illud profectò fuit. Si Cadmi, aut Amphytrionis progenies, aut Tyndaris in cœlum tollenda fama fuit, huic idem honor certè dicãdus est, quod quidem faciam, téque omnino optimam doctissimãque approbantibus Dijs immortalibus ipsis, in eorum cœtu locatam, ad opinionem omnium mortalium consecrabo. *Hæc Lactantius. Imitator verò multa interiecit, & ad illud* Omnem vitam legibus & institutis excultam constitutámque habemus, *multa adiunxit, sic scribens*: Tantis.n.ducibus aberrare non possumus, *& quæ sequũtur omnia vsque ad illud*: Quod si vllum vnquam animal. *Quæ interpositio significat hoc opus non esse Ciceronis, cùm in opere ipsius Ciceronis nulla verba essent interiecta, si Lactantio credimus, & qui sequuti sunt Lactantium optimis fragmentorum inuestigatoribus, & explicatoribus Sigonio, ac Patritio. Vltimum fragmentum citat quoque Lactantius libri tertij capite vigesimo octauo, scribens in hunc modum*: Iam quicumque alios consolati sunt ob interitum, amissionémque

charorum

charorum, fortunæ nomen acerrimis accuſationibus proſciderunt: nec omnino vlla eorũ diſputatio de virtute eſt, in qua non fortuna vexetur. M. Tullius in ſua Conſolatione pugnaſſe ſe ſemper contra fortunam loquitur, eámque à ſe eſſe ſuperatam, cùm fortiter inimicorum impetus retuliſſet: nec tum quidem ſe ab ea fractum, cùm domo pulſus patria caruit: tum autem, cùm amiſerit chariſſimam filiam, victum ſe à fortuna confitetur. Cedo, inquit, en manum tollo, quid hoc homine miſerius, qui ſic iaceat? *Ex quibus Lactantij verbis ſatis apparet, cùm Cicero ſe conſolatus eſſet, eum tamen fortunæ ceßiſſe, & apertè confeſſum eſſe, ſe à fortuna ſuperatum fuiſſe. Quod ſi verum eſt, vt tam verum eſſe, quàm quod verißimum, exiſtimo, videat imitator, quomodo illud ſcripſerit de Cicerone:* Exultare planè videor, victórque de fortuna, ac de omni prorſus dolore triumpho.

Iam omnibus Ciceronis fragmentis, quæ ex eius Conſolatione citata ſunt, diligenter conſideratis, alia quædam perpendamus. Illud imprimis faciebat Cicero in Conſolationis libro, vt multorum clarißimorum virorum exempla recenſeret ad mitigandum acerbißimum caſum ſuum. Quod ipſe teſtatur in quarta Tuſculana ad hunc modum: Quid, qui non putant lugendum viris? qualis fuit Q. Maximus, efferens filium conſularem, qua-

lis L.Paulus duobus, paucis diebus amissis filiis, qualis M. Cato, prætore designato, mortuo filio, quales reliqui, quos in Consolatione collegimus. *Apparet quoque ex Diuo Hieronymo in Epitaphio Nepotiani, quæ Cicero exempla collegerit: cuius Sanctissimi viri verba etiam à Sigonio citata placet hîc adscribere, quia ad propositum nostrum pertinere maximè videantur.* Legimus, inquit, Crantorem, cuius volumen ad confouendum dolorem suum sequutus est Cicero. Platonis, Diogenis, Clitomachi, Carneadis, Possidonij ad sedandos luctus opuscula percurrimus, qui diuersis ætatibus diuersorum luctum vel libris, vel epistolis minuere sunt conati, vt etiamsi nostrum areret ingenium, de illorum posset fontibus irrigari. Proponunt innumerabiles viros, & maximè Periclem, & Xenophontem Socraticum: quorum alter amissis duobus filiis coronatus in concione disseruit: alter cùm sacrificans, filium audisset occisum, deposuisse coronam dicitur, & eandem capiti reposuisse, postquam fortiter in acie dimicantem reperit concidisse. Quid memorem Romanos duces, quorum virtutibus quasi quibusdam stellis latinæ micant historiæ? Puluillus Capitolium dedicãs, mortuum, vt nunciabatur, subitò filium, se

iuſſit abſente ſepeliri. L. Paulus ſeptẽ diebus inter duorum exequias filiorum triumphans vrbem ingreſſus eſt. Prætermitto Maximos, Catones, Gallos, Piſones, Brutos, Scæuolas, Metellos, Marcios, Craſſos, Marcellos, atque Aufidios, quorum non minor in luctu, quam in bellis virtus fuit: & quorum orbitates in Conſolationis libro Tullius explicauit: ne videar potiùs aliena, quam noſtra quæſiſſe. *Cum igitur teſtetur D. Hieronymus in operibus ad ſedandos luctus compoſitis viros innumerabiles proponi, quos imitemur, affirmat tamen Periclem maximè, & Xenophontem commemorari: ac veriſimile eſt ordine temporum primum Periclem, deinde Xenophontem laudatum fuiſſe, quo ipſo ordine D. quoque Hieronymus nominauit. Nam prior fuit Pericles, qui etiam prior mortuus eſt anno quarto Olympiadis octogeſimæ ſeptimæ: poſterior Xenophon, qui obiit anno primo Olympiadis centeſimæ quintæ. Tamen hic nouus auctor ordine præpoſtero prius egit de Xenophonte, quàm de Pericle: cúmque ſimul egerit de Anaxagora, obſeruandum eſt Ciceronem de eodem facere mentionem in tertia Tuſculana his verbis:* Euripides fuerat auditor Anaxagoræ, quem ferunt, nuntiata morte filij, dixiſſe: Sciebam me genuiſſe mortalem: *nihil tamen ipſum Ciceronem dicere, quo oſtendat, de eo ſe egiſſe quoque in Conſolatione, vt de Romanis fecit in quarta Tuſculana*

Præterea ex viro sanctissimo intelligitur, Romana exempla, quæ collegerat Cicero, fuisse, Puluillum, Paulũ, Maximum, Catonem, Gallum, qui in libro de Amicitia nominatur Caius, cùm fuerit C. Sulpitius Gallus, Pisonem, Brutum, Scæuolam, Metellum, Marcium, Crassum, Marcellum, atque Aufidium: nec plura collecta esse, quia ille non addiderit, & alios: *cuiusmodi verba additurus fuisse sine dubio videtur, si non omnes, quos legisset, vir Ciceronis studiosissimus, enumerasset. Tamen hic nouus scriptor non solùm inter externa exempla celebrauit Harpagum, Dionem, Prexaspem: quorum primum, & tertium, apud hunc auctorem corruptè Trabeastam appellatum, Herodotus nominet, quæ exempla mihi non est certum à Cicerone fuisse tractata: verùm etiam de Romanis, relicto temporum ordine in exornando Q. Fabio ante Puluillum præter eos, qui ab illo enumerati sunt, meminit Cæpionis, &* Lepidi, *& C. Cottæ, de quibus se dubitare Cicero scripsit. ad Atticum. Sic enim legitur in epistola decima nona libri duodecimi epistolarum ad ipsum Att.* Velim me facias certiorem proximis litteris, Cn. Cæpio, Seruiliæ Claudij pater, viuóne patre suo naufragio perierit, an mortuo: item Rutilia viuóne C. Cotta filio suo mortua sit, an mortuo. Pertinet ad eum librum, quem de luctu minuendo scripsimus: & in epistola xxij: Quæro

de Regillo, Lepidi filio, recténe meminerim patre viuo mortuum. *Cùm igitur ipse Cicero de illis dubitaret, incertum est, quid de ipsis statuerit: at putem ipsos omissos esse, cùm à* Diuo *Hieronymo non fuerint nominati.*

Ceterùm vt mittamus has nostras de rebus coniecturas, si nihil aliud haberetur, quòd de hoc libro suspicionem facerent, elocutio ipsa, nostra quidem sententia, satis indicaret eum Ciceronis non esse: in quo quędã verba sunt minùs Ciceroniana, quędam minùs propriè dicta, quędam etiam fortasse minùs Latina. Cùm autem duabus quasi notis veteres libri dignoscantur, ipsa rerũ obseruatione, & elocutionis ratione, posteaquam res ipsas perpendimus, de elocutione aliquid conscribamus. Quod igitur attinet ad huius scriptoris verba, vt prætercam illa, quæ Typographi negligentia tribui possunt, quemadmodũ, vbi legitur, quod suprà quoque notauimus, Thraeaspas, *pro*, Prexaspes, *&*, Tantũque potest impietatis odiũ vt tyrannum extinctum, ac sæuissimè excruciatum, nemo miseratur, *pro* miseretur *à verbo*, miserari, *&*, iuuarint, *pro*, iuuerint: *& alia huiusmodi: illud mihi nequaquam* Ciceronianũ, *videtur.* Nec vnquam viuit animus, nisi compage solutus corporis: Compagibus *dixisset Cicero, vt de Senectute*, Dum sumus in his inclusi compagibus corporis: *nec illud*, Immerentes dixerit aliquis, *pro*, Non merentes: *nec illud*, Miserere

ipsis, & infeliciter, *pro*, Non feliciter: *nec illud*, Vagitus, lacrymæ, imbecillitas, *&*, Primus ille nascentium infantium vagitus, *pro* actu vagiendi, *etiamsi sit Vergilianum: nec illud*, Despondeat animum, *etiamsi sit Liuianum*: *nec illud*, Quantò indecentius est, *&*, Ne quid impium, aut indecens audeant: *Dixisset Cicero*, Magis indecorum, *&* Indecorum: *nec illud*, Osor, detractor, *pro eo*, qui odit, *&*, qui detrahit: *nec illud*, Captiuitati inopiæ, luctui, *&*, penè captiuitatem, & quidem miserrimam censuerim, *pro* captiuorum conditione: *nec illud*, Lætabundas funus ducere, *pro ijs*, quæ abundè lætarentur: *nec illud*, Numerare Lacedæmones, *pro*, Numerare Lacedæmonios: *nec illud*, Incredibilis est eorum absurditas, vt nulla esse possit aut pertinacia, aut imperitia tanta, quæ non ista aspernetur, atque refugiat: *dicere enim*, absurditatem, *&* imperitiam, *eum qui Ciceronianè se loqui profiteatur, mira stultitia, atque inscitia est: nec ita vocabula multa, quæ recensere omnia, iam piget: nec illa verborum coniunctio, quæ post dictionem*, cum, *ponitur dictio, quæ à littera N. incipiat: de qua sic* Cicero, *in Oratore ab Brutum*: Quid illud, non olet, vnde sit, quòd dicitur, cum illis: cum autem nobis non dicitur, sed nobiscum? quia si ita diceretur, obscœnius concurrerent litteræ, vt etiam

modò,nisi,autem,interposuissem, concurrissent. Ex eo est mecum, & tecum: non, cum me, & cum te, vt esset simile illis, vobiscum atque nobiscum. *Quod respiciens idem Cicero libro nono familiarium ad Papyrium Pætum ita scribit:* Quid?quod vulgò dicitur,cùm nos te volumus conuenire,non obscœnũ est: Memini in Senatu disertum Consularem ita eloqui. Hanc culpam maiorem,an illam dicam? potuit obscœniùs? Non,inquis:nõ enim ita sensit: *& paulò pòst sic*: Socratẽ fidibus docuit nobilissimus fidicen:is Connus vocatus est:nũ id obscœnum putas? *Seruius quoque in librum primum* Aeneidos *notauit* Cacophoniam *in illis verbis:* Numerum cũ nauibus æquat. *Vt igitur vitaretur vocis turpitudo, quæ huiusmodi coniunctione repræsentatur propter turpissimam fœminarum partẽ,vt cum præfatione honoris loquar,*Cunnum, *appellatã, Cicero rarò admodum in eam coniunctionem incurrit, & id vitium maximè vitauit in operibus illis quæ scripsit circiter ea tempora. cùm tale tradidit præceptũ, vti Consolatione,in Tusculanis,in libro de Senectute,in libro de Amicitia,& alijs similiter. Itaque in ipso libro de Amicitia Ciceronianus Lælius cùm probaret à natura oriri amicitiam, fugit earum litterarum concursum in hunc modum:* Si aliquem nacti simus: cuius cum moribus & natura congruamus, *interposuit enim illas duas voces,* Moribus &

quæ poterant omitti, nisi ille turpis concursus vitandus fuisset: & inferiùs sic, Tarquinium dixisse ferunt tum cùm exsul esset, se intellexisse, quos fidos amicos habuisset, quósque infidos, cùm iam neutris gratiam referre posset. *interiecit dictionem, iam. Idem fecit aliis in locis, quæ studiosus lector poterit obseruare. Auctor tamen huius Consolationis ostendit se huiusmodi præceptum ignorasse, cùm sæpe in hoc vitium incurrit, & noties cum dictione,* cum, *dictionem à littera*, N, *incipientem coniunxerit, vt ad eam turpißimam partem, quam tam sæpe elocutione sua repræsentauit, maxime aptus, & natus esse videretur. Scripsit enim,* Vel cum nullo, vel certè cum modico dolore, &, Magnáque potiùs cum nominis sui gloria, &, Cùm nostro vulneri medeamur, &, Cùm nullo, vel certè minimo doloris sensu, &, Cùm neminem ipsa morte magnoperè commoueri debere probatum sit, &, Cùm nec ipsi quicquam acciderit mali, &, Quæ tantopere cum natura congruat, &, Cùm nihil, nisi rectum, honestúmque cogitaret, &, Cùm nihil, nisi quod rectum, & æquum est laudabile arbitramur. *Quæ igitur minimè Ciceroniana videntur ex eo, quòd aliis in locis Cicero illis vsus non sit, illorum si vnum, aut alterum tantùm in hoc libro reperiretur, dici fortasse posset, non esse absurdum, vt aliquam vocem in vno tantùm libro, & non in*

aliis ipse vsurpauerit, sed cùm tam multa in tamtulo libello reperiantur, nescio; quis sanæ mentis eum esse Ciceronis possit existimare, quasi numquam Cicero occasionem habuerit vtendi huiusmodi vocibus, nisi in hac Consolatione, vel sibi existimauerit licere magis in hoc opusculo, quàm in aliĳs adhibere verborum sordes, & vt vocabulo vtar imitatoris, loquendi absurditates. Illud verò mihi videtur minùs propriè dictum, Ad futuram vitam, tamquam ad patriam euolare. *Nam si dixisset in cœlum, tanquam in patriam, magis ferendum esset, Accedit, quod tametsi Cicero libro sexto de Rep. scribit animis bene de Rep. meritis certum esse in cælo, ac definitum locum, vbi beati æuo sempiterno perfruantur, & ciuitatum rectores, & conseruatores ex cælo profectos in cælum reuersuros: & in prima Tusculana, posse animos, cùm è corporibus excesserint, in cælum quasi in domicilium suum peruenire, & alibi similiter: tamen hæc cælestis patriæ appellatio, qua significatur homines in hac vita peregrinari, est magis propria Christianorum Theologorum, quàm Ciceronis, qui nunquam eam vitam quæ post mortem habetur, appellauit patriam. Quemadmodum loqui de die, ac termino omnibus hominibus constituto, & dicere præfinitum esse vitæ terminum à Deo, quem prætererire, aut ex quo egredi nemini liceat, iuxta illud quod legitur apud Prophetam Iob, Deum constituisse terminos homini, qui præteriri non possunt, ac affirmare vitæ terminum voluntarium, & in hominis arbitrio po-*

situm esse, scilicet vt breuior reddatur, magis Christianis quàm Ciceroni conuenire, cum de hac Consolatione mecum colloqueretur obseruauit magnificus, & generosus iuuenis, Ioãnes à Bronchorst, & Bateburch, Liber Baro in Rymperg, & Gronsfelt, Dominus in Alpen, non solùm nobilitate, & generis claritate, sed etiam summi ingenij laude, ac flagranti optimarum artium studio, in quo facit, me quidem teste, admirabilem cursum, ac progreßionem ad excellentiã, ornatißimus: qui cùm præstantis suæ erga me voluntatis egregia & minimè dubia dederit argumenta, ita à me amatur, & obseruatur inter nobilißimos auditores meos, vt omnia me eius amplitudini officia debere profitear. Illud præterea est maximè improprium, & impropriè dictum: Non enim is ego sum, qui animum simul cum homine interire putem, *pro eo,* simul cum corpore. *Quod numquam dixisset Cicero, qui, secutus Platonis sententiã, putauit hominem esse animum, vt interire animũ, cum homine, sit, interire animum cum animo. quo quid absurdius? Sic enim ex Platonis doctrina in Alcibiade primo lib. 6. de Rep. scripsit,* Sic habetote non esse mortalem, sed corpus hoc. Nec enim is es, quem forma ista declarat: sed mens cuiusque is est quisque, non ea figura, quæ digito demonstrari potest: *& in prima Tusculana:* Est illud quidem vel maximum animo ipso animum videre: & nimirùm hanc habet vim præceptum Apollinis, quo monet,

vt se quisque noscat:non enim,credo id præcipit,vt membra nostra,aut structuram, figuramve noscamus: neque nos corpora sumus: neque ego tibi dicens hoc, corpori tuo dico. Cùm igitur,Nosce te, dicit, hoc dicit, Nosce animum tuum:nam corpus quidem quasi vas est, aut aliquod animi receptaculum,ab animo tuo quidquid agitur,id agitur à te. *Quædã autẽ dubito,an sint satis congruenter dicta,vt præter illa,quæ superius notata sunt,*Filio suo , *pro filio eius,&* nemini num penitendum Reip. statum:*etiam illud,* se hominem esse meminerit: nihil auté humanius esse morte:vt si non ab ipso diuelli, atque auferri posset, Dijs propior habẽdus esset,quã hominibus nec omni ex parte hominis nomẽ ipsi congrueret, quia cõmuni,& præcipua hominis conditione nõ vteretur.*Ego dicerẽ,* Auferri possit,habẽdus sit, cõgruat, vtatur:*vel,*nihil humanius esse morte,quę si ab ipso diuelli,atque auferri posset, *&,reliqua quemadmodũ dicitur infrà,*Lacrymis nihil profici, quæ si quid adiumenti auferre possent,*& quæ sequuntur. Tametsi enim illud congruit ,* Homo curare deberet vt Dijs propior haberetur : *non video tamen,quomodo illud possit congruere ,* Is se hominem esse meminerit , vt, si mors ab eo abesset, Dijs propior haberetur,*vel* habendus esset. *Quod*

Latinitatis studiosis iudicandum relinquo, quemadmodum etiam illud, De quo est apud Herodotum, illum Xersi respondisse, *pro,* Quem est apud Herodotum Xersi respondisse, *& illud,* De quo traditum est nihil eum putauisse: *& illud, Lacenas matronas traditum est* consueuisse ac solitas esse, *contrà verò:* curabant, nec statuebant, *pro,* curasse, nec statuisse: *& illud, quod iurarem nõ esse Latinum,* Erepti vel amici, vel affinis, vel filij cogitatio adeò nobis grata est, quòd illũ penè ante oculos constituere videatur, *pro,* Adeò grata est, vt illum, *& quæ sequuntur. Nũquam enim nec Cicero, nec alij Latini huiusmodi elocutione vsi sunt, quæ ab iis tantùm, qui barbarè loquũtur, vsurpatur, & indigna est, quæ tanto scriptori tribuatur.*

Hæc ego habui, quæ de Consolatione nuper edita raptim scriberem. Tu, cuius momenti sint, pro tua sapientia iudicabis, méque vt soles, amabis. Patauij, quarto Kal. Maias. MDLXXXIII.

FRANCISCVS Vianellus Car. Sigonio S. P. D.

Ex litteris, quas proximis hiſce diebus Paulus Taurellus ad Petrum Bonſium miſit, intellexi iudicium, quod de lib. M. Tullii in Cõſolatione filiæ nuper edito, feciſti. Et quoniam eæ litterę verbum injiciunt de aliis libris, qui poſtmodum edendi ſunt, ne quiſquam ſuſpenſo enimo editionem expectet, hoc tibi ſignificandum cenſui, non eſſe eos M. Tullii, ſed aliquorum veterum ſcriptorum, quos tamen, ſi promiſſis fides habenda eſt, ſperamus in noſtras manus eſſe peruenturos: qui ſi edentur, ad te ſtatim mittentur. Quod autem ad librum iam editum attinet, ob eam rationem ſine vlla præfatione, vel epiſtola editus eſt, vt vnicuique liberum iudicium relinqueretur cenſendi de eo, quidquid viſum fuiſſet. hoc autem iudicium fieri

optauimus non ab omnibus promiſcue,ſed à doctiſſimis viris,& à te in primis,cuius iudicio omnia quæ in litteris obſcuriora videntur,iure optimo demandanda ſunt. Itaque rem gratiſſimam feceris,ſi ad me reſcripſeris, vt quæ ex alienis litteris anguſtè cognoui, à te ipſo latius intelligam. non enim cuiquam concedo,qui tui amantior,&obſeruantior ſit, aut omnium commodorum, & ornamentorũ tuorum cupidior. Vale doctiſſime Sigoni, præcipuum omnium litterarum,& litteratorũ decus. Venetijs. Non. Maii. M.D.LXXXIII.

CAROLVS SIGONIUS FRANC. VIANELLO S.

QVod meum de Consolatione Ciceronis modo edita requiris iudicium, res in eum locũ adducta est, vt mihi ab ea, quam primum dixi, sententia recedere non sit integrum. Nam vt librum legi, ac singularem eloquentiæ, ac doctrinæ copiam elegantiamque cognoui, ilico ipsum aut Ciceronis, aut certè præstantissimi alterius videri esse ingenij, protuli. neque aliquem ex iis, qui rem perspexerint, ac iudicium ferre possint, aliter sentire postea reperi. Quòd autem vbi inuentus, & à quo editus sit, non adiectum sit, multi haudquaquam rudes, & imperiti suum propterea factum esse verentur. Quare ad eorum auertendum errorem eleganter admodum feceris, si ipse totam huiusce rei historiam comiter hominibus exposueris. quo facto spero me facillimè assecuturum,

vt incredulorum iſtorum impetum non ſolum ſuſtineam, ſed etiam feliciſſime comprimam, cuiuſcunque autem opus ſit, quod meum eſt, magnas tibi, & ago, & habeo gratias, quòd illud edideris, nec diutius cæcis latere in tenebris vetuſtatis permiſeris. Gratiſſimum autem mihi feceris, ſi nomina eorum quoque ſcriptorum ad me miſeris, quos te ex ipſo antiquitatis promptuario proditurum propediem, profiteris, Vale, & me, vt facere videris, dilige, pro certo habẽs, me tibi mutuam beneuolentiam, voluntatẽque præſtare. Bononiæ, Idibus Maii M.D.LXXXIII.

CARO-

CAROLI SIGONII PRO CONSOLATIONE Ciceronis.

ORATIO I.

TRICESIMVS iam prope agitur annus, cum ego Tullianorum fragmenta librorum, tanquam dispersas aliquot ex sæuo naufragio colligens tabulas, incredibili flagrare desiderio cœpi Consolationis ab eo scriptæ legendæ, ac præcipuo quodam studio cognoscendæ. mouit autem me cum graue, atque honorificum veterum, qui illam legerant, testimoniũ, tum ipsius, qui scripserat, longe omnibus anteferendum iudicium. quem sæpe admonentem animaduerteram, omnia se philosophorum dicta, omnia vetustatis exempla conquisiuisse, quæque idonea visa fuissent, in eam diligentissimè cõtulisse, ita vt omnes ante se in eiusmodi scriptionis officio superasset. Verum, vt ingenue fatear, nunquam euenturum putaui, vt me viuo hic liber in lucem

prodiret, quòd omnes iam bibliothecarum arculas satis à doctis hominibus exploratas, omnésque angulos excussos existimarem, in quibus eiusmodi latere, ac contineri thesaurus posset. Ecce autem prioribus mensibus ex improuiso liber hoc indice insignitus Venetiis ad me præclari muneris loco defertur. Quo accepto primum obstupui, atque alienum esse aliquid, vt est nostra suspiciosa natura, duxi. deinde vt legere multis audientibus cœpi, ac sententiarum grauitatem, verborum splendorem, ac singularem totius compositionis lenitatem sine vlla negociorum repugnantia sensi, illico ad contrariam sententiam inclinaui. atque in ea post firmius perstiti, postquam rem per ocium, vt sedatiore, sic intentiore mente, ac cogitatione lustraui. Dum autem tacitus certiores aliorum opiniones exploro, litteris ad me multorum affertur, plerosque fucum ab aliquo temere factum esse censere. Quod vt audiui, suspicatus continuò sum, aliquid eos vidisse, quod ingenij mei acies intueri non potuisset. atque eorum perspicere consilia, & rationes optaui. Interim vero rogatus à multis, quorum aduersari voluntati non potui, vt quæ me potis-

ſimum ad huius approbationem operis impuliſſent, expromerem, haud grauate feci, vt quæ mihi pro illo dici poſſe viderentur, litteris conſignarem, ne præclarum, atque vtile forte opus indicta cauſſa damnatum temere à noſtris bibliothecis, & ſcholis ablegaretur. Atque hoc quidem officium meum ſpero me æquis iudicibus omnibus facilimè probaturum, certe, quantum conſequi vetere reuocanda harum litterarum induſtria potero, haudquaquam ſuſceptam cauſſam incommoda aliquorum opinione affligi, ac labefactari, permiſero: ita tamen vt facile de propoſito deceſſurus ſim, ſi quem poſthac aut veriora, aut probabiliora vel ſenſiſſe, vel protuliſſe comperero.

Quæ autem res in controuerſiam veniat quamquam neminem paulo humaniorem eſſe puto, qui neſciat, tamen imperitiorum gratia declarabo. Cæſare quartum conſule in Hiſpania contra Pompeij filios dimicante, Cicero Tulliam filiam, quam caritate eximia diligebat, amiſit, cuius cum ingentem ferre dolorem non poſſet, vt ſapiens remedium à philoſophia petiuit. ac contractis in vnum omnium, qui de luctu

minuendo ſcripſerant, commentariis, Conſolationem confecit, qua ſe, ac ſimul omnes alios in eiuſmodi caſu diſertiſsime confirmauit. Inde euerſa plane Cæſariano dominatu Rep. philoſophiæ tractationẽ aggreſſus Hortenſium, Academica, de finibus, Tuſculanas, de Diis, de diuinatione, de ſenectute, ac de officiis edidit. Hæc deinde conſolatio in manibus hominum diu magna approbatione verſata demum in illa teterrima literarum omnium tempeſtate ſic obruta eſt, vt poſt cum ceteris eius libris haudquaquam emerſerit. Quare magna nobis adhuc omnibus opinio fuit, eam vnà cum Hortenſio, & aliis quibuſdam prorſus euanuiſſe. Tandem ſuperioribus, vt dixi, menſibus liber huius argumenti nomine Ciceronis exiuit is, qui nunc in quæſtionem adducitur. Ceterũ cum de incerta alicuius auctoritate voluminis diſceptatur, illa præcipue docti exquirere conſuerunt, num librum ab auctore eiuſmodi tituli ſcriptum eſſe, conſtaret: num quid in eo hæreret, quod inſignem aliquam perſonarum, ac temporum cum negociis ipſis diſſenſionem haberet: num qui veteres huiuſce memoriam vſurparent, ex quorum ore, ipſis aut ſententiis, aut verbis aliquid affulgere luminis poſſet. Vbi vero hæc inter ſe

congruere compererunt, tum de ipsius syn-
ceritate iure posse ambigi, negauerunt. At-
qui M. Tullium librum conscripsisse, in quo
semetipsum de morte filiæ consolatus sit, o-
mnes fatentur. hunc vero eiusmodi esse, vt
nihil personis, nihil temporibus alienũ inclu
dat, ipsi quoque, vt video, aduersarij asserunt.
testimonia vero sui fide digna multa habere,
ne illi quidem, credo, audebunt inficiari. in
quo igitur est cõtrouersia? Falsum opus esse,
atque ab aliquo nostri temporis homine M.
Tullij nomine fictum aiunt, perinde ac pri-
scis temporibus duæ inter se contrariæ Sal-
lustij, ac Ciceronis orationes, & altera, An-
tequam iret in exilium, simulatæ sunt. Quo
de genere meã ego loco sic sententiam in-
terponam, vt non de tota re aliquid asseue-
rantius statuam, sed, quibus potissimum ra-
tionibus liber hic Ciceronis asseri possit, o-
stendam: neque vt aliquot erroris tenebras
eis obiiciam, qui adulterinum, sed vt facem
veritatis eis aliquam præferam, qui germa-
num esse existimant. Quod si forte contige-
rit, vt opinione, atque consilio labar, non e-
go cupidus, aut mendax, sed humanæ con-
iecturæ lubricæ, ac fallaces erunt habendæ.
siquidem fit sæpissime, vt maiorem vim ha-
beant probabilitatis, quæ minorem præse fe-

runt ſpeciem veritatis,quam quidem nos aut his veſtigiis,aut nullis aliis in hoc rerum genere aſſequemur.

Quid igitur iſti potiſſimum dicunt, qui ab hac ratione diſſentiunt?negant, veriſimile eſſe, monumentum eiuſmodi aliquod diuturna, ac cæca adeo caligine vetuſtatis oppreſſum demum poſt tot annorum curricula iam omnibus perluſtratis latebris erupiſſe.Verum quo tandem ſæculo hoc homines acutiſsimi diſſerunt? nempe illo, quo multa eius generis alia felici doctorum hominum diligentia exierunt.Quid enim nonne Liuij, ac Paterculi hiſtoriæ, & Ciceronis Orator, ac Brutus,atque ipſæ ad Atticum, & aliquot ad Brutum epiſtolæ memoria patrum noſtrorum, & noſtra iuuentæ eam hodie apud omnes obtinent auctoritatẽ,quæ veris,incorruptíſque veterum monumentis ſcriptíſque debetur?Verum illud omitto.ecquando aliâs noſtris, proximíſve temporibus homo tam acri inſtructus ingenio, aut tanta præditus induſtria fuit, qui Ciceronem perite, atque artificioſe adeo ſimularit,vt iudicia eruditorum,intelligentiúmque præſtrinxerit? at veteribus aliquot extiterunt. fateor. verum in alio ſe rerum genere exercuerunt. quippe finxerunt orationes, id eſt, actiones eas

complexi ſunt, quas neque Cicero attigerat, & ipſi facile coniicere ex propinquitate ſæculi poterant. atque omnino acta illa inſeruerunt, in quibus etiam fallentes, nulla vnquam, ſi ſibi conſtitiſſent, refelli hominum memoria valuiſſent. denique ea perſequuti ſunt, de quibus nemo ante loquutus erat, & quæ, cum omnino nulla fuiſſent, liberam ad fingendum ſine mendacij ſuſpicione poteſtatem omnibus tribuebant. At vero qui Conſolationem Ciceronis effingendam hoc tempore ſumpſerit, næ ille non ſolum difficile cum eo certamen inſtituet, qui in hoc genere admirabili excelluiſſe ingenij gloria fertur, ſed etiam ea tractabit, quæ longe à ſua memoria, notitiáque remota ſunt, & ſolida doctrinæ monumenta reſtituet, in quibus nullam, vt ibi, res ipſa materiam ad cōminiſcendum ſuppeditabit, quòd tota in veterum varietate dictorum, factorúmque poſita ſint, quæ ex ſolis philoſophorum, atque hiſtoricorum ſcriptis poſſunt hauriri. quæ quidem Cicero cognoſcere facile potuit, huic vero ne in quiete quidem videre iam prorſus amiſſa licebit. demum ea perſequetur, quorum multa veterū teſtimonia extant non ſolum eorum, qui ipſa ſtudioſe legerūt, ſed ipſius etiam, qui prodidit, Ciceronis,

quorum vnum si forte omiserit, continuò falsi reus agetur, ac facile siue stultitiæ, siue impudentiæ côuincetur. Quod si illi solis ingenij, atque eloquentiæ viribus vsi constantiam tamen retinere non potuerunt, ac conuicti demum, explosique ab omnibus abierunt, quid huic, si sanus erit, tumultus obiicietur, cui tantus rerum, tãtus sententiarum, tantus exemplorum, tantus verborum delectus, atque apparatus erit instruendus, ac congerendus? aut cuius laudis, ac præmij spe incitatus in tantas se adduci scriptionis angustias patietur? Age vero, si veritatem huius operis in disceptationem, iudiciúmque adductam certissimis, ac locupletissimis hominum testimoniis comprobare, ac confirmare velimus, quæ tandem, aut grauiora, aut veriora alia producemus, quàm vel eius, qui hoc texuit, vel eorum, qui pertractarunt? Atqui si Cicero ipse longè animo prouidisset, fore aliquando, vt liber hic in lucem editus parum apud homines fidei, atque auctoritatis haberet, nec liquidius, nec certius voluntatis suæ testimonium, atque argumentum edere potuisset, quàm quod pluribus in locis quasi de industria consignatum, restatúmque reliquit. quid autem inquit? Librum scripsi, in quo memet de morte

filiæ consolatus sum. audio. num quid amplius?in quo pluribus verbis humanæ vitæ miserias deploraui, omnes sententias philosophorum collegi,qui mortem bonis omnibus præditam, malis omnibus vacuam ostenderunt, itémque omnia clarissimorum nostræ ciuitatis virorum exempla, qui aut obitum suorum constantissime pertulerunt, aut ipsi mortem fortissime oppetierũt. Num hoc fuit contentus? nequaquam.addidit enim.in quo animorum immortalitatem, atque eorum, qui se in vita iuste, caste, atque integre præstitissent, beatitudinem demonstraui.quare merito à Græcis,tanquam Deos consecratos,cultósque ostendi: ac propterea eorum exemplo filiam meam optimam cõsecraui.& quam omnium Græcorum, ac Latinorum ingeniis ad immortalitatem nominis celebraram, eandem dedicato etiam fano posteris colendam,venerandamque proposui.Num plenum adhuc edidisse veritatis huius existimatis indicium? minime. adiunxit enim: Hæc autem omnia adeo varie, copiose, ac diserte perstrinxi, vt nulla à quoquam adhuc conscripta sit Consolatio huiusmodi. Nonne cum hæc tam diligenter, atque accurate posteris tradidit, eos tacite visus est admonere, si quando liber his vir-

tutibus præditus ex latebris vetustatis eruperit, nolito dubitare, ne meus sit. Quid? nóne idem prope testari videtur Lactantius, homo non minore fidei, quàm doctrinæ laude ornatus? cum in hanc sententiam inquit: Legi diligenter librum hunc, atque eius sententias, & verba longis ambitibus circunscripta in meos commentarios pro meo commodo retuli, in quo hæc cohærebunt, hunc pro germano Ciceronis habeto. nõne idem ceteri, quorum fides, vt antiqua, sic integra, atque incorrupta debet existimari? His ergo, & nullis aliis in hoc iudicio stãdum esse censeo. Audiamus autem singulos, suum, vt cuiusque rei probatio inciderit, testimonium pure, ac syncere dicentes. &, quod in eiusmodi causis adhuc semper valuit, vt antiquissimis testibus fides veritatis assereretur, faciamus, vt in hac etiam vel maxime valeat. in qua suspiciones, ac coniecturæ nihil, aut parum habere firmamenti videntur. quæ tamen in cæteris causis cum adsunt, leuissimæ plerunque reperiuntur, ac sententias, fragmenta, exempla, & verba huius libri diligenter adeo excutiamus, vt nihil, quod ad rem pertineat, omittamus. QVAERIMVS igitur de sententiis? dico, quæcunque Cicero se in Consolatione tra-

ctasse, aut alij ipsum egisse testati sunt, omnia in hoc libro tanta expressa diligentia apparere, vt vel ex hoc vno fidem haud dubiam possimus germanæ huius cōpositionis haurire. Audiamus Ciceronem. Is libro 12. ad Att. sic prodidit: *Quod me ab hoc mærore recreari vis, facis, vt omnia, sed me mihi non defuisse, tute testis es. nihil enim de mærore minuendo scriptum ab vllo est, qod ego non domi tuæ legerim. Sed omnem Consolationem vincit dolor. Quin etiam feci, quod profecto ante me nemo, vt ipse me per literas consolarer. quem librum ad te mittam. affirmo tibi, nullam Consolationē esse talem.* Item: *Omnia scripta doctißimorū hominum, quæcunque sunt in eam sentētiam non legi solum, quod ipsum erat fortis ægroti, accipere medicinā, sed in mea etiam scripta transtuli, quod certe afflicti, & fracti animi non fuit.* Quod Cicero se fecisse in Cōsolatione sua inquit, id in hac disertissime factum videmus. quippe omnium philosophorum, qui de morte luctuque scripserunt, sententias intextas, ac digestas animaduertimus. Philosophi autem illi præcipue præter Platonem fuerunt Crantor, Theophrastus, & Xenocrates. ex quibus Crantor scripsit Consolationem ad Hippoclem, cui mors liberos eripuerat, Theophrastus Callisthenem, siue de luctu, Xenocrates de morte. vt Plutarchus, & Diogenes pro-

diderunt. qui quamquam omnino hodie nulli ſunt, de his tamen ſic noſter hic ſcriptũ reliquit, vt eorum ſe libros diligenter euoluiſſe, ac cognouiſſe, oſtenderit. Etenim hoc modo inquit: *Quamobrem prudenter à doctis, & ſapientibus viris & cogitatum, & factum eſt; qui de luctu minuendo ante nos ſcripſerunt. quorum extant ſatis multa ſane ſapienter litteris mandata, in primiſque à Theophraſto, Xenocrate, & Crantore. quorum libros cum ſæpe animi cauſſa ſumpſerimus in manus, admirati eorum ſaluberrimis præceptis refertam, & conditam eloquentiam, tum proxime legimus neceſſario. caſus enim ereptæ nobis filiæ, quam in oculis ferebamus, eximiis & virtutis, & prudentiæ laudibus præſtantem, ita nos vel perculit vel afflixit, vt ab iis opem ad leniendum, & mitigandum dolorem petere coacti ſimus, quorũ maxime doctrina, atque auctoritate antea mouebamur. Itaque multa, quæ ab illis vel acute cogitata, vel eleganter enunciata ſunt, ad dolorem noſtrum abſtergendum colligemus.* Hoc autem loco quærere ab iſtis hominibus libet, vbi ſint prudentes hi de luctu minuendo commentarij, ex quibus imitator iſte ſe præcepta collegiſſe ad leniendam doloris ſui acerbitatem oſtendit, & ſi nuſquam exiſtunt, quomodo hæc ab illo ad veritatem cõformata contendunt? Mox: *Atque hic locus à Theophraſto egregie tractatus, & perpolitus eſt,*

itemque à Xenocrate; quorum vterque eos, qui communes casus recusant, imprudentiæ, atque iniustitiæ condemnat, alter etiam Diis ipsis aduersos non dubitat appellare, Item: *Sed ego Crantorem sequor, cuius legi breuem de luctu librum.* Inde post multa. *Quãuis multos philosophorum libros vel de luctu, vel de morte satis accurate legissemus, vt Theophrasti, Xenocratis, aliorum, quos commemorare nihil attinet, tamen hoc ideo non feceramus, quod euenturum putaremus, vt iis ipsis in nostro mærore vteremur. itaque neque lectionem, quantum oportuisset, accuratam, nec memoriam satis intentam adhibuimus. casu autem repentino oppreßi non prius ad libros confugere potuimus, quin ante acerbitatis vi prosterneremur.* Simul etiam volo, vt iidem mihi respondeant, vbi terrarum lateant veteres isti vel de luctu, vel de morte scriptores, à quibus ad imitatorem hunc monita hæc tam præclara manarint, Xenocratem dico, Theophrastum, & Crantorem, quos quidem constat, multis iam sæculis ex hominum memoria tẽporis iniuria prorsus euulsos. Nec multo post: *Nam, si verum est, quod à Theophrasto alicubi proditum memoriæ mandauimus, orbem terrarum theatrum quoddam esse diuina mente repletum, & cælestis indicandæ sapientiæ gratia tam multis vndique colluentibus ornamentis illustratum, ac depictum. in eo autem medio collocatos esse homines à Deo, vt cum*

fortuna, dolore, morbis, egestate, casibúsque permultis assidue luctentur, Deum vero ipsum, quantum quisque pugnando valeat, quamque viriliter fortitudine diuinitus accepta vtatur, desuper aspectare. Quin etiam illud tertium scire cupio, vnde hunc demum Theophrasti librum nouus hic imitator eruerit, aut à quo tãdem hanc ille tam præclaram eius sententiam sumpserit? Quod si his monumentis iampridem deletis nemo nostrum vere has eorum adhibere sententias potuit, quid est, cur Ciceronem semetipsum aperte prodentem hac gloria spoliemus, ac simul illo repudiando hoc damni studiis nostrorum hominum afferamus?

In Tusculana indè quarta sic scriptum reliquit: *Sunt qui vnum officium consolantis putant, malum illud omnino non esse, vt Cleanthi placet. sunt qui non magnum malum, vt Peripatetici. sunt, qui abducunt à malis ad bona, vt Epicurus. sunt, qui satis putant ostendere, nihil inopinati accidisse, nihil mali. Chrysippus autem caput esse censet in consolando, detrahere illam opinionem mærenti, si se officio fungi putet iusto, atque debito. Sunt etiam, qui hæc omnia genera consolandi colligant, alius enim alio modo mouetur, vt fere nos omnia in Consolationem coniecimus. erat enim in tumore animus, & omnis in eo tentabatur curatio.* Vrgeo adhuc vehementius. si omnia consolandi genera hæc, quæ Cicero se

ferme in Consolationem coniecisse denunciauit, hic quoque aperte adhibita, atque expressa esse videmus, cur non certum, atque exploratum hunc illius esse commentarium asseremus? vsurpata vero omnes intelligent, qui ea sibi sigillatim conquirenda suscipient.

Quod si imitator hic ea, quæ Cicero à veteribus sumpsit, eruere hoc tempore amissis præsertim, ac iam prorsus extinctis eorũ monumentis nequiuit? num quæ ille primus prodidit, expiscari sedulitate aliqua valuit? multo minus. Quo modo ergo dicere illud potuit? *Neque ego auderẽ hoc vllo pacto primus prodere: non enim tam studiose quæ laudari possunt appeto quàm reformidare ea soleo, ex quibus possit aliquid, vel leuioris culpæ redundare.* Quod à Cicerone factum Lactantius nutu tantum obscurissimo denotauit. Singulari nimirum, vel diuino potius homine nobis opus est, qui tam longe respiciat, vt quæ facta sunt, omnia præstanti quadam animi vi, atque virtute conspiciat. Qui si fuit aliquis vnquam, Cres ille Epimenides, si fabulis credimus, extitit. Nõ nostrorum temporum, non nostrorum morum, non huius occupatæ vitę, nõ huius imbecillæ ætatis est tãta ad præterita subodorãda sagacitas. clamet, quantũ velit, qui aliquem etiã

existere posse Aristotele meliorem contendit. ego præclare mecum, & cum omnibus actum iri putabo, si obscurissima ipsius assequi consilia decretaque potuero.

Iam vero vt longius orationem meam disputando producam, quemadmodum, si quis mihi libros Ciceronis de Rep. amissos offerret, statim ad explorãdam veritatem præcipue partem illam inquirerem, in qua naturalium tractatio rerum hæreret, de qua Atticum apud eum in Bruto sic loquentem viderem: *Tuis de Rep. libris nosmetipsi ad rerum naturalium memoriam comprehendendam impulsi, atque incensi sumus*, & si non inuenirem, eos statim Ciceronis esse abnuerem, sic contra hac Consolatione oblata, illico deplorationem illam rerum humanarum insignem requisiui, pro maximo veritatis argumento eam ducens, quòd multis testimoniis compertam, & confirmatam haberem. Etenim in prima Tusculana dixit: *Hæc quidem vita mors est: quam lamentari possem, si luberet. A. Satis tu quidem in consolatione es lamentatus, quam cum lego, nihil malo, quàm has res relinquere.* & in quarta: *Quid necesse est vitam efficere deplorando miseriorem? fecimus hoc in eo libro, in quo nosmetipsos quantum potuimus, consolati sumus.* Item S. Augustinus lib. 19. cap. 4. de Ciuitate: *Vitæ huius miserias lamentari*

mentatus est Cicero de morte filiæ, sicut potuit. Vbi vero sumpto in manus libro comperi, scriptorem hunc in ipso statim disputationis exordio omnium ætatum, sexuum, & conditionum ærumnas copiose adeo, ac diserte cõplecti, vt facile possit summum omnibus vitæ huius fastidium excitare, atque, vt Cicero dixit, mirificum has res relinquendi desiderium commouere, quieui, atque omnem omnibus de eo dubitationem abiiciendam existimaui. Quæ doctrinæ laus si recentis huius imitatoris ingenio, facultatique tribuitur, quid aliud, quàm Platoni, & Crantori, ac ceteris, qui hoc argumentum antiquitus persequuti sunt, præstantissimis viris homo obscurissimæ, ac nobis adhuc incognitæ industriæ adæquatur?

Possum minora quædam alia, & quidem non pauca commemorare, quæ Cicero se in Consolatione scripsisse, testatus est, hîc vero scripta licet animaduertere. vt illud 12. ad Att. *Quod si me ipsum per litteras consolatus sum, non me pœnitet, quantum profecerim, mœrorem minui, dolorem nec potui, nec, si possem, vellem.* Etenim in hoc libro idem præcepit: *Nec vero credi velim, me, quia dolori nimio repugnem, iccirco dolorem omni ex parte improbare, omnésque illius ex animo fibras euellendas existimare.* & illud in se-

cundo de Diuinatione: *Quid ego de Consolatione dicam, quæ mihi quidem ipsi sane aliquantũ medetur, ceteris item multum profuturam puto*, in hoc enim: *Neminem puto fore, quem non rationes à nobis tam studiose è sapientum libris collectæ iuuent, & delectent.* Eodé modo in Tusculana quarta: *Aegritudinis sedatio explicata est in Consolationis libro. quodque vetat Chrysippus, ad recentes quasi tumores animi remedium adhibere, id nos fecimus naturæque vim attulimus, vt magnitudini medicinæ doloris magnitudo concederet.* At in hac: *Quanquam recentibus morbis medicinam adhibere vetant sapientes, conemur tamen consulere nobis ipsis*, & post: *Hoc autem dolore afflicti consolationem à nobis petentes nosmetipsos in dolore vincemus, ac naturæ quandam quasi vim afferemus.* Et lib. 12. ad Att. *Omnem consolationem vincit dolor.* Hic: *Sed vincat dolorem consolatio.* Item ibi: *Omnia scripta doctißimorum hominum, quæcunque sunt in eam sententiam, non legi solum, quod ipsum erat fortis ægroti, accipere medicinam, sed in mea etiam scripta transtuli, quod certe afflicti, & fracti animi non fuit.* Hic vero: *Hoc nos in mærore nostro, quod certe fortis est ægroti, non solum accipere, sed etiam exquirere medicinam.* Quibus in singulis ad veritatem excutiendam tantum momenti quisque constituat, quantum proprium iudicium, & res ipsa præscribit.

Iam vero cum integra rerum à se in Con-

ſolatione tractatarum capita aliis in commentariis indicata in hac ipſa inueniuntur, quid aliud, quàm hoc germanum opus eius eſſe teſtantur. In prima enim Tuſculana ſcripſit, ſe in Conſolatione de animorum immortalitate diſſeruiſſe. quod hic cumulatiſſime per multas paginas expletum eſſe videmus: in 12. vero ad Atticum de conſecranda filia egit, idque ipſum in Conſolatione feciſſe, Lactantius affirmauit, hic vero multis adeo verbis eſt factum, vt magnam extremi operis quaſi regionem obſideat. Eodem in loco ſe filiæ fanum conſecrare velle oſtendit his verbis: *Hoc mihi debere videor, neque leuari poſſe, niſi ſoluero, aut videro me poſſe ſoluere, id eſt, locum, qualem volo inuenero.* Et alio loco: *Fanum fieri volo. neque hoc mihi erui poteſt.* At in hoc libro Tulliam alloquens dixit: *Tibi nunquam debitum me perſoluiſſe officium putabo, niſi ſupremo honore decorauero. Id autem facile conſequar. cum is locus, quem tibi delegi, ſempiternam habiturus ſit religionem.* Ad extremum vt ibi ſe filiam ſcriptis Latinis, Græcíſque celebraturum pollicetur, inquiens: *Ego quantum his temporibus eruditis fieri poterit, profecto illam conſecrabo omni genere monumentorum ab omnium ingeniis ſcriptorum & Græcorum, & Latinorum:* ſic

in hoc libro se id fecisse testatus est, ad eam loquens: *Vigebis autẽ memoria, quandiu monumẽta extabunt illa, quibus eximia consignata sunt tam excelsæ laudis testimonia, quæ sempiterna fore, cum præstantißima sint, plane confidere debemus.* Atque hæc quidem ipse Cicero de se, cui insignem profecto iniuriam faciamus, si aperte pro laude sua testanti fidem non habeamus. Etenim si M. Scauro quondam vno verbo obiectum sibi maiestatis crimen inficianti credidit populus Rom. cur M. Tullio caussam possessionis pluribus asserenti auctoritatem nõ tribuamus?

Nunc prodeant ceteri. Lactantius lib. I. cap. 15. inquit: *Tullius in eo libro, in quo se ipsum de morte filiæ consolatus est, non dubitauit dicere, Deos, qui publice colerentur, homines esse, & ipse eosdem se colere, venerarique testatur.* Animaduertant quæso diligenter hunc locum omnes. duas illeres in hoc libro suscepisse Ciceronem affirmat, & Deos homines esse asseruisse, & se illos venerari, ac colere. quarum hic vtranque intra paucos versus obiuit. Siquidem primũ dixit: *Græcia multos habet factos ex hominibus Deos.* deinde addidit: *Neque vero hæc à me ideo copiosius disputantur, quod eos temere, neque satis considerare tam multos consecratos velim, cum eos ipse quoque venerer, Deorúmque loco habendos putem.*

Quid hoc teſtimonio poteſt eſſe diuinius, niſi ſi à diuino illo,cui omnia perſpecta fuerunt,imitatore expreſſum fuiſſe,ſubiiciamus.

Cum autem idem libro tertio,cap.13. Cõſolationem opus non ioculare vocauit, ſane ad id,quod hic ſcriptum eſt, mentem intendit: *Si grauioribus ludicra interdum admiſcere liceat.* & cum D. Hieronymus in Epitaphio Nepotiani dixit: *Crantoris volumen ad confouendum dolorem ſuum ſequutus eſt Cicero*, ſine dubio verba illa huius libri expreſsit: *Sed ego Crantorem ſequor,cuius legi breuem illum quidem, ſed vere aureũ, & ,vt Panætio placuit, ad verbum ediſcendum de luctu librum.*

An igitur hunc tantum ſententiarum, dictorúmve contextum, tanquam aut temere initum,aut fucoſe nuper ab imitatore confictum repudiabimus, & locupletiora veritatis teſtimonia, quàm cum aliorum, tum ipſius, qui ſcripſit, Ciceronis deſiderabimus? aut ipſum ab inferis exploratius, ac ſolidius voluntatis ſuæ monumentũ miſſurum, expectabimus? vbi enim in his, poſterius priori,vt ille dixit, non conuenit? quod ſequitur non reſpondet ſuperiori? vbi non ſic aliud ex alio nectitur, vt non,ſi vllam litteram moueris,labent omnia? cum ferme imitatorum huiuſmodi eſſe monumenta deprehendantur,

vt prius à ſua oratione, quàm à noſtra ſuſpicione damnentur? Videte, quantum inter nos, ac veteres illos interpretes Græcos interſit, & quantum conſuetudo de ſpatio maiorum, curriculóque deflexerit. illi librum Ariſtotelis amplexi tenuerunt, licet auctoritatem ibi prolatam in iis, quos nominauit, libris diſerte expreſſam non inuenerunt, nos eum repellimus, in quo plurima alibi teſtata, ac denunciata diſerte, ac ſine vlla dubitatione clauduntur. illi libello vno repudiãdo ſe deteriorem Peripateticorum diſciplinam effecturos exiſtimarunt, nos vno admittendo Latinæ linguæ præſtantiam polluturos eſſe veremur.

Neque vero ſolum ſententiæ ab ipſo aut ab aliis ſignificatæ hic verbis ſuis inſigniter exornatæ reperiuntur, ſed verba etiam ipſa, quæ vſurpata feruntur, membris, aut ambitibus ſuis apte deuincta leguntur, quæ fragmenta vocamus. Vultis autem, aut rem iterum teſtimoniis affirmemus? procedat primus Cicero, ne forte multitudine aliorum dictorum ſic poſtea obruatur, vt non appareat. Quid ais M. Tulli? Quod factitare Demoſthenem obſeruaui, vt eademmet verba, quoties apte caderent, adhiberet, id nunquam in animum induxi, vt facerem: quòd

ea res miram ingenij tenuitatem, & nimiam verborum inopiam indicaret, quibus ego ſic abundaui, vt C. Cęſar me copiæ inuentorem, ac principem bene de nomine, ac dignitate populi Rom. meritum appellarit. Quanquam autem de induſtria ab hoc inſtituto refugi, tamen cum in Conſolatione perbellam quandam ſententiam de animis non vnde cetera genitis intuliſſem, vſque adeo illam probaui, vt de eadem re poſt in prima Tuſculana diſceptans iisdem verbis repetiuerim: quòd elegantius, ac rotundius dici non poſſe cenſuerim: neque è Conſolatione ipſa ſumpſiſſe teſtatus ſim. Age igitur quomodo loquutus es in Conſolatione? *Animis æterna cæli ſedes quærenda, eáque propria illorum patria. Siquidem animorum nulla in terris origo inueniri poteſt, nihil eſt enim in animis mixtum, atque concretum.* & quæ ſequuntur. Quomodo vero in Tuſculana? *Vt illa natura cæleſtis & terra vacat, & humore, ſic vtriuſque harum rerum humanus animus eſt expers. Sin autem eſt quinta quædam natura ab Ariſtotele inducta, primum hæc & Deorum eſt, & animorum. Hanc nos ſententiam ſequuti his ipſis verbis in Conſolatione hæc expreſſimus. Animorum nulla in terris origo inueniri poteſt. nihil eſt enim in animis mixtum, atque concretum.* & cætera ad verbum. Quid vul-

tis amplius? Si Cicero in hoc iudicio adesset, & librum hunc suum esse conceptis verbis iuraret, num certius hoc dicere testimonium posset? Quid ergo isti contra dicunt? Hoc ipsum, opinor, non Ciceronem, sed imitatorem illum suum diligentem, atque industrium effecisse. O rem indignam, & prope intolerabilem. cum de libro περὶ ἑρμηνείας ambigeretur, vtrumne Demetrij esset, vt ferebatur, an alterius, vni Theophylacto nescio quid hæsitanter de illo proferenti assensi sumus, Ciceroni fidenter de consolatione sua testificanti fidem habere nolemus? atque acriter omnia infirmasse testimonia existimabimus, si, vt tragici argumentum explicare fabulæ nescientes ad Deum, sic nos ad nouam imitatoris nescio cuius sagacitatem, solertiámque confugiemus? Introducamus cæteros, quando Cicero, vt video, non solum intestabilis, sed etiam detestabilis factus est. Plinius sic scriptum in sua Præfatione reliquit: *Cicero in Consolatione filiæ, Crantorem, inquit, sequor*, S. Hieronymus in Epitaphio, *Crantoris volumen ad consouendum dolorem suum sequutus est Cicero.* Hîc vero quemadmodum hæc expressit? *Hæc autem perite, vt dixi, à multis tractata sunt. Sed ego Crantorem sequor. cuius legi breuem, sed ad verbum ediscendum de luctu librum.*

Quid fingi poteſt aptius? quid in hoc vel ipſe reprehenderet Ariſtarchus, homo à iudicio inſtructiſsimus, atque huiuſmodi artificij apud veteres peritiſsimus habitus? qui notis appoſitis malos, falſoſve poetæ verſus diſpunxit, non vno verbo vniuerſum, vt noſtri, opus exterminauit.

Citate rurſus Lactantium, qui quaſi indignatus, quòd ſuperioribus dictis ſuis habita fides non ſit, noua prolaturus accedit. is lib. 3. cap. 19. inquit: *Cum Cicero in principio Conſolationis dixiſſet, luendorum ſcelerum cauſſa naſci homines, iterauit idipſum poſtea, quaſi obiurgans eum, qui vitam non eſſe malis plenam putet.* Negabitis hæc ab hoc libro abeſſe? non poteſtis. Nam in principio hæc poſita ſunt: *Vt quaſi luendorum ſcelerum cauſſa naſci homines, & in hanc lucem ingredi poſsis agnoſcere.* Inde poſt deplorationem miſeriarum iterata cum prædicta obiurgatione hoc modo: *Redeo ad illud, quod initio dixi, neminem eſſe, qui ſpiritum ducat, non miſerum, neminẽ vere felicem, parúmque ſapiunt ij, qui hominem luendorum ſcelerum cauſſa natum felicem, aut beatum audent nominare.* Quid ergo dicunt, cum ſe vrgeri, hoc tam manifeſto dicto conſpiciunt? nempe ad ſuam, opinor, arcem, perfugiúmque recurrunt. Quod tu à Cicerone factum, nos ab imitatore fictum eſſe aſſerimus. Bone

Deus,quis vnquam aut facilius, aut felicius omnia contrariorum argumentorum impedimenta remouit, ac dissipauit? Ergo quod Cicero scripsit, id quilibet homo repręsentabit?credo. Siquidẽ vt Herculi exprimendo satis est,si quis clauam effingat,sic Tullio effingẽdo,si in clausula,Esse videatur,adiũgat.

Transeamus ad alia. Idem eodem in loco scribit:*Hinc nata est inepta illa sententia, hanc esse mortem, quam nos vitam putamus, illam vitam, quam nos pro morte timeamus,;ita primum bonum esse,non nasci, secundum citius mori,quæ, vt maioris sit auctoritatis, Sileno attribuitur.* Cicero in *Consolatione,Non nasci inquit longe optimum, nec in hos scopulos incidere vitæ, proximum autem si natus sis, quam primum mori, & tanquam ex incendio effugere fortunæ.* An vero hæc ipsa in hoc libro desiderantur?non, sed ab imitatore illo nostro inserta sunt. Diuinum hominem, qui tam acute intexere, tam perite contexere, immo vero tam prouidenter omnia retexere didicit. Et hic, cum eiusmodi sit, vsque adeo tamen præclara bona ista sua adhuc aut ignorauit,aut neglexit,vt terris se ostendere, ac tantam virtutis indolem hominibus patefacere recusarit? Videamus autem quomodo hæc interiecerit: *Nasci vero nos non intelligo, quibus expediat. nam in ærumnas, miseriásque ingre-*

dientes quid gratum, quid hilare aspicimus? quare potius non offendimur? quod primus ille nascentium infantium vagitus, & eiulatus satis declarat. tributus est enim ab optima parente Natura, quæ nihil inane solet efferre, ac potius iis rebus, quas efficit, admiranda semper edit vel pietatis, vel iustitiæ, vel prudentiæ documenta. Ex quo intelligi licet, non nasci longe optimum esse, nec in hos scopulos incidere vitæ, proximum autem, si natus sis, quamprimum mori, &, tanquam ex incendio effugere fortunæ. Sileni quæ fertur fabula idem certe confirmat, qui captus à Mida missionem doctrina redemit. docuit autem regem, nunquam nasci, optimum esse, sed celeritatẽ mortis proxime accedere, idemque Euripidis testimonio poetæ sapientissimi comprobatur. Num potuit elegantius? non equidem arbitror. Quare Plutarchus, & Seneca cum hunc locum legissent, vterque in sum Consolationem coniecit. Ceterum hæc Sileni fabula ab Aristotele in libro de Animo, quem Eudemum vocauit, exposita pluribus verbis à Plutarcho relata est.

Quin etiam cap. 13. reprehendens Ciceronem, qui philosophiam virtutis magistram, & vitæ parentem vocarat, infert demum sermone ad illum conuerso: *Idem in Consolatione hanc de philosophia sententiam tulisti. Sed nescio qui nos teneat error, aut miserabilis ignoratio veri.*

Hoc vero pariter in hoc libro apte interpositum est ad hunc modum. Nam cum de philosophia dicere instituisset: *Sed nos philosophia aduersus omnes vel temporum, vel fortunæ, vel naturæ insidias muniuit, quæ ita fortis est, vt nullius iniuriæ impetum extimescat, ita lenis, & suauis, vt omnes acerbitates facile mitiget, & molliat, ita demum vtilis & fructuosa, vt totam se ad humanas vtilitates liberalissime porrigat, atque explicet*, denique infert: *Nihil accidere valde graue potest iis, qui spe iam propinqua futuri boni recreantur, & aluntur. Sed nescio qui nos teneat error, aut miserabilis ignoratio veri, non enim tantopere bonis delectamur, quàm malis affligimur.* Quid est in his, quod ab officio discrepare cernatur? quid est, quod suã vim, & dignitatem non tueatur?

Rursus lib.3.cap.19. inquit. *Quod adeo verum est, vt idem Tullius in Consolatione non easdem sedes incolere iustos, atque impios prædicauerit. Nec enim omnibus, inquit, iidem illi sapientes arbitrati sunt, eundem cursum in cælum patere. nam vitiis, & sceleribus contaminatos deprimi in tenebras, atque in cœno iacere docuerunt, castos autem animos, puros, integros, incorruptos, bonis etiam studiis, atque artibus expolitos leni quodam, ac facili lapsu ad Deos, id est, ad naturam sui similem, peruolare.* Hæc vero non solùm prudenter intexta, sed etiam prætexta ita sunt, vt admiratione intelligentes affi-

ciant: *Nam si quid in hominum animis pietatis, si quid religionis inerit, certe ob hanc potißimum caussam se à flagitiis, & facinoribus abstinebunt, quòd impios, ac nefarios homines à Deorum concilio, ac societate arceri iudicabunt. Nec enim omnibus iidem illi sapientes arbitrati sunt, eundem cursum in cælum patere, nam vitiis, &c.*

Idem libro 1. cap, 15. ait: *Cicero in eo libro, quo se ipsum de morte filiæ consolatus est, dixit, Deos, qui publicè colerentur, homines fuisse. Itaque intra paucos versiculos duas res nobis dedit. Nam dum imaginem filiæ eodem modo se consecraturum esse profitetur, quo illi à veteribus sunt consecrati, & illos mortuos esse docuit, originem vanæ superstitionis ostendit. Cum verò, inquit, & mares, & feminas complures ex hominibus in Deorum numero esse videamus, & eorum, in vrbibus, atque agris augustißima templa veneremur, assentiamur eorum sapientiæ, quorum ingeniis, & inuentis omnem vitam legibus, & institutis excultam, constitutámque habemus.* Num vero hæc præteriit? nequaquam, immo vero apposite admodum attulit. Nam postquam homines, & virtutes merito consecratas, bestias vero, atque Amores consecrandos non fuisse ostendit, meritam filiæ consecrationem illaturus inquit, *Qui ergo ad hominum vitam vel adiuuandam, vel excolendam, atque exornandam aliquid attulerunt, quique virtutibus, rerumque*

gestarum gloria præstiterunt, eos nemo dubitet, iure Deos habitos, diuinoque cultu affectos esse. Neque ego vllo pacto auderem hoc primus prodere, non enim tam studiose quæ laudari possunt, appeto, quam reformidare ea soleo, ex quibus posit aliquid vel leuioris culpæ redundare. Cum vero & mares, & feminas complures in Deorum numero esse videamus. & quæ sequuntur. Num inserere commodius potuit? ne ipsi quidem aduersarij, credo, dicent secus.

Age vero sint hæc omnia imitatoris, quòd Lactantij nihil præteriit. an vero illa non erunt auctoris, quod hæc à Lactantio prætermissa adiunxit? *Tantis enim ducibus aberrare non possumus, nec à nobis, sed ab illis ipsis, quos sequimur, rei tam iustæ, ac debitæ ratio reposcetur. iure enim fecisse putandi sunt, qui ne quem virum, aut feminam præclare meritam debito honore spoliarent, eorum memoriam sanctam. venerandámque esse voluerunt. nos autem iniuste ageremus, si, quos pari cultu, venerationéque dignos cognouimus, eos pateremur silentio præteriri. Neque hoc de te vna, mea Tullia, dictum volumus, cuius extabunt virtutis, prudentiæ, doctrinæ, continentiæ ad omnem æternitatem impressa vestigia, sed de iis omnibus, quos tali honore dignos aut ipsi vidimus, aut futuro tempore posteritas intuebitur. Nunc autem de te loquar, quam non ego amissam, aut mihi penitus ademtam velim dicere, cum*

illucescat menti meæ quotidie magis præclarißima nominis tui, tuarúmque virtutum gloria. vigebis autem memoria, quandiu monumenta extabunt illa, quibus eximia consignata sunt tam excelsæ laudis testimonia. quæ sempiterna fore, cum præstantißima sint, plane confidere debemus. Tibi igitur nunquam me debitum persoluisse officium putabo, nisi de me optime meritam, quem eximiè coluisti, ac de patria, quam semper ornasti, supremo honore decorauero. Id autem facile consequar, cum is locus, quem tibi delegi, sempiternam habiturus sit religionem. nostra verò, si qua erit ex ea re consolatio, quæ magna certe erit, aut si qua laus ex paterna pietate, mihi certe iucundißima acciderit. nihil enim aliud vel audire, vel memoria repetere libentius possum, quàm me in eam, quam summe dilexerim, summeque diligendam merito suo censuerim, quàm maxime pium, gratúmque esse. Cum præsertim in alienos, quia de se optime erant meriti, tam prolixos, liberalésque sese, & maiores nostri, & exteri præbuerint.

Hæc, vt dixi, à Lactantio, dum duo fragmenta continuaret, quia caussæ suæ non seruiebant, omissa, imitator sine dubio non finxisset, sed Lactantio credidisset, quæ tamen huic loco aptissima, ac prope necessaria sunt. rationem enim reddit, cur ipse veterum exemplo filiam consecrare statuerit Vnde sermone ad illam conuerso: *Neque hoc*

de te vna, mea Tullia, dictum volumus, ita post pergit in fragmento à Firmiano citato: *Teque omnium optimam consecrabo.* quod ineptissime fecisset, nisi appellationem illam Tulliæ præmisisset.

Fragmentum inde alterum Lactãtius cum superiore connectit, sed vulgo imperfectum, atque mẽdosum, hoc modo: *Quod si vllum vnquam animal consecrandum fuit, sicuti profecto fuit, si Cadmi, aut Amphitryonis progenies, aut Tyndari in cælum tollenda fama fuit, huic idem honos certe dicandus est, quod quidem faciam. teque omnium optimam, doctissimámque approbantibus diis immortalibus ipsis, in eorum cætu locatam ad opinionem omnium mortalium consecrabo.* Quod hic noster cum & perfectius, & emendatius adhibuerit, certe se auctorem, non imitatorem ostendit. sic enim inquit: *Quod si vllum vnquam animal consecrandum fuit, qualia multa consecrauerunt Aegyptij, quod nullum profecto fuit,* sic vero legendum esse perpetuus ipse disputationis contextus docet. Quare hunc locum præcipue censeo esse notandum, vt ad detrahendam omnem imitatori huic auctoritatem aptissimum.

Item lib. 3. cap. 28. inquit: *M. Tullius in sua Consolatione pugnasse se semper contra fortunã loquitur, eámque à se esse superatam, cum fortiter inimicorũ*

impetus

impetus retudisset, nec tum quidem se ab ea fractum, cum domo pulsus, patria caruit. Tum autem, cum amiserit carissimam filiam, victum se à fortuna turpiter confitetur. Cedo, inquit, en manum tollo. Hic duo tãtum verba ex oratione Ciceronis allata sunt, reliqua sententia significata est, non expressa, & tamen eam in hoc libro iis verbis exornatam videmus, vt à nemine, nisi ab ipso rerũ auctore, atque eloquentiæ parente editam, ac perpolitam, esse, suspicari possimus. inquit enim Tulliam alloquens: *Nosti, quam semper alacri, fortique animo cunctis casibus restiterim, vt ne me quidem pulsum patria, omnique plane dignitate spoliatum tam acri impetu frangere, ac deiicere fortuna potuerit. Cum inimicis autem quanta contentione decertauerim, quæque mea fuerit in iis refutandis, frãgendisque virtus, & constantia, norunt omnes, qui varios ciuitatis nostræ casus curiose notauerunt. Cum vero Tullia te mihi extremo loco fortuna ademisset, tum equidem intellexi quãtum illa in rebus posset humanis, quantaque aduersus me ipsum vi, ac potestate niteretur. itaque nihil habui, quod dicerem, nisi Cedo, & manum tollo, cum tam graui accepto vulnere plane dolore perculsus, atque afflictus essem.* Macte virtute Cicero, qui magis nobiscum loqui posses, si esset, versarerisque nobiscum? quis enim tanta ingenii excellentia existeret, qui hanc sententiam vix, vt dixi, indicatam tam acute

concipere,tam apte diſponere,ac tam ornate exprimere præter te potuiſſet?ſcilicet nos indocti,& propè barbari,qui vocem ſæpe vnã in præclaris tuis deſideratam ad perficiẽdam ſententiam ſcriptis,adhuc fingere animo non potuimus,quam doctorum iudicio probaremus, tam præclaros verborum ambitus ad hanc abſoluendam aut animo aſſequuti, aut oratione complexi fuiſſemus. An vero quiſquam orationis faciẽdæ tam rudis,ac doctrinæ conformandæ tam imperitus artifex eſſe poteſt,qui hæc ipſa componi,ac ſimulari ſine vlla aut rerum,aut verborum repugnantia à quocunque ingenio poſſe exiſtimet? & quæ ipſe ſe aſſequi non poſſe; neque à quouis prẹſtari potuiſſe,intelligat;non continuò admiretur &obſtupeſcat?

Venio ad exempla.Seneca in Conſolatione ad Marciam ſcripſit,omnes qui monere aliquem volunt,à præceptis incipere,& in exemplis deſinere. neque dubitandum eſt, quin inter hos præcipue Ciceronem ſignificarit,cuius illuſtris extabat tùm Conſolatio, in qua primum rationibus, deinde exemplis contra luctum pugnauit. Quod item Lactantius libro primo,capite 15 .notauit, cum dixit: *Fortaſſe præ nimio luctu dicat aliquis deliraſſe Ciceronem . Atqui omnis illa oratio, & doctrina,*

& exemplis, & ipso loquendi genere perfecta non ægri, sed constantis animi, & iudicij fuit. In primis autẽ Cicero se exemplis vsum esse, in Tusculana tertia demonstrauit: *Quid? qui non putant lugendum viris? qualis fuit Q. Maximus efferens filium consularem, qualis* L. *Paullus, duobus, paucis diebus amissis filiis, qualis M. Cato, prætore designato filio mortuo, quales reliqui, quos in Consolatione collegimus:* & in secundo de Diuinatione: *Clarissimorum hominum nostræ ciuitatis grauissimos exitus in Consolatione collegimus.* & Di. Hieronymus in epitaphio Nepotiani: *Prætermitto Maximos, Catones, Gallos, Pisones,* Brutos, *Scæuolas, Metellos, Marcios, Crassos, Marcellos, atque Aufidios, quorum non minor in luctu, quã in bellis, virtus fuit. & quorum orbitates in Consolationis libro Tullius explicauit.* At hic liber cum aliis Græcorum, & Barbarorum exemplis multis, tum potissimum etiã Romanorum abundat, atque eorum potissimum, quos D. Hieronymus à Cicerone commemoratos fuisse asseruit. vsque adeo vt ipse scribere ausus sit: *In tanta vel argumentorum, vel exemplorum copia, quibus se legentes pene obrui sentient, ecquis se immobilem, aut in dolore inexorabilem præbeat?* Neque vero hoc, credo, abnuunt, qui à nobis dissentiunt, verũ ea ab imitatore studiose collecta, digestaque subiiciunt. Fateor, hoc fieri potuisse. Est enim multo facilius

prisca exempla eruere, atque ornare, quàm aut fragmenta supplere, aut sententias expolire. Verum multis adeo indiciis ostendere possumus, hæc non ab imitatore, sed à Cicerone conscripta fuisse, vt plane futurus pertinax videatur, qui huic sententiæ refragetur. Primum Valerius, qui librum suum ex aliorũ libris ita cõcinnauit, vt prima verba ex oratore de Aruspicum responsis intulerit, historiam Puluilli iisdem prope verbis narrauit, quibus in hoc libro refertur: *Puluillus*, inquit, *cum in Capitolio Ioui Opt. Maxim. ædẽ pontifex dedicaret, intérque nuncupationem solemnium verborũ postem tenens mortuum esse filium suum audisset neque manum à poste remouit, ne tanti templi dedicationem interrumperet, neque vultum à publica religione ad priuatum dolorem deflexit, ne patris magis, quàm pontificis partes egisse videretur.* Hic vero: *Puluillus pontifex inter solemnium verborum nũcupationẽ postẽ tenens, vt filium mortuum audiuit, neque manum à poste remouit, ne sacra dirimeret, nec vultum à populo auertit, ne suum potius dolorem, quàm populi vtilitatẽ, ac salutem cogitare videretur.* Deinde Seneca in Consolatione ad Albiam idem fecit: *Rutilia*, inquit, *Cottam filium sequuta est in exilium, nec ante in patriam, quàm cum filio, rediit. eundem iam reducem, & in Repub. florentem tam fortiter amisit, quàm sequuta est. nec quisquam lacrimas eius post ela-*

tum filium notauit. Hic vero: *Rutilia C. Cottam filiũ in exilium ſequuta cum poſtea reuerſum in patriam amiſiſſet, nemo eam lacrymantem poſt elatum funus vidit.* Neque vero negari poteſt, quin Seneca e Ciceronis Conſolatione hæc hauſerit, cum Cicero Rutiliæ hiſtoriam primus inueſtigarit. Siquidem ſic de ea ad Atticum lib. 12. ſcripſit: *Velim me facias certiorem, Rutilia viuóne C. Cotta filio mortua ſit: pertinet ad eum librum, quem de luctu minuendo ſcripſimus.* Atque hoc idem dico de exemplo Corneliæ, quod Seneca iisdem propè verbis in eandem Conſolationem ſuam traduxit. Quin etiam P. Craſſi, Cn. Cæpionis, Lepidi, & Clodiæ exempla vt primus Cicero indagauit, ſic primus in hoc commentario prodidit. indagauit conſulens Atticum his verbis: *Velim me facias certiorem, Cn. Cæpio Seruilii Claudiæ pater viuóne patre ſuo naufragio perierit, an mortuo & Vinuliæ filius viuóne P. Craſſo Conſulari patre ſuo mortuus, an poſt.* Item: *Quæro de Regillo Lepidi filio, rectè ne meminerim, patre viuo mortuum.* Item: *De Rutilia, quoniam videris dubitare, ſcribes ad me, cum ſcies. Sed quam primum num Clodia D. Bruto conſulari filio ſuo mortuo vixerit.* Prodidit his verbis: *Sed antiquior P. Craſſus, vir clarus, & conſularis P. Craſſi filii mortem & vidit, & moderatiſſime tulit. Nec ab eius laude abfuit, ac fortaſſe Craſſo præſtitit Cn. Cæpio, qui Cæpionem filium nau-*

fragio absumtum ita non doluit, vt eum ne leuiter quidem è vultu, aut vlla corporis parte commotum è familiaribus quisquam vllo pacto senserit. Item: *Nihil jã Rutiliam miremur, quæ C. Cottam filium in exilium sequuta cum postea reuersum in patriam amisisset, nemo eam lacrymantem post elatum funus vidit. Parique fato Clodia vsa est, quæ D. Brutum filium consularem mortuum superstes vidit, neque tamen eius obitum non fortiter, & patienti animo tulit.* Quid dicam, quòd, loquens de Q. Fabio in primis laudationem eius extulit, quam in foro filio mortuo dixit, non singularem solum oratoris constantiam, sed eximias etiam virtutes orationis exponens? Quod qui assequi potuit, nisi qui eam orationem legit, quæ iam pridem prorsus euanuit? *Neque solum non doluit,* inquit, *quod fortissimi animi fuit, sed etiam mortuo laudationem in foro dixit, quo nihil fortius, aut laudabilius ne ex omni quidem antiquitate recenseri potest. cuius orationem quis non admiretur insignem ingenij, iudicij, ordinis præstantia? quo modo ille vel ea, quæ dixit, sine luctu dicere, aut quæ scripsit, sine dolore cogitare potuit? cum præsertim hoc in illa laudatione & admirari, & obstupescere soleamus, quod non, vt alij, de cæterorum fortitudine disputat, vt suum ipse dolorem aliorum exemplo minuat, sed in filiò hærens illius maxime virtutes, propriasque laudes, quæ vel acerbiorem efficere doloris sensum poterant, longissimo sermone persequitur?*

Quis, quis, inquam, imitator has huius orationis opes tantas explicuisset, quas non nouisset? nosse autem qui posset, quas non legisset? Ipsum Ciceronem accepimus, cum ad dicendum inuitaretur, respondere saepe consueuisse, se parum idoneum esse, quia pridie non legisset, nunc meliorem Tullio aliquem nacti sumus, qui non solum dicere, sed etiam scribere nulla praecedente lectione aptissime, caussa etiam ipsa prorsus incognita possit.

At sententias graues ex amissis sapientium commentariis sepossuerit, ambitus Ciceronianos peritissime intexuerit, infinitam ignotorum exemplorum copiam ex tota antiquitate collegerit, num vero tantis vel ingenii, vel studii instructus praesidiis erit, vt hoc totum corpus sustinere sine firmis eloquentiae viribus possit? &, si exempli gratia vestem nactus oratoriam erit, num propterea etiam neruos oratore dignos habuerit? *Praeclare* enim Iulianus Caesar cuidam inimicũ suum de affectato imperio deferenti, ac pro indicio purpureum sibi indumentum ex serico pallio comparare dicenti respondit, purpurea quoque pedum ad illum tegmina deferto, vt sciat, sine maximis viribus pannulos leues nihil proficere, Praecipuum igitur

verborum delectum, copiam, ornatum, lenitatem, numerum atque aptam illam, & quasi rotundam constructionem necesse est afferat, qui Ciceronem ipsum sibi tractãdum suscipiat. Etenim vt Pythia illa quõdam malos versus, ac minime Homericis, aut Hesiodiis pares effundens satis aperte eos suos esse, nõ Apollinis Musarum principis ostendebat, sic hic, si suum, non diuini oratoris ornatum attulerit, semet versiculo primo prodiderit, ita vt facile quilibet audiens dicere possit: Non hæc vox Dei est, non sonus, non dictio, non numerus, sed mulieris longo interuallo Dei maiestatem similitudine consectantis. Hunc vero magnificum, ac splendidum orationis apparatum a Tullio in Cõsolatione sua fuisse adhibitum, docet Lactantius libro primo, cap. 15. *Non puto illum tam varie, tam copiose, tam ornate scribere potuisse, nisi luctum eius, & ratio ipsa & consolatio amicorum, & temporis longitudo mitigasset.* eundem vero etiam in hac, quæ reprehenditur, enitere. omnes profecto probabunt, qui singulas comprehensiones orationis huius notabunt, quæ adeo inter se aptę, atque ornatæ sunt, vt illud pro meo iure ausim asserere ipsum semet interdum videri superauisse. Quod contentione insignium duorum locorum inter se facta iubet

oſtendere. In Tuſculana prima cum doceret, Cn. Pompeium, ſi mature extinctus eſſet, multa mala, quæ poſtea contigerunt, effugere potuiſſe, ſic ſcripſit: *Pompeio familiari noſtro, cum grauiter ægrotaret Neapoli, melius eſt factum. coronati Neapolitani fuerunt. nimirum etiam Puteolani vulgo ex oppidis publice gratulabantur. ineptum ſane negocium, & græculum, ſed tamen fortunatum. vtrum igitur, ſi tum eſſet extinctus, à bonis rebus, an à malis diſceßiſſet? certe à miſeris, non enim cum ſocero bellum geßiſſet, non imparatus arma ſumſiſſet, non domum reliquiſſet, non ex Italia fugiſſet, non exercitu amiſſo nudus in ſeruorum ferrum, & manus incidiſſet, non liberi defleti, non fortunæ omnes à victoribus poſſiderētur. qui, ſi tum mortem obiiſſet, in amplißimis fortunis occidiſſet, is propagatione vitæ quot, quantas, quā incredibiles hauſit calamitates?* Belle, atque ornate. quis negat? at in hoc libro, quāto omnia vberius, ſplendidius, ac prope magnificentius? *Pompeii noſtri familiaris caſu quid in ciuitate notius, quid illuſtrius, aut quid omniū oculis, ac mentibus perſpectius & clarius? hunc ſi mature extinctus eſſet, nihil doloris, nihil inuaſiſſet mali. quòd tam diu in vita manſit, iccirco factum eſt, vt ſingularis calamitatis exemplum omnibus præbuerit, cui eo luctuoſior fortunæ acerbitas viſa eſt, quo feliciore, ac ſecundiore fortuna in omni vita vſus erat. quis enim vniuerſis ciuibus aliquando carior? quis in toga, vel rebus geſtis, vel hono-*

ribus extra ordinem delatis clarior? quis opibus, propinquitatibus, amicitiis florentior? cui nihil prorsus ad summam, absolutamque fẽlicitatem, præter honestum, ac iucundum vitæ exitum, deesset. Sed videamus, quantum in rebus humanis fortunæ possit iniuria, nisi malimus ad propriam mortalis vitæ nimis asperam, miseramque conditionem omnia mala reuocare. qui enim amplissimis fortunis vsus erat, qui nihil, nisi sublime, ac beatum nec cogitare, nec optare cõsueuerat, cui omnia vel ad vsum, vel ad voluptatẽ superarant, bellum cum socero suscepit, deseruit domum, profugit ex Italia, & cum antea nihil in cæteris bellis, nisi summo consilio, prudentiáque gessisset, cum vel maxime ingenio, iudicioque excellere debuisset, sui pene oblitus est. Itaque imbelles, & infirmas copias, tirones, collectitiosque milites cum robustissimis legionibus conferre nõ dubitauit, & amisso exercitu, ereptisque castris turpissime victus in seruorum manus vir summus & clarissimus incidit. vita vero vt miserabiliter priuatus sit, commemorare, nihil est necesse. cum eo ipso, quòd in tã miseram fortunam delapsus, vitam cito amiserit, minus fortasse miser cẽseri possit. beatissimus autẽ obiisset, si cum in Repub. florebat, cum valebat auctoritate, & gratia, cum copiis, opibusq. affluebat, è vita decessisset, cuius propagatio quantum illi mœroris, ac luctus attulerit, non modo scribendo, sed vix etiam cogitando consequi quisquam possit. Hoc mihi vere videor esse dicturus, Ciceronẽ nullo in loco

vberius flumen eloquentiæ profudiſſe, quã in prooemiis librorum de oratore, & tamen cum ibi, & hic argumentum idem tractauit, hic videri omnia maiore ornatu, ac copia explicuiſſe, ac neſcio quo modo inſigniorem verborũ floré, ac lumé orationis adhibuiſſe. Etenim ſic ibi: *Vt mihi non erepta. L. Craſſo à Diis immortalibus vita, ſed donata mors videatur. nõ vidit flagrantem bello Italiam, nõ ardentem inuidia ſenatũ, nõ ſceleris nefarii principes ciuitatis reos, non luctum filiæ, non exilium generi, non acerbiſsimam C. Marij fugam, non illã poſt reditum eius cædem omniũ crudeliſsimam, non denique in omni genere deformatam eam ciuitatem, in qua ipſe floreniſsima multũ omnibus gloria præſtitiſſet.* Hic vero: *L. Craſſum ex noſtra ciuitate clariſsimum, & eloquentiſsimum virum matura mors quantis è moleſtiis, quantiſque incommodis eripuit? nã qua in patriam pietate fuit, ex iis malis, quæ mortem eius conſequuta ſunt, incredibilem, ſi vixiſſet, dolorẽ accepiſſet: flagrauit enim bello Italia, exarſit ſenatus inuidia, nihil denique in ciuitate fuit, quod non eius tẽporis calamitatem, luctumque perſenſerit. Nam quid fugam Marij, quid cætera, quæ in illius diſceſſu acciderunt, maxime luctuoſa, ſummèque miſeranda commemorem? quid reditũ illum ſanguinariũ, cuius recordatione nemo eſt, qui non intimis ſenſibus exhorreſcat? tenemus enim memoria, aut ſaltem ex patrum ſcriptis accepimus, crudeliſsimam omnium cædem illo tempore eſſe factã,*

trucidatos bonos viros, & ciues, incisas eorum ceruices, in Rostrisque positas, qui multorum ciuium salutem, ac dignitatem eloquentia peperissent. quam multos ex illa Reipub. tempestate commemorare possumus, innocentissimos homines, atque optimos, vt acerbissimam calamitatem effugerent, libertatem morte quæsisse. O acerbum, ac nemini non pœnitendum Reip. statum, conditionemque viuendi, cũ eos ipsos, qui Remp. suo labore, suóque sanguine auxerint, iuuerint, seruarint, nusquam tutos, nihilque magis quam propinquorum manus, ac gladios timentes, horrescentésque videas: illorum autem, quorum ope, atque auxilio seruatus sis, cum horribiles, miserosque casus spectes, nulla tamen opitulari, nihilque afferre adiumenti queas. quis neget, iis ipsis, qui hæc intueri cogantur, mortem esse non modo detrectandam, sed etiam optandam? qui autem ne in horum temporum flammam incidant, mortis beneficio consequuti sint, eos vero beatissimos iure omnes existimabunt, qualem fuisse L. Crassum nisi res ipsa probauisset, nihil esset, cur oratione persuadendum videretur.

An vero credimus, aut verisimile existimamus, sine maiore quadam ingenij vi tantam fluere eloquentiam potuisse abundantem, vt Ciceronis vocibus vtar, sonantibus verbis, vberibusque sententiis? aut quenquam tantam copiam, & facultatem in dicendo consequi præter Ciceronem alium potuisse? cuius ingenium vix satis Quintilianus admi-

rans habuit, si diuinum, ac cæleste vocauit, nisi forte acriora apud nos hoc tempore, quàm olim apud Græcos, exoriuntur ingenia. apud quos Isocrates non solùm orator bonus, sed etiam orandi magister præstantissimus, cum extrema ætate ad eam orationem scribendam se contulisset, quam Panathenaicam appellauit, duodecim annorum spatium ab omni publico munere liberum depoposcit. Quod eo fuit admirabilius, quod is omne ætatis suæ tempus contraria opponendo, paria paribus referendo, ac similiter cadentia, & similiter desinentia consectando comsumserat. vsque adeo vt in nostrum hunc intuentes, illud dicere de Isocrate vere possimus, quod, teste Platone, sculptores olim de Dædalo vsurparunt, ipsum, si ab inferis excitatus eius modi opera perfecisset, qualia fuerant ea, vnde sibi tantam gloriam peperisset, risus esse maximos allaturum. Sed stulti sumus, qui in re tam clara, ac manifesta longiore argumentatione contendimus. Equidem si libri de officiis omnium præstantissimi nuper inuenti in eandem disquisitionem adducerētur, vix me tam multa testimonia comparare posse ad eos confirmandos idonea ducerem, quibus hæc Consolatio comprobatur. neque enim aliud est

opus de quo plura fortaſſe aut aliorum, aut ipſius auctoris monumenta loquētur. Quare cum ita confecta ſit, vt non, quemadmodum orationes illæ, declamatorie nota omnibus de contemtu mortis argumenta complexa ſit, ſed nullum veterum, quos nos non nouimus, philoſophorum huc pertinēs præceptum omiſerit, nullum antiquitatis, quam nos non perſpeximus, opportunum exemplum reliquum fecerit, cum porro hic omnia, quę Cicero de ſe, aut alii de ipſo tradiderunt, accurate, ac diligenter effinxerit, ac cuncta ea ratione, ordineque, eaque ingenii vbertate, & copia comprehenderit, vt facile appareat, à nemine alio, quam à Tullio, eodem modo ſcribi, dicique potuiſſe, nemo adeo à vero auerſus, aut publico bono, ne dicam, ſecundæ Ciceronis ipſius infeſtus eſſe fortunæ debet, quin ipſam, tanquam vere Tullianum fœtum accipiat, atque aſſiduo, & ſummo ſtudio foueat, haudquaquam temere eorum orationi, opinioníue conſentiens, qui monumentum huiuſmodi ab imitatore induſtrio conformari, ac cōfici potuiſſe contendūnt. neque enim aliqua tam accurata ſuſcipi veritatis imitator poteſt, quæ numeros omnes expleat veritatis. nec ſi locus vnus aptè, ac congruenter intextus, aut ſcite,

& prudenter expreſſus fuiſſet, propterea cũcti componi, & tractari eadem arte, ac ſolertia potuiſſent. &, ſi non operoſum, nec difficile fuit, fingere, quæ nulla omnino extabant, multo procliuius, atque expeditius extitit, cum aliis multis inuenire, quæ facta erant. Ac quibus quidem rationibus defendi edita Ciceronis Cõſolatio poſſit, nobis, quatenus rogati ſumus, vt noſtram ſententiam ederemus, eſt demonſtratum. quibus ſuadeo tandiu vnus quiſque aſſentiat donec in contrariam partem probabiliora, vt dixi, atque ad veritatem propenſiora inueniat. Hoc ſi euenerit, tum *Arbitrium veſtrum, veſtra exiſtimatio valebit.*

EIVSDEM PRO eadem.

ORATIO. II.

QVAE pro asserenda consolationis auctoritate aduersus eos, qui illam simulatam esse dicebant indicia edi, & dari testimonia potuerunt, ea superiore oratione satis multa à nobis, & satis firma, credo, prolata sunt. Reliquum est, vt eorum rationibus occurramus, qui imitationis vitia colligentes, eandem temere, ac parũ scite confictam esse contendunt, neque enim iis stantibus superior nostra stare desésio potest. Hoc autem eo libentius faciemus, quòd hanc vnam viam ad verum eliciendum idoneam arbitramur. neque enim, si quis ex nostris extitit, qui hæc tam pręclara, ac tam magnifica peperit, ipse post hac sese occultare voluerit, vbi opus suum non omni solum, crimine liberari, sed summe quoque probari laudari, ornarique persenserit. Vtinam autẽ qui

qui ingenium, doctrinamque suam ad huius reprehendendam industriam contulerunt, vno mecum ad eam collaudandam animo cõspirassent. nam aut imitatorem iam ex latebris mira optatæ laudis dulcedine delinitum eduxissemus, aut certe populo librum Ciceronis esse persuasissemus, ac præclaro hoc quoque Latinam linguam monumento cumulassemus. Quod quia factum non est, quæ secunda nauigatio est, argumenta, vt dixi, dissentientiũ expendamus, eo animo, vt si grauia, & vera esse deprehenderimus, vltro illorum nos partibus aggregemus, sin minus, in nostræ quasi stationis præsidio maneamus. ceteris vero, qui quasi spectatores liberalis huiusce contentionis astiterint, caussam certioris, ac synceríoris de re tota iudicii præbeamus. neque enim verum elucere, nisi caussarum vtrinque facta contentione, potest.

Quid igitur isti aiunt? nẽpe quæcunque de Consolatione à veteribus scripta sunt, ea tãta ab imitatore solertia esse expressa, vt plane lux ipsa veritatis nobis sit imprudentibus infuscata. Quod quidem, vt nouum, etiã atque etiam arbitror attẽdẽdum. Neque enim huiusmodi nunc quæstio de huius libri veritate in disceptationẽ vocatur, qualis priscis temporibus de multis aliis est adducta. siquidem

non cuius hic commẽtarius sit, quæritur, sed verus ne, an simulatus sit, disputatur. neque opere probato ipse ad laudem opifex indagatur, sed ars inuenta vnà cum ipso ad ignominiam artifice condemnatur. Olim illa cõtrouersia pręclara doctorũ hominum ingenia vehementer exercuit, vtrum dialogi quidam Platonis essent, an Aeschinis, quorum vtrũq; operam Socrati diligentissime dedisse, cõstabat, aut vtrum nonnulla scripta Aristoteli, an Theodecti essent attribuẽda, qui discipulus eius fuisse studiossimus ferebatur. Nimirum sic tum de auctoribus quærebatur, vt de laude operum nihil omnino detraheretur. nunc vero noua, atque ante hunc diem inaudita quæstio instituitur, num emersa e tenebris Ciceronis nomine Consolatio vere à Cicerone conscripta, an per ludũ, temere ab erudito aliquo ocio abundante conficta sit. in quo non modo fucatum opus, sed etiam opifex ipse adulterinus arguitur. Quod qui faciunt sane scribendi rationem plurimis, ac maximis angustiis, & salebris impeditam inducunt. Etenim qui imitationem istam ipsorum sibi iudicio depoposcit, non solum vniuersam quæstionem de morte & luctu necesse habuit explicare sed ipsius etiam Ciceronis mores, atque animi perturbationes, factorũ,

& consiliorum rationes,temporũ casuumque varietates exprimere. atque vt hæc summa inter se consensione congruerent enixe operam adhibere. Quam laudem assequi, lubricum,ac difficile adeo est,vt etiam Cicero, si quãdo ab ipso vigilãtis,atq; accurati scriptoris defecit officio,tum maxime dissimilis visus sit,cum ad eiusmodi imitationem se contulit. Quare, quoniam qui Ciceroni huius libri auctoritatem eripiunt,non solum imitationem adhibitam esse aiunt,sed vita etiam imitationis quædam adducunt, contemnamus cetera,& pro nihilo ducamus,atque instituto sententiarum,fragmentorum, exemplorum, ac verborũ ordine conseruato,ad ea perpendenda,quæ a pluribus,prout accepimus, aduersus singulas huius libelli partes allata sunt,accedamus.

Negant quidam, vt exordiamur a primis,eiusmodi a Cicerone suscipi principium potuisse. *Quanquam recentibus morbis medicinam adhibere, vetant sapientes.* & aiunt: *Si Cicero principium hoc fecisset,verisimile est, eum in Tusculana disputatione fuisse id significaturum, vt solet,ac scripturum in hunc fere modum. Quodque vetat Chrysippus, vt in eius libri principio scripsimus: Quare quod est illius disputationis proprium, non videtur Consolationis libro fuisse tribuendũ.* Ego vero,

etſi inuitus facio, vt ab amicorum, & quidem doctiſſimorũ hominum opinione diſcedam, tamen veritatis cauſſa, quæ omnibus eſt gratiis præferenda, dico, primum illam ſententiæ Chryſippeæ in Conſolatione vſurpatæ repetitioné haudquaquam conſuetudini, vt aiunt, Ciceronis accommodatam futuram. neque enim quoties ille alicuius ſcriptoris auctoritaté repetiit, eam ſe alibi quoq; adhibuiſſe, ſignificauit, ſed quoties aut totum libri argumentum, aut inſignem aliquem eius locum attigit, ea ſe alibi tractaſſe oſtendit, vt ſe præſenti longioris de ea re diſputationis onere liberaret. exempli gratia contigit, vt in libris de officiis mentioné eloquentiæ, amicitiæ, & gloriæ faceret, de iis ſe in Hortenſio, Lælio, & in libris de Gloria copioſe ſcripſiſſe, ſignificauit, fuit eidem etiã agriculturæ, Probabilium, & ſumtuum publicorum commemoratio inferenda, ea ſe loca perpurgaſſe antea in Catone, in Academicis, & in libris de Rep. monuit. at ſententiis ſcriptorum alibi ſe vſum, ferme neque dixit vnquam, neque id facere opus habuit, quod ex his cognoſci locis poteſt. In ſecundo enim de finibus ſcripſit: *Vt ad Architam ſcripſit Plato, nõ ſolum ſibi natum eſſe meminerit, ſed patriæ, ſed ſuis*. at in primo de officiis: *Vt præclare ſcriptũ eſt à Platone, nõ no-*

bis solum nati sumus, sed ortus nostri partẽ patria, partem parentes vindicant. Ibidem *Oculorum, inquit Plato, est in nobis sensus acerrimus, quibus sapientiam non cernimus, quàm illa ardentes amores excitaret sui, si videretur?* Hic vero: *Formam, & tanquam faciem honesti vides, quæ si oculis cerneretur, mirabiles, vt ait Plato, amores suì excitaret.* Ibidem in quinto: *Iubet nos Pythius Apollo noscere nosmetipsos.* at in prima Tusculana: *Monet Apollo, vt se quisque noscat.* Item in Bruto: *Hesiodium illud laudatur à doctis, quod eadem mensura reddere iubet, qua acceperis, aut etiã cumulatiore si possis.* at in primo de officiis: *Ea quæ acceperis vtenda maiore mensura, si possis iubet reddere Hesiodus*. In his certe locis nusquam elucet ista familiaris Ciceroni, quæ dicitur, repetitę auctoritatis significatio. deinde addo, Ciceronẽ non potuisse scribere: *Quod vetat Chrysippus, vt in Consolationis principio scripsimus.* quia hic nõ nominarat Chrysippũ, sed sapientes, quæ vox cadere in alios etiam poterat, quàm Chrysippũ. Hanc vero Chrysippi sententiam ab illo in hoc commentario vsurpatam, ex eo liquere, quod post dixit in Tusculana: *Quod vetat Chrysippus, ad recẽtes quasi tumores animi remedium adhibere, id nos fecimus.* vbi enim fecit, nisi in consolatione? Sapientes autem hic dixit pro Crysippo, quo modo postea quoq. sapientes pro Socrate. *Non omni-*

bus, inquit, *arbitrati sunt iidem illi sapientes, eundem cursum in cælum patere*, in Tusculana vero: *Socrates disseruit duas esse vias, duplicesque cursus animorū a corporibus excedentium*, & quæ sequuntur. Quod autem ipsam quoque sententiam: *Non esse medicinam morbis recentibus adhibendam*, probabilem esse negant, quia repugnet illi alteri: *Principiis obsta, sero medicina paratur*, ac propterea ex præceptis Aristotelis ratione muniendā fuisse aiunt, vereor, vt illis possim cōcedere. Etenim si probabile, auctore Aristotele, dicitur illud, quod ab omnibus, aut plerisque, aut certe a sapientibus approbatur; certe & hæc quoque summam probabilitatem habeat, necesse est, quæ summorum virorum Hippocratis, Platonis, & Chrysippi auctoritate firmatur. Quid dixit Hippocrates? *Concocta medicari, & mouere, non cruda, neque in principiis, modo non turgent, plurima vero non turgent.* Quid Plato? in Timæo, *Morbi, nisi periculosissimi sint, medicamentis non sunt irritandi. nec difficile malum pharmacis instigandum.* Quid Chrysippus? *Recentibus tumoribus non sunt admonenda remedia.* Quod deinde disertius explicuit Plinius: *Crudum vulnus medentium manus reformidat, deinde patitur, atque vltro requirit.* Iaque neque Plutarchus, neque Seneca in Cōsolationibus suis hanc culpam exhorruerunt, verum am-

bo in exordiis eandē sententiam nulla ratione fultã adhibuerũt. Plutarchus: *Quando peritissimi medici confertim ingruentibus vitiosorum humorum fluxionibus non statim medicamenta applicant, sed tumorem inde ortum patiuntur foris illitis remediis ipsum vltro concoctione quadam emolliri.* Seneca: *In morbis quoque nihil est magis periculosum, nec perniciosum quàm immatura medicina.* Ex quibus intelligi licet, & hanc sententiam huius loci esse maxime propriam, &, quia illi aperte eã quoque Consolationis suæ in exordio posuerunt, librum hunc vel ex hoc Ciceronis esse, concludi posse, à quo illi multa etiã alia mutuati sunt. nec Ciceronem tantum, vt medicum, de veritate huius propositionis, quàm vt oratorem de probabilitate elaborasse.

Quod vero addunt: *Cum ageret de conditionibus ætatum, mire senectutem vituperauit. quod si fecisset Cicero, de ea re in libro de senectute, quem paullo post scripsit, se excusasset, vbi ipsam senectutem magnis laudibus extulit, & a quatuor illis accusationibus defendit. Solet enim Cicero diligenter cauere, ne sibi ipse aduersari quodammodo videatur. Itaque in libro de amicitia, cum Scipionem in eo felicem celebraret, quòd senectutis molestiam minime expertus esset, de ipsa senectute moderatè egit in hunc modum. Senectus, quamvis non sit grauis, vt nemini Catonem anno vno, antequam mortuus est, mecum, &*

cum Scipione differere, tamẽ aufert eam viriditatem, in qua etiam nunc erat Scipio. Iam apparet, quanta cautione Cicero progrediatur, quam sine dubio non adhibuisset, si quam senectutem maximopere vituperasset, paullo post sine vlla excusatione laudasset, aperte confiteor, me huius argumenti vim non perspicere: *Si Cicero in Consolatione senectuti male dixisset, post in Catone eam laudans excusationem adhibuisset*, quippe nõ video, quomodo Cato, qui apud Ciceronẽ senectutem ab illis quattuor criminibus vindicauit, se excusare potuerit, quòd Cicero eam in Consolatione vituperasset. Hæc enim dixisse Cato inducitur multis annis antè quàm Cicero nasceretur, centũ amplius, quàm Consolationem aggrederetur, simul etiam non reperio, quando aliàs hoc Cicero fecerit, vt per antiquas personas rationem suorum factorum, consiliorúmve reddiderit. fecerit? immo qua ratione potuerit. siquidem Paterculus in primo scripsit: *Tragicis non concedendum, vt loca vetera nouis nominibus appellent, nihil enim ex persona poetæ, sed omnia sub illorum, qui illo tempore vixerunt, dixerunt.* Quod præceptum item ad eos, qui dialogos veterum personarum inducunt, est transferendum. Nam quod in Lælio inquit Scipio: *Senectus quanuis non sit grauis, vt me mini Catonem anno, antequàm mortuus est, mecum,*

& cum Scipione differere, nihil ad hanc ſententiam pertinet. Etenim vterque ſermo cum ab eodem Lælio, tum ante ortum Ciceronis eſt celebratus, ita vt nullæ ibi partes ipſius eſſe potuerint. Conſolationem autem ipſe per ſe tradidit, non per alios attulit. Atque Ciceronem miſerias humanæ vitæ in Conſolatione deplorauiſſe, & ipſe, vt diximus, & veteres alij prodiderunt. inter calamitates verò eius incommoda etiam eſſe ingraueſcentis ætatis licet ex Axiocho, quem non Platonis, ſed Aeſchinis Socratici Diogenes eſſe oſtēdit. Quare vt dubitandum non eſt, quin Cicero in Conſolationem ſenectutis accuſationem intulerit, ex auctoritate ipſius, quem imitatus eſt, Crantoris, ſic pro explorato habendum eſt, non potuiſſe Catonē excuſationē eiuſmodi afferre defēſionis. Nā ſi ita eſſet, etiā L. Craſſus in primo de Oratore rationē expoſuiſſet, cur tantopere iuris ciuilis profeſſionem, ac ſcientiam collaudaret, quam Cicero conſul in oratione pro Murena facete admodum irriſiſſet. Quid? ſi ne fuit quidē vlla purgatio neceſſaria, quia defenſio Catonis accuſationi Ciceronis non repugnauit? Cicero enim lamentatus eſt miſerias ſenum, quod propter imbecillitatem ea gerere non poſſent, quæ intelligerent, Cato vero excu-

sauit eos, quòd quanquam vribus corporis carent, tamen ne eas quidem desiderant, quia res suas non viribus corporis, sed animi administrant. Verùm faciamus, ipsum cõtraria statuisse, ne culpã deprecatum esse, quoties id ipse tempori seruiens fecit? Quod Pedianus, & alii meliores interpretes obseruarunt. quæ vero in eiusmodi occasione dicta sunt, quis vnquam iudicii, & auctoritatis, non autem causæ iudicauit, & temporis?

Verum quid ad ea dicam, quæ à nonnullis aliis contra illam sententiam afferuntur? *Quia cõmuni, & præcipua hominis conditione nõ vteretur.* sic enim illam reprehendunt, quasi communis, & præcipua conditio simul hærere, atque in eodem domicilio habitare non possint. quid? rationem, atque auctoritatẽ opponam, quibus allatis amplius quærere nihil solemus. Rationem hoc modo. Si mors diuelli ab homine posset, eis proprior habendus esset, quàm hominibus nec ex omni parte hominis nomen ei congrueret, quia communi & præcipua hominis conditione, non vte retur. id est, si mortalitas è definitione, seu natura hominis eximi posset, homo non esset homo, qui dicitur esse animal rationis, mortisque particeps. quæ definitio est adeo propria speciei humanæ, vt in nullam aliam

conueniat, communis adeo ſingulis hominibus,vt cunctos amplectatur,qui ipſa ſpecie concludũtur,Auctorem vero adhibebo Cęſarem ; qui ſic loquutus ad verbum eſt, teſte Priſciano lib. 17 . *Cum dico , quid eſt animal rationale mortale , ſpeciem mihi volo manifeſtari , id eſt , hominem , quæ quanuis videatur eſſe communis omnium hominum , tamen eſt propria ſpeciei incorporalis.*

Lis inde grauis de repetitione hiſtoriarum fabularum,verſuum,&ſententiarum infertur, qua in explicanda quoniã iſti magnam orationis ſuæ partem conſumſerunt,nõ erit mirandum,ſi & nos multa de ea verba faciemus, cum illuſtrandæ veritatis gratia neceſſario faciamus.Obiicitur ergo,& magni cuiuſdam quaſi criminis loco ponitur,quòd multæ hic fabulæ,atque hiſtoriæ ſint expoſitæ , quæ in prima quoque Tuſculana legãtur,atque ex eo inane imitationis ſtudiũ elucere,concluditur. Quod vt factum confitemur,ſic rectiſſime factum eſſe defendimus. Etenim Cicero Conſolationem primum deinde Tuſculanam conſcripſit, atque vtroque in loco quęſtionem de cõtemtu mortis explicuit , cum autem in Conſolationem omnia eò pertinẽtia intuliſſet,tùm verò in Tuſculana multa repetere opus habuit,neque enim nonnulla

prętermittere ſine ſummo quęſtionis eius detrimento, neque noua omnia excogitare ſine maximo ingenij periculo potuit. Quam verò rationem adhibuit? nempe quędam ex Conſolatione decerpſit, ſed eorum ordinem immutauit. Nam ibi primum mortem nihil habere mali oſtendit, ſi animi cum corporibus interirent, deinde plurimum boni, ſi poſt eorum interitum remanerent. atque ita animorum ęternitate firmata apte ad filię conſecrationem acceſſit. in Tuſculana verò contra prius animorum immortalitatem, quàm mortalitatem induxit, ac iudicia Deorum de morte ibi in principio expoſita epilogo reſeruauit, atque ita pro arbitrio ſuo fecit in ceteris, ibi quidem, tanquam orator in foro cauſam cum inſigni aliqua orationis amplitudine agens, hic vero, tanquam magiſter in ſchola, omnia ſpiritu aliquando ſummiſſiore complectens. Quòd ſi iuſtam habet rerum repetitio criminationem, certe non cõſolationi, in qua memoria eſt vſurpata, ſed Tuſculanæ, in qua eſt renouata debetur; Bene enim Lyſias, cum quidam orationem ab illo ſcriptam ad ſe referret, atque eam ſibi primũ legenti admirabilem, deinde relegenti languidam, mollemque viſam aſſe aſſereret, ridens dixit: Quid? nónne ea ſemel tantum

apud iudices erat vsurus? quasi vero significare vellet, si quid in re vitij resideret, id non in vsurpatione, sed in repetitione locatũ esse.

Cæterũ historiæ fuerunt illustria quædam Græcorum, & Romanorum exempla, qui aut vitam suam contemserunt, aut suorum obitum æquissimo animo tolerarunt, Deciorum nempe, Scipionum, Puluilli, Fabii, Catonis, Socratis, & Theramenis, quæ temporibus illis sic claritate sua lucebant omnibus, vt nemo, qui illis vteretur, mutuatus esse ab alio iure posse argui videretur. Quòd si repetita in Tusculana Catonis fortitudo Consolationem propterea commentitiam esse conuinceret, etiam insignis illa Themistoclis memoria semel in Lucullo, iterum in secũdo de Finibus vsurpata fictum esse secundum de oratore probaret. in quo ita scriptum est: *Ad Themistoclem quidam doctus homo accessisse dicitur, eíque artem memoriæ, quæ tum primum proferebatur, pollicitum esse se traditurum. cum ille quæsisset, quidnã illa ars efficere posset, dixisse illũ doctorẽ, vt omnia meminisset, & ei Themistoclẽ respondisse, gratius sibi illũ esse facturum, si se obliuisci, quæ vellet, quã si meminisse docuisset.* Etenim sic postea in Lucullo iterauit: *Themistocles pollicenti cuidam se artẽ ei memoriæ, quæ tum primũ proferebatur, traditurum, respondisse dicitur, obliuisci se malle discere.*

& secundo definibus: *Themistocles, cum ei Simonides, aut quis alius artem memoriæ polliceretur, obliuionis, inquit, mallem.* Eadem ratione ductus, cum de consecratione hominum ageret, Herculem, Liberum, Castorem, & Pollucem, Leucotheam, & Romulum Deos ex hominibus consecratos in Consolatione, & Tusculana commemorauit. quod idem ante quoque in Legibus fecerat, cum eandem consecrationis materiam de industria perpoliret, neque disputationem suam ad exitum sine his commode perducere posset. sunt enim hæ probationes artis expertes, quas oratores dicuntur non inuenire, sed vsurpare, ac varie pro caussæ commodo, atque animi sui iudicio pertractare.

Fabulæ autem trita quædam, ac prope decantata iudicia Deorum de morte fuere, quã ipsi præclari muneris loco hominibus impertissent. in quibus Argiæ sacerdotis filii, Trophonius, & Agamedes, Elysius, ac Silenus precipue prædicantur ab Herodoto, Aeschine & ceteris, qui in huius argumenti tractatione versati sunt. Quas cum ille cõtulisset in Consolationem, repetiturus in Tusculana semet quodammodo excusauit, inquiens: *Num etiam rhetorum epilogum desideramus? Deorum immortalium iudicia solent in scholis proferre de morte, nec vero ea*

fingere ipsi sed Herodoto auctore, aliisque pluribus, primum Argiæ sacerdotis filii prædicãtur. nota fabula est. Quare neque Plutarchus eas in Consolatione sua præteriit.

Hactenus historiarum, fabularumque repetitionem repræhensione carere docuimus. Nunc quoniam imitatione expressas eas esse, obiectum est, nùm imitator auctore fuerit inferior, videamus. In Tusculana dixit: *Fertur etiam de Sileno fabella quædam, qui cum a Mida captus esset, hoc ei muneris pro sua missione dedisse scribitur, docuisse regem, non nasci homini longe optimum esse, proximum autem quam primum mori.* An vero quisquam deteriora illa putabit, quę sunt in Consolatione perscripta? *Sileni quæ fertur fabula idem certe confirmat. qui captus a Mida missionem doctrina redemit. docuit autem regem, nunquam nasci optimum esse. sed celeritatem mortis proxime accedere* Item ibi scriptum est: *Simile est quiddam in Consolatione Crantoris. ait enim, Terinæum quendam Elysium, cum grauiter filii mortem mæreret, venisse in Psychomantium quærentem, quæ fuisset tantæ calamitatis caussa. huic in tabellis treis eiusmodi versiculos datos.*

Ignaris homines in vita mentibus errant.
Euthynous potitur, fatorum munere læto,
Sic fuit vtilius finiri ipsique, tibique.

In Consolatione vero vt breuius, sic quodã-

modo etiam elegantius: *Sed Crantor noster patri filij mortem ægerrime ferenti responsum ait datum esse in Psychomantio, filio suo bene, beatéque esse, vtiliúsq; futurum fuisse si etiam pater pari ratione fatis concessisset.* Notam autem rem Plutarchus pluribus verbis in Consolatione sua est persequutus. Eadem ratio reliquorum existimatur, in quibus Consolatio certe à Tusculana non superatur.

Versus porro quosdam veterum poëtarum ex aliis libris hic repetitos obiiciunt. mirum. Quid enim? nonne alios etiam Cicero alibi sine discrimine repetiuit? Etenim *Egregie cordatus homo* nonne in primo de oratore, & prima Tusculana perlegitur & *Versus quos olim Fauni*, nónne in Bruto, & primo de diuinatione? & *Quem aiunt populi primarium fuisse virum* nōne in Finibus, & Catone? Quare si *Nemo me lachrimis decoret* in Tusculana oportuno tempore, & loco adhibuit, cur non in Consolatione quoque oblata occasione potuerat vsurpasse: At aliter hic protulit, quā in Tusculana. nam ibi dixit: *Priamo vi vitam euitari*, hic vero: *Priamo vi vitam auferri*. Quid? nonne idem aliàs hoc quoque fecit, & quidem ita, vt dubitari de vitio haud possit? Nam in secundo de finibus versum Sophoclis recitauit: *Quod eiulatu, questu, gemitu* referens ad sa-

xum

xum, in Tusculana vero secunda: *Qui eiulatu, questu, gemitu* referens ad Philoctetam. Neque vero solum hac libertate vsus est in alienis, sed etiam in suis. Siquidem in Pisonem dixit: *Concedat laurea laudi*, at de officiis: *Concedat laurea linguæ*. neque tamen quisquam adhuc fuit, qui propterea ab officiis, vt cõmentitiis, abstinendum esse monuerit.

Iam vero illud etiam vertunt, quòd sententias aliquot verbis paululum immutatis huc ex aliis Ciceronis fontibus deriuarit. vt illud ex oratione pro Archia: *Cum ad eum, veluti ad agrum optimum cultura, ratio etiam accesserit, conformatióque doctrinæ*, & illud ex somnio Scipionis: *In cælestes ignes, sempiternásque domos, vnde exierat, reuertit*, Vere. poterãt autem multo etiam plura, & multo illustriora proferre, quæ hic aliis item in libris adhibita celebrauit. Verum ipsum iure hoc quodam suo fecisse, si consideretur attẽtius, apparebit. Etenim si aliena ad nos traducere nobis licet, cur nõ multo iustius nostra identidem vsurpare? Quæro enim, num scriptor possit pro re nata sua dicta, consiliáque repetere? si negabũt, auctorem opponam Platonem, qui lepidum sane prouerbium in Philebo, & Gorgia celebrauit: *Bis & ter ea, quæ pulchra sunt, dicere, pulchrum est*: & Symmachum qui dixit: *Præstat am-*

res iterando obtundere, quàm reticendo fraudare: testem autem Homerum, & Demosthenem, qui prope putide illud nulla ferme coacti necessitate fecerunt. Si dabunt, rogabo, num iisdem id plane verbis complectatur, an aliis? Si iisdem, orationis inopiam arguam, retentum tamen arbitrium non reprehendam: si diuersis, quid laboramus, ac tantopere angimur?

Verum nemine huius litis disceptatore alio vti nisi ipsomet Tullio, libet. Velim ergo ipse rogetur, cur in aliis libris non compulsus hoc frequẽtarit: neque enim abnuere potest loci sunt in prõptu omnibus. profecto se id fecisse respõdebit, quia secus agere nõ potuerit. neque enim fieri posse, vt in eiusdem caussæ, & rei tractatione noua semper argumenta, noua exempla, noua verba, noua ornamenta, & quidem idonea omnia suppetant, cũ quę semel sub mentis, stylique acumẽ subierint, præstãtissima, & maximè illustria sint. Itaque se dixisse in primo Academicorũ: *Socrates mihi videtur primus à rebus occultis, & ab ipsa natura inuolutis auocasse philosophiã, & ad vitam cõmunem adduxisse, vt de virtutibus, & vitiis, omninoq; de rebus bonis, & malis quæreret.* at Tusculana quinta: *Socrates primus philosophiam deuocauit e cælo, & in vrbibus collocauit, & in domos etiam intro-*

duxit, & cœpit de vita, & moribus, rebusque bonis & malis quærere. Item in secũdo de finibus, *Natura cupiditatẽ ingenuit homini veri inueniendi. quod facillime apparet, cum vacui curis etiam quid in cœlo fiat, scire auemus.* verum in prima Tusculana: *Quodque nunc facimus, cum laxati curis sumus, vt spectare aliquid velimus, & discere.* & primo de officiis: *In primis hominis est propria veri inquisitio. Itaque cum sumus necessariis negociis, curisque vacui, tum auemus aliquid videre, scire, addiscere.* Item pro pro Archia: *Illi ipsi philosophi etiam in illis libellis, quos de contemnenda gloria scribunt, nomen suum inscribunt.* Tusculana vero prima: *Philosophi nónne in iis ipsis libris, quos scribunt de contemnenda gloria, sua nomina inscribunt?* Eodem modo in oratione post reditum ad Quirites: *In officio persoluendo dissimilis est ratio, & pecunia debita, propterea quòd pecuniam qui retinet, non dissoluit, qui reddidit, non habet gratiam, & qui rettulit, habet, & qui habet, dissòluit,* at vero pro Plãcio: *Dissimilis est pecuniæ debitio, & gratiæ. nam qui pecuniam dissoluit, statim non habet id, quod reddidit. qui autem debet, is retinet alienum. gratiam autem & qui refert, habet, & qui habet in eo ipso, quod habet, refert.* Quam iterationẽ si aut criminosam esse, aut suspectam eius libri, in quo celebrata esset, fidem facere posse, iudicauisset, nũquam

profecto in animum induxisset, vt in secundum de officiis librum traduceret: *Commode quicunque dixit, pecuniam qui habeat, non reddidisse, & qui reddiderit, non habere gratiam autem & qui reddiderit, habere, & qui habeat, retulisse.* Si ergo sententiarum suarum repetitio culpam non habet, cur demum huic Consolationi aliquã infamiæ notam inuret?

Accedit, quòd quæ in hoc libro allata sunt, aut paribus, aut clarioribus orationis luminibus illustrata sunt. Quod & ipsum demonstrare conemur, ne qua in parte huic defuisse caussæ videamur. Lactantius lib. primo, cap. 20. dixit. *Magnum Cicero, audaxque consilium suscepisse Græciam dicit, quòd Cupidinum, & Amorum simulacra in gymnasiis consecrasset. adulatus est videlicet Attico.* at quanto idem hic vberius, quantoque splendidius est complexus? *Græciam vero, quam paulo ante laudibus ornauimus, hoc loco laudare non possumus, quæ Cupidines, & Amores satis audacter, & temere in Gymnasiis, ædibúsque publicis consecrarit. quid enim Cupidini, aut Amoribus cum gymnasiis? aut quid ea consecratio vel ad considerandum, vel ad imitandum afferre potuit honestatis, aut boni? nihil enim temerarium, nihil insipiens in Deorum consecratione esse debet, nec quod vllam vel leuißimam aut turpitudinis, aut vllius omnino impudentiæ suspicionem afferat, quales videri pos-*

sunt eorum consecrationes, quorum in rebus probitati pudorique contrariis numen esse, potentiaque creditur. Item in primo de natura dixit. *Atqui in plerisque ciuitatibus intelligi potest, acuendæ virtutis gratia, aut quo libentius Reipub. caussa periculum adiret optimus quisque virorum fortium memoriam honore Deorum immortalium consecratam.* Quid? num in Consolatione expressum hoc putamus esse deterius? *Atque haud scio, an recte senserint viri doctissimi, quorum ea fuit opinio, viros claros, & fortes iccirco Deorum immortalium honore consecratos, vt incitaretur virtus acrius, & acuerentur vehementius ad obeunda pericula, qui patriæ amore, studioque tenebantur. vera enim virtutis merces gloria est, nec quidquam est aliud quo magis ad recte, honesteque agendum præstantis animi homines incendantur.* Eodem modo in Tusculana prima scriptum est: *Natura dedit vsuram vitæ, tanquam pecuniæ, nulla præstituta die. quid est igitur, quod querare, si repetit, cum vult? ea enim conditione acceperas.* Quis est, qui negare possit, quin hæc in Consolatione dicta sint vt copiosius, sic ornatius? *Natura vsuram nobis vitæ dedit, tanquam pecuniæ, nulla præfinita die. quod si cum libet sua repetit, ea conditione cõmodata, vt restituenda sint, cur accusatur? aut cur non potius naturæ gratias agis, quòd, cum citius potuisset, tardius repetierit, quam, cum aliquando repetierit, iniusta querela insequeris?* Hæc autem sententia, te-

ste Plutarcho, fuit Euripidis.

Res procuramus a Diis nobis creditas,
Arbitrio reposcunt illi quas suo.

Vnde subiicit, sed ieiunius aliquando, Plutarchus: *Vita nobis contigit, diis eam apud nos fatali necessitate deponentibus. neque certus est definitus terminus, ad quem reddendum illud sit depositum.* Item in primo de legibus: *An corporis prauitates, si erunt perinsignes, habebunt aliquid offensionis, animi deformitas non habebit?* & in tertio de officiis: *Turpitudo, si in deformitate corporis habet aliquid offensionis, quanta illa turpitudo, & fœditas turpificati animi debet videri?* Hic vero: *Si corporis prauitatibus vituperatio proposita est, vitiis ipsis, quibus laborat animus, nihil turpitudinis, nihil inuretur infamiæ?* Num potuit luculentius? Rursus in Tusculana: *Sensus adsit, siue secetur quid, siue auellatur a corpore. nam istuc nihil dolere non sine magna mercede contingit immanitatis in animo, stuporis in corpore.* Nec vero in Consolatione incommodius: *Est, quatenus homo doleat, & quod prudenter a Crantore dictum est, siue secetur pars aliqua corporis, siue auellatur, sensus tamen adesse debet. istuc enim non dolere fieri non potest, quin quemadmodum feritatem corporis quandam, sic animi stuporem maximum indicet.* Neutro vero in loco sententiam Crantoris ad verbum expressit. nam Græca verba, quæ sunt apud Plutarchũ,

hoc valent: *Efferari enim par est, ibi quidem corpus eiusmodi, hic vero animum.* Pariter in Lucullo illud Homericum: *Non enim est ex saxo sculptus, aut e robore dolatus, habet corpus, habet animum, mouetur mente, mouetur sensibus, vt ei multa vera videantur.* Quid?num in Consolatione ad animos afficiendos non aptius? *Certe enim non e marmore sculpti aut e robore dolati sumus, est in nobis quiddam, quod pietate, misericordiaque moueatur.* Item in sexto de Rep, *Illa diuina virtus non statuas plumbo inhærentes, nec triumphos arescentibus laureis, sed stabiliora quædam, & viridiora præmiorum genera desiderat.* at quanto vberius, atque ornatius in Consolatione? *Itaque tam egregiis, eximiisque factis non infixas plumbo statuas, non arescentes triumphorum coronas satis diuturna persoluere posse premia iudicatum est, sed florentiora, stabilioraque munera quæsita sunt, quibus ornarentur ii, qui virtutem, honestatem, gloriam ocio, libidini, voluptati, vitæ denique prætulissent* Item in Tusculana prima dixit ex Apologia Platonis: *Necesse est autem sit alterum duobus, vt aut sensus penitus omnes mors auferat, aut in alium quendam locum ex his locis morte migretur. Quamobrem siue sensus extinguitur, quid lucri est emori? sin verum est, migrationem esse mortem.* & quæ sequuntur. Hic vero eadem ad verbũ omnia. sed illud vt dissimilius, sic ad Latinæ linguæ cõsuetudi-

ne aptius. *Quod si morte sensus extinguitur.* Quorsum enim illud, *siue?* quis Latinorum vnquam dixit, *siue sin.* Quæ cum ita sint, quid est, quòd huic commentario tam acriter oblatremus, ac tantas propterea tragœdias excitemus, quia nonnullas sententias paululum immutatas habeat, quas Tusculana quoque contineat? cum idem vtriusque voluminis argumentum, eadem doctrina, eadem institutio, eadem imitatio sit, nec Cicero secus facere potuerit, atque ita se quoque in aliis sapientiæ commentariis gesserit,

Iam quòd ex eo falsi argumentum eliciũt, quòd sententias aliquot attulerit cum Christiana disciplina conuenientes, veluti, *Animũ ad futuram vitam, tanquam ad patriam euolare, & præfinitum à Deo vitæ terminum esse*, id multis, vt video, refelli, aut certe infirmari rationibus potest. Etenim siue Ciceronem vt philosophum, siue vt Platonicum accipiamus, profecto absurdi nihil faciemus, si quid ipsum Christianæ Theologiæ cógruenter protulisse dicemus. Etenim vt Deus legem Hebræis dedit, sic philosophiam Græcis ad Christum impertiit, vt Clemens libro primo Stromatum prodidit: *Philosophia*, inquit, *principaliter Græcis data fuit, prius quam Dominus Græcos quoque vocasset, nam ipsa quoque Græcos pædagogi more do-*

rebat, sicut lex Hebræos, ad Christum. præparat ergo philosophia ei viam muniens, qui à Christo perficitur. Platonem porro consensisse cum Mose idem indicat, cum addit: *Quid est Plato, nisi Moses, qui loquitur Attice?* & lib. 5. *Dicit Plato in Epinomide: Non dico fieri posse, vt omnes homines sint beati, & felices, præterquam pauci. donec vixero, hoc definio. bona autem spes est, fore, vt postquam excessero, omnia consequar. Eadem sibi volunt, quæ dicuntur apud Mosen: Nemo videbit faciem meam, & viuet: clarum est enim, neminem vnquam vitæ tempore posse Deum euidenter comprehendere. qui sunt autem mundi corde Deum videbunt, postquam ad extremam peruenerint perfectionem.* Hæc Clemens. Quin etiam Platonicos in eadem, qua Christiani, peregrinationis similitudine permanentes præsentem, vt nos, vitam, hospitium, ac diuersorium, futuram vero domiclium, ac patriam appellasse, ex multis locis Platonis, ac Ciceronis, est manifestum. vnde etiam Aeschines in Axiocho: *Num tecum reputabis verbũ illud, quod dici solet, Peregrinationem esse vitam?* vt merito hic scripserit: *Animis æterna cæli sedes quærenda, & propria illorum patria.* De fatali verò vitæ termino sic ille in Timæo: *Sane animaliũ compositio ab ipso generationis exordio certis temporum curriculis terminatur, idque & genus vniuersum patitur, & animal vnumquodque ab ortu fatale*

viuendi ſpatium in ſeipſo exceptis neceſſariis paſsionibus continet. Etenim trianguli ab ipſo initio ſingulorum vim poſsidentes vſque ad certum tempus ſufficienter ad vſum vitæ cohærent; vltra id vita nemini prorogatur. Vnde poſt dictum eſt à poëta: *Stat ſua cuique dies.* Quæ cum legiſſet Cicero, atque ea in ſuos & ipſe commentarios cum multis eiuſmodi aliis tranſtuliſſet, cauſſam attulit, teſte Arnobio, vt eos multi quondam per ſenatum Rom. cenſuerint abolendos, vt quibus religio Chriſtiana comprobaretur, & auctoritas vetuſtatis opprimeretur. Quibus poſitis nō video, quamobrem eiuſmodi ſententiis in hoc libro permoueamur, atque ipſum à Chriſtiano ſcriptum eſſe propterea cenſeamus? Ac de ſententiarum quidem defenſione hæc hactenus.

Deinceps ſequitur, vt cauſſam fragmentorum agamus. de quibus eò acrior nobis erit cum noſtris neceſſariis concertatio, quod grauiore videantur à nobis in his, quàm in aliis, diſsidere diſsidio. Etenim quæ nos tanquam firmiſsima cauſſæ huius fundamenta ſtatuimus, eadem ipſi ad eam radicitus euertendam opponunt. eamque diligentiam hoc vno nomine labefactant, quod imitator hæc a Sigonio, & Patritio ſumpſerit, quorum labore induſtriaque collecta, digeſta, atque

expositionibus illustrata sint. Quod mihi auditu vsque adeo mirabile accidit, vt adhuc huius repræhensionis vim, & rationem excutere, atque explicare nequiuerim. Vt enim qui mare nesciunt, amnes influentes duces sequuntur, sic nos Tullium ignorantes iis, qui ipsum perspexerunt, veteribus assentimur. Itaque quemadmodum si fragmenta Ciceronianæ consolationis, quæ apud priscos istos dissipata leguntur, ab hoc libro abessent, omnino hunc Ciceronis esse reclamaremus, sic, cum omnia adsint, quæ à diligentissimis, vt aiunt, indagatoribus diuturna erui opera potuerunt, nullum pro eo maius afferri posse argumentum existimamus. Etenim si hæc ratio ad veritatem inuestigandam, & comprobandam parum neruorum, ac virium habet, quo tandem modo verum opus, si quando in apertum euaserit, internoscemus à falso? Quippe si fragmenta hæc intexta non erunt, ego ipsum germanum esse, negabo, si erunt, hi ab imitatore studiose concinnatum ac perpolitum esse, pugnabunt. Ita fiet, vt nostra culpa iacturam indignam operis pulcherrimi faciamus. Quare eorum officium fuit, non fragmenta, quia hic intexta sint, condemnare, sed ea aut alieno loco, aut incommoda ratione

inclusa ostendere. cum autem apte adeo interiecta sint, vt quemadmodum dixi, sedem suam videantur, ac propriam obtinere, ita vt ibi nata, non agnata, aut insita possimus agnoscere, certum est, ea non imitationi, sed veritati testimonium perhibere. neque enim in facto, sed in ratione facti debet hærere suspicio. de qua illi ne verbum quidem vllum omnino fecerunt, Atque hæc quidem in vniuersum de toto ipso fragmentorum genere dicta sint, de quibus latius in superiore oratione est disputatum.

Nunc ad singula crimina veniamus, eáque ipsa quàm sint iusta, dispiciamus. Vitio dant, quòd cum Cicero scripsisset, homines luendorum scelerum caussa nasci, hic de suo addiderit: *Quasi.* sic enim aiunt: *Hic de Crantore sic inquit. Crantor humanæ vitæ incommoda ita diligenter, & accurate expreßit, vt quasi luendorum scelerum caussa nasci homines, & in hanc lucem ingredi poßis agnoscere. addidit ergo vocem. Quasi. quam non videtur Lactantius fuisse omissurus, si in verbis Ciceronis fuisset. quanquam ipse creditur à Sigonio accepisse sic scribente: Miserias hominum mihi videtur deplorasse, qui quasi luendorum scelerum caussa in hanc lucem prodierint.* Quod totum moneo, vt iterum ad rationem accuratius reuocent. Sic enim credo efficient, vt liquidiorem ipsius

scriptoris sensum, ac certius consilium assequantur. Sententia nimirum Crantoris fuit hæc, his apud Plutarchum expressa verbis: *Multi iique sapientes viri non nunc primum, sed pridem deplorauerunt res humanas, supplicium iudicantes vitam hanc esse, & summæ calamitatis loco ducentes, hominem nasci.* Dixit ergo Cicero, Crantorem accurate adeo humanæ vitæ incommoda docuisse, non, *vt possis agnoscere, hominem quasi luendorum scelerum caussa nasci*, sed *vt quasi possis agnoscere, hominem luendorum scelerum caussa nasci*, quod est, adeo aperte humanæ naturæ calamitates explicuit, vt quodammodo pro vero habere possis, quod à nonnullis ante, tanquam admirabile, traditum fuerat, homines luendarum pœnarum gratia esse natos. Atque hunc quidem sensum clare expressit idem in Hortensio, teste S. Augustino contra Donatum Pelagianum libro quarto: *Ex quibus humanis vitæ erroribus, & ærumnis fit, vt interdum veteres illi siue vates, siue in sacris, initiisque tradendis diuinæ mentis interpretes, qui nos ob aliqua scelera suscepta in vita superiore pœnarum luendarum caussa natos esse dixerunt, aliquid vidisse videantur, verumque sit illud, quod est apud Aristotelem* &c. Itaque idemipse post repetens dixit: *Redeo ad illud, quod initio dixi, hominem luendorum scelerum caussa nasci*. neque enim dixit: *quasi*

luendorum, facturus nimirum, si tantum in ea voce momenti constituisset. Dices. Si ergo *Quasi* non adiecit, cur Sigonius addidit, cũ dixit? *Miserias hominum mihi videtur deplorasse, qui quasi luendorum scelerum caussa in hanc vitam prodierint.* quæris, quamobrem? nempe, vt doceret, se migrationem illam animorum ex corporibus in corpora non probare, quam illi constituerunt, qui homines luendorum scelerum caussa nasci dixerunt. neque enim cum fide Christiana consentit, vt pluribus, Lactantius in eodem loco disseruit. Quod si Sigonium huic sententiæ adiunxisse. *Quasi*, deforme est, cur non Ciceroni probro tribuatur, quòd in Lælio peruerse Empedoclis sententiam recitauit? cum dixit: *Agrigentinum quidem doctum quendam virum carminibus Græcis vaticinatum ferunt, quæ in rerum natura, totóque mundo constarent, quæque mouerentur, ea contrahere amicitiam, dissipare discordiam*, cum dicere debuisset, ea contrahere discordiam, dissipare amicitiam. Etenim, vt tradit Aristoteles in primo de ortu, & interitu, & Græci eius confirmant interpretes, dissoluto per discordiam ipso elementorum sphæro omnia, quæ natura constant, generari, redactis omnibus per concordiam in sphærum elementis, eadem dissipari, atque interire pu-

tauit. Quod ſi hic in Conſolatione dixiſſet, quis ferre eruditos iſtos homines poſſet, qui non ſolum falſas, ſed etiam improbabiles propoſitiones ad hanc infirmandam valere oportere exiſtimant?

Iam quod addunt, eundem quoque de ſuo adiecisse, *& in hãc lucem ingredi*, tanquam gloſſema eius vocis *naſci*, ac propterea Ciceronem hunc non eſſe, contendunt, non eſt, quòd ego refellam, hanc curam ipſi Lactantio, à quo illa ſunt ſumpta, relinquam. Is ſcribit lib. 3. cap. 19. hoc modo: *Cicero in Conſolatione, Non naſci inquit longe optimum, nec in hos ſcopulos incidere vitæ, proximum autem, ſi natus ſis, quamprimum mori, & tanquam ex incendio effugere fortunæ. credidiſſe illi vaniſſimo dicto exinde apparet, quòd adiecit aliquid de ſuo, vt ornaret.* Cum.n.ita ſcribit, ſatis perſpicue docet, vt Cicero ornandi cauſſa adiunxit de ſuo, *Non naſci, nec in hos ſcopulos incidere vitæ*, ſic poſtea illi *Naſci* ornandi gratia adieciſſe, *& in hanc lucem ingredi.* Quod ſi ita eſt, quis recuſare poſsit, hunc locum à Cicerone, vel ipſorum diſſentientium iudicio eſſe compoſitum?

Sequũtur inde illuſtraria fragméta tria ſuperiore quoque a nobis oratione cõmemorata. quorum primũ poſitum eſt a Lactantio:

Cum vero mares, & feminas complures, in Deorum numero esse videamus. alterum, quod huic annectitur, ab hoc est allatum: *Tantis enim ducibus aberrare non possumus.* tertium à Lactantio cum primo, secundo omnino prætermisso, conglutinatum: *Quod si vllum vnquam animal consecrandum fuit.* secundum autem ipsi sic excipiunt, vt totum ab imitatore fluxisse dicant, quia neque à Lactantio sit allatum, neque à Sigonio, Patritióque ne minima quidem suspicione quęsitum. Quarum rerum facilis sane est, atque expedita defensio. nimirum enim prætermisit Lactantius, quia caussam suam non adiuuabat, neque integram paginam explicare sine aliquo disputationis emolumento volebat. deesse Sigonius, Patritiúsque non sensit, quia vterque expers vaticinij fuit, atque ipsi Lactantio credidit. auctor vero adhibuit, vt rationem redderet eius, quod dicere cœperat, se velle exemplum veterum in consecranda filia consectari, & vt illam sermonis ad Tulliam conuersionem inferret: *Neque de te vna, mea Tullia, dictum volumus* cui deinde in tertio respōdere posset: *Teque omnium optimam consecrabo.* & vt, quod Attico se facturũ ostenderat, solueret. promiserat autem, se Tulliam Græcis litteris, Latinisque celebraturum. hic vero se celebrasse inquit:

inquit, *Vigebis autem memoria, quandiu monumenta extabunt illa, quibus eximia consignata sunt tam excelsæ laudis testimonia, quæ sempiterna fore, cum præstantissima sint plane confidere debemus.* An vero, si imitator esset, aliquid Lactãtio addidisset, aut præscriptum eius vlla ratione peruertere ausus esset? nunquam, opinor.

Tertium verò fragmentum apud Lactantium vulgò sic legitur: *Quod si vllum animal consecrandum fuit, sicut profecto fuit.* in Consolatione vero cum illustri accessione, & emendatione hoc modo. *Quod si vllum animal consecrandum fuit, qualia multa consecrauerunt Aegyptij, quod nullum profecto fuit.* Atque hæc quidem & recte addita, & rectius emendata esse, ex superioribus liquet, in quibus Aegyptij reprehensi sunt, qoud bestias in Deorum numero collocarint. Itaque cum vulgata lectio contrariam menti scriptoris sententiam reddat, nostri tamen sic accipiunt, vt certum inde specimen stulti imitatoris eliciãt, quòd à vulgata Lactantij lectione discesserit, ac longius aliquanto, quâm Patricius, viderit, quem inter multas hæc correctio fugit. Quæ omnia quâm idonea sint, res ipsa per se etiã me tacente declarat. Etenim cum hic & vacantia expleuit, & deprauata correxit, sane in eo se auctorem vel maxime demonstra-

uit. Si enim imitator eſſet, nec mederi tam deſperatis vulneribus potuiſſet, neque à Lactantio, neque à Patricio receſſiſſet. qui vir quàm valde, licet ingenio, doctrina, & iudicio præſtantiſsimus, in eis verbis *Sicut profecto fuit* hæſitauit? quãtopere in elicienda ſententia elaborauit? quàm multum in corrigẽdis, ſupplendiſque verbis, quæ deſiderari credidit, deſudauit? quàm longe a ſynceritate veræ lectionis abſceſsit? ex quo apparet, ſi vnum ſupplere verbum nequimus, qua felicitate volumina, vt iſti volunt, integra ſuffecerimus? Si autem, quia melius hic aliquid attulit, quàm quod excogitare Patricius potuit, ea re imitatorem eſſe volunt, anguſtum ſane locum nobis defenſionis relinquunt. Si enim hic Lanctantium cum Sigonio, Patriciove repræſentauit, ineptæ imitationis inſimulant, quòd nullam mutationem attulerit: ſi eos reliquit, atque ægro neceſſariam quaſi curationem admouit, ne ita quidem laudem germani auctoris concedunt, quia ſe ab eorum auctoritate remouit.

Iam illud quanti faciendũ eſt, quod adiungunt. Hic fragmẽta Ciceronis omnia illo ordine intexuit, quo digeſsit Sigonius, argumẽtum libri eo modo explicuit, quo cõiecit Sigonius, ergo Cicero eſſe nõ poteſt. Sit ita ſane, quoniam ita volunt. Non ſit Cicero, quia

Sigonij auctoritatem, iudiciúmque sequutus est. ergo Cicero erit, si quod fragmētum Ciceronis expresserit, quod nō præmonstrarit Sigonius. At si hoc fatentur, prout fateri necessario debent, habemus, quod volumus. Extat fragmentum hoc apud Senecam de tranquillitate vitæ: *Gladiatores ait Cicero inuisos habemus, si vitam omni modo impetrare cupiunt, fauemus, si contemptum eius præseferunt.* Hoc suppresso a Seneca Ciceronis libro, vbi esset, neque Sigonius, neque Patricius potuit expiscari, neque id sine caussa. quis enim diuinare potuisset, ipsum in Consolatione existere, quæ tum nusquā extabat? Audiamus nūc eam: *Hoc si verū est, dubitari non potest, quin quemadmodum populus Rom. in muneribus publicis inuisos habet gladiatores, qui omni modo vitam impetrare cupiūt, fauet iis, qui contemptum eius præseferunt, itidem Dij immortales* &c. Quam autem apte hanc similitudinem intexuerit, cognoscere operæ pretium est, vt simul huius operis veritas, & præstantia cognoscatur. *Si verū est*, inquit, *quod à Theophrasto alicubi proditum memoriæ mandauimus, orbem terrarum theatrum quoddam esse magnum, diuina mente repletum, & ceteris indicandæ sapientiæ gratia tam multis vndique collucentibus ornamentis illustratū, ac depictū. in eo autē medio collocatos esse homines à Deo, vt cū fortuna, dolore, morbis, egestate, ca-*

ſibuſque permultis aßidue luctentur: Deum vero ipſum quantum quiſque pugnando valeat, quamque viriliter fortitudine diuinitus accepta vtatur, deſuper aſpectare,hoc, inquam ſi verum eſt, dubitari profecto non poteſt, quin, quemadmodum populus Rom. in muneribus publicis inuiſos habet gladiatores, qui omni modo vitam impetrare cupiunt, fauet iis, qui contemptum eius præ ſe ferunt, vidẽ dii immortales, ſi quos ex hominibus nimis anxie de vita ſollicitos, eiuſque exitum detrectantes aſpiciant, iis aliquo modo ſuccenſeant; eos vero & caros habeant, & muneribus proſequantur, qui ſi è vita reuocentur ipſi, vel ſuos reuocari videant, alacres, lætique Deo pareant, nihilque propterea mali ſibi accidiſſe iudicent. Quid his verbis politius, & ornatius, quid hac ſententia commodius, & argutius, quid hac auctoritate grauius, & reconditius eſſe poteſt? an inſulſi huius imitatoris potius, quàm ipſius Ciceronis eſſe dicemus? Silicet hoc ſuo labore profecit Sigonius, vt ſiquando Ciceronis libri de philoſophia aut de Repub. amiſſi reperiantur, atque aliquas habeant laudes ex iis, quibus ipſe illos floruiſſe coniecit, cõtinuò tanquam ſubdititij partus abiiciantur? Non ſunt hoc loco contenti. dabo alterum, quem neque Sigonius, neque Patricius aut attulit, aut vidit. Inquit hic: *Nemo ſuorum funera experitur, cui non aduerſa multa antea contigerunt.*

tur igitur grauiora, vel certe æque grauia fortiter passus, cum maxime occalluisse, & ad dolorem nouum obduruisse deberet, despondeat animum, seque mærori tradat. Hanc sententiam transtulit Petrarcha in librum decimum Senilium. atque illa verba *Occaluisse, atque obduruisse* se à Cicerone sumpsisse significauit, inquiens: *Me tenuit meæ respectus ætatis. nam cum virum, tum præcipue senem flere mortalia turpe est, quem tempore, & casuum obseruatione similium contra omnes insultus obduruisse (vtar peculiaribus Tullij verbis) atque occalluisse conueniat.* Si igitur hæc sententia, qua docetur, mœrorem cum viro, tum seni minime conuenire, his duobus verbis *obduruisse*, atque *occalluisse* à Cicerone comprehensa in aliis libris Ciceronis non reperitur, cur non in quo inuenitur, is esse Ciceronis asseritur? At Petrarcha Consolationem non habuit. quis pro certo affirmare hoc potest? præsertim cum eam iuuenis indagarit, hæc vero iam maturus ætate prodiderit? ac libro quarto de rebus familiaribus scripserit: *Fecit hoc primus in mortem dilectissimæ filiæ M. Cicero diuino, & inaccessibili stylo.*

Atque pro fragmentis quidem hæc diximus. quæ tantum hucusque secum ponderis attulerunt, vt germanam librorum synceritatem ostenderint, etiam sola cum affuerunt,

Quid enim aliud Rhetorica ad Alexandrum ab Aristotele ad Anaximenem traduxit, nisi fragmentum vnum, nempe septuplex caussarum diuisio, quam Quintilianus Anaximeni attribuit? quid aliud Rhetorica ad Herenniũ Cornificio tradidit, quàm figura Traductio, cuius idem auctorem Cornificium fecit? Ergo Anaximenes, & Cornificius vno fragmẽto, aut vna sententia tantũ a Quintiliano prolata iniustam fortasse laboris alieni possessionẽ acquirent, Cicero multis à Lactãtio, aliisque prolatis ius industriæ suæ vetus amittet?

Transeo ad exempla neque enim dubium esse arbitror, quin omnes intelligant, quantum in superioribus insit firmitatis, ac roboris. Huiusmodi exempla & Romanorum, & Græcorum, & Barbarorum sic amici Tullij persequuntur, vt paucis tantummodo leuissime tactis ipsam propterea ab imitatione dimanasse concludant. Quo quàm iustè faciant, demus operam, vt demonstremus.

Decios scriptum est cum Latinis pugnantes se deuouisse. hoc factum est perperam inquiunt, quia in prima Tusculana proditum sit, Decium patrem cum Latinis decertasse, filium vero cũ Etruscis. magnum & inexpiabile crimen. Quid vero, si probem, recte hic, in Tusculana vero perperam esse factum?

Etenim quo modo hic ſcripſit, eodem etiam in ſecundo de finibus fecit, vt Latinos nominarit, Etruſcos omiſerit: P. Decius *cum ſe deuoueret, in mediam aciem Latinorum irruebat. quod factum imitatus eſt quarto conſulatu filius.* & primo de Diuinatione: *P. Decius deuouit ſe, & in aciem Latinorum irrupit armatus cuius mors ita glorioſa fuit, vt eam concupiſceret filius.* & Valerius libro 5. ipſum, vt ſolet, ſequutus: *Decius Latino bello corpus ſuum pro ſalute populi Romani deuouit. filius in quarto conſulatu patris exemplum ſequutus.* Decius autem filius in Etruria quidem pugnauit, ſed cum Gallis, non cum Etruſcis, vt aperte ſcribit libro decimo Liuius. Ex quo apparet, Ciceronem in Tuſculana memoria lapſum. quo vitio ipſum ſæpenumero laboraſſe, docti viri iuſte notarunt. Quare caueant quæſo, ne hanc rationem argumentationis inducant, Hic liber mendoſam ex aliqua parte habet hiſtoriam, ergo non eſt Ciceronis, ne fortaſſe mox confiteri cogantur, paucos libros exiſtere Ciceronis; quòd in pleriſque eiuſmodi reſideat aliquid, quod eo modo reprehendi poſsit. quod ne cui mirum accidat, legat, quid Vopiſcus in Aureliano de principibus hiſtoricorum memoriæ tradat, Liuio, Salluſtio, Tacito, & Trogo. Accedit, quòd ſi imitator tan-

tum in hanc scriptionem studij, ac diligentiæ contulit, vt duo etiam illorum iudicio ex Plinio verba Ciceronis expresserit, non videtur verisimile, eundem mox tanta incuria extitisse, vt locum insignem Tusculanæ de *Latinis*, atque Etruscis omiserit. Verum auctor, & non imitator hic fuit, qui fortasse, vt Scipionem, non Scipiones dixit, & Gracchum præteriit, quem alio loco commemorauit, sic Decium quoque, non Decios scripsit, ac demum in sua oratione addidit, dempsit, & mutauit, prout animus tulit, quemadmodum in Diuinatione duos Decios, in Tusculana tres semet pro patria deuouisse, scriptum reliquit merito. neque enim scriptor aliquis vnquam extitit, qui arctis istis se regularum vinculis in referendis antiquitatis exemplis obstrinxerit. verum varia in scribendo consilia, rationésque nobis occultas spectauit. Quod eis facile concedimus, modo nihil eos edere falsi comperiamus. quale dixisse ipse in libro de senectute, & in oratione pro Murena videtur. duo enim duces cum Antiocho rege Syriæ depugnarũt, Acilius Glabrio, qui Catone viro consulari legato ascito ipsum e Græcia depulit, & L. Scipio, qui fratre Africano in Asia debellauit, teste Liuio; & cæteris sine vlla cõtrouersia omnibus

Hic vero in libro de senectute Catonem tribunum militarem cum Glabrione fuisse, pro Murena vero in Asia cum L. Scipione versatum esse prodidit, nimirũ eo deceptus, quòd Scipio Glabrionem exceperit. Et tamen cum hæc ita sint, nemo ea tanti esse ponderis vnquam putauit, vt propterea scripta illa Ciceronis esse abnuerit.

Arguunt inde, quòd Xenophontis ante meminerit, quàm Periclis, cum tamen Pericles natu grandior fuerit, & S. Hieronymus exempla Ciceronis hæc referens Periclem omnibus præposuerit. Quod cum faciunt, næ illi se plumbeum plane pugionem inferre non sentiunt. Neque enim Cicero hoc loco temporis ordinem, sed disputationis serié, nexúmque respexit, vt qui nõ historiam, sed Consolationem scribere nec facta, sed præcepta litteris prodere instituerit. Nec S. Hieronymus exempla Ciceronis exacte sibi recitanda, sed rem tantum indicandam constituit. siquidem neque omnia, neque eodem ordine protulit. Neque idem cum Periclem proposuit, eum se à Cicerone sumpsisse, sed à Græcis ostendit: sic enim scripsit: *Legimus Crantorem, Platonis, Diogenis, Clitomachi, Carneadis, Possidonii, ad sedandos luctus opuscula percurrimus. proponunt innumerabiles viros,*

& maxime Periclem, & Xenophontem. Quod si ferrum dederimus, tum eos amice monebimus, vt videant, quo modo vtantur, ne eodem ictu Catonem, & quintam Tusculanam conficiant, quo Consolationem hanc percusserunt. Etenim sic dixit in Catone: *Num Hesiodum, Simonidem, Stesichorum, num quos ante dixi, Isocratem, Gorgiam, num Homerum?* in Tusculana vero: *Xenocrates, Crantor, Arcesilas, Lacydes, Aristoteles.* Quis est autem priscæ adeo memorię rudis, qui non videat, Homerum, vt natu maximum, omnibus anteponendum fuisse, ac S. Hieronymum, vt debuit, eundem epistola secunda præposuisse? & Aristotelem Crantore, & Arcesila esse antiquiorem? &, si hæc ratio valeat, necessario effici, eos libros Ciceronis non esse?

Cum autem instant: *Hic nominat Harpagum, Dionem, & Præxaspem,* quos nemo a Cicerone commemoratos esse testatus est, ergo Cicero esse non potest, video quid agant, cui rei studeant, quo consilia referant. quippe ancipitem iam mucronem intentant, vt celerius imitatorem conficiant, si duplices euadere non posse ictus suos intelligãt. Nam si hos ab aliis nominatos dixerimus, ipsum arguent furti, si abnuerimus, impudentiæ. hoc autem quid est aliud facere, quàm omnibus Cice-

ronis operibus auctoritatem vna argumentatione detrahere?

Item *Meminit,* inquiunt, *Cæpionis, Lepidi, & C. Cottæ, de quibus se dubitare Cicero significauit, cum Atticum consuluit.* Esto. quid mirum? dubitauit. re incognita, affirmauit, perspecta. consuluit, cum hærebat. scripsit, cum exploratum habebat. illud quidem mirabile accidisset, si C. Cottam filium mortuum pro exemplo fortitudinis attulisset, & non Rutiliam matrem, quæ filium sibi ereptum æquissimo animo pertulit. quod video obseruatores eius egisse, cum animaduertere potuissent, eiusmodi exemplum ab hoc, & à Seneca inter fœminas esse relatum. cur autem nõ eodem modo auctoritatem libris de finibus abrogamus, quòd exemplum L. Tubuli afferãt, de quo ipse ita dubitauit, vt pariter Atticũ consuluerit? Quo in loco repetere volo, ne dissentientium aures fortasse prætervolet, Senecam in sua Cõsolatione Rutiliæ factum iisdem verbis, quibus hic, prodidisse, vt firmissimũ argumentũ ad ostendendum, hunc librum Ciceronis esse germanum, cum constet, ipsum in eruenda Rutilia primum elaborasse, neque res sit adeo memorabilis, vt aut à grauioribus scriptoribus memoriæ proditam, aut à Seneca aliũde, quàm e Ciceronis arca deprom-

ptam, verisimile sit.

Atque hoc quidem modo illi aduersus opportunam exemplorum prolationem inuecti sunt, contra quæ nemo vnquam paululum ingenij sui aciem incitauit, quin stragem ingentem ediderit. Nam cum omnis facti est perobscura cognitio, tum nulla difficilior suscipitur, quàm certa de antiquitate, & re pridem gesta oratio. Equidem vbi eruditissimos viros quæstionem exemplorum aggredi sensi, statim falsum eos aliquod, aut contrarium, aut repugnans, aut alienum, aut inane, aut ridiculum, aut superuacaneum prolaturos esse pertimui. Verum, quod bene sit, in maxima eorum frequentia nullum crimen huiusmodi obiectarunt, nullum omnino finxerunt. quod præcipue potest huius operis integritatem arguere. Quin etiam eandem partem vsque adeo titubanter, ac timide restigerunt, vt, quo iudicio prędití sunt, ne ipsi quidem sibi satis confidere, aut plurimum in ea momenti ad victoriam constituere videantur.

EXTREMVS elocutionis est locus, quã iidem præcipue sibi oppugnandam, tanquã summam huius controuersiæ arcem, existimarunt. neque id iniuria. Etenim, si verum est, quod dixit Cicero, mandare litteris co-

gitationes suas, qui eas nec disponere, nec illustrare posßit, hominis esse turpiter ocio abutentis, & litteris, profecto si hunc aut neutrum horum fecisse, aut alieno loco fecisse docebunt, merito auctoritate Tulliana nudabunt. At tantum abest, vt aliquid horum, quæ grauißima essent, & omni ipsum prorsus laude eloquentiæ spoliarent, obiiciant, vt omnes in verborum tantummodo aucupiis, ac notationibus animaduersionis suæ vires, conatúsque consumant. Cuius rei non minimo illud sit argumento, quòd quidam hoc dicendi genus, vt parum Ciceronianum accusent: *Castos animos, & puros leni quodam, & facili lapsu ad Deos, id est, ad naturam suî similem, peruolare.* alij vero illa à Mureto sumpta esse obiiciant: *Cupiditates insatiabiles exoriuntur. quibus non modo singulos homines sed totas familias, & vniuersas funditus ciuitates euersas videmus*, quòd ille aliquando scripserit, *Non singulos modo perdiderunt homines, sed integras funditus afflixerunt, ac euerterunt ciuitates.* Quod cum dicunt, nonne statim contrario ipsius Ciceronis testimonio, ne dicam infesto conuitio, reuincuntur? quem modo ridentem, modo stomachantem mihi videre, modo magna voce inclamantem audire videor: Desinite mihi maledicere, & quæ mea

sunt mihi detrahere. quæ vos pro alienis dānastis, pro certo mea sunt, priora ex libro meo de Consolatione, amici mei Lactantij auctoritate firmata, atque omnium adhuc assensione probata, posteriora ad verbum ex secundo meo de finibus: *Cupiditates insatiabiles non modo singulos homines, sed vniuersas familias euertunt*, nónne meam consuetudinem perspexistis, vt, si res postulet, easdem sententias, atque eadem dicendi genera repetam, neque id luminibus eloquentiæ meæ officere posse ducam? Quod vos in primis homo quidem Hispanus, sed mei in primis obseruātissimus potuit docere Quintilianus. Verum Ciceronem ipsum quiescere patiamur, atque omnino ex hac disputatione mittamus. vereor enim ne, si longius orationem suam prouexerit, iusta iracundia incitatus durius, atque acrius eiusmodi obseruatores suos excipiat: quàm eos à nobis accipi æquum esse censemus. qui paucis quibusdam verbis reprehendendis ipsum tanquam non Ciceronianum ausi sunt postulare. Quid autem arguunt? nolite existimare, eiusmodi aliquid eos obiicere, quare optimus dicendi magister Libanius orationi de Haloneso vitio vertit: *Si modo vos cerebrum in temporibus, & non in calcaneis geritis.* neque enim ille cerebrum, aut

calcaneum reprehendit, ſed meras ſententiæ inde fluentis ineptias Demoſthene ipſo grauiſsimo viro indignas, ac contumelioſam non orationis libertatem, ſed linguæ procacitatem damnauit. Verum ſingulas voces ſic ponderant, vt ad calcem vſque perueniant. Hæc autem indicabo, ſi prius, vt debeo, gratulatus huic maxime ſæculo ſuperbum iſtud auriumne, an animi iudicium fuero. Nondum enim centum fortaſſe anni ſunt, cum ipſæ ad Atticum epiſtolæ in Italia ſunt inuentæ ita laceræ, ac deformatæ, vt non ſolum cerebrum, ſed ne calcem quidem Latinitatis haberent. Hoc tanto inuento theſauro, nemo tum extitit, qui multorum verborum, non dicam nouitate, ſed fœditate offenſus ſimulatas eas eſſe inſimularit, immo vero raptim, inquit Blondus, libros eos lætabundi deſcripſimus, atque omnibus exempla per Italiam diſtribuimus: noſtri vero multò, quàm illi, ſtudio, ac doctrina præſtantes Conſolatione reperta vſque adeo pauca quædam verba faſtidiunt, vt totum volumen, licét omnibus luminibus ingenij, induſtriæ, iudicij, & eruditionis inſignem repudiant. repudiant? immo vero arceſſunt, excuſant, ac ſine crimine, ſine teſte, ſine patrono, ſine iudice incognita cauſſa cō-

damnant, nec Roma solum, sed vniuersa etiam Italia, ac scholis, & gymnasiis omnibus, pellunt, eiciunt, ablegant, atque vsque ad Barbarorum oras amandant. Etenim ne quis me temere ita dixisse opinetur, hic ea adhibuisse genera verborum arguitur, quæ neque Cicero vnquam, neque Latinus aliquis vsurparit. graue profecto crimen, si verum sit. etenim delectus ipse verborum, vt fontem, sic laudem omnem eloquentiæ continet. neque orator alia re magis, quàm verborum splendore ac copia commendatur. Sed tamen multo grauius, si timere simulatum sit. quod me facilime demonstraturum esse, polliceor; ita tamen, vt si quibus minus hæc mea placuerint, cum eis nullum mihi esse certamen velim. ac libenter eorum staturus iudicio sim. qui plus in hac obseruatione aut operæ, aut industriæ cõsumpserunt. Ac de Latinis quidem postea. De Cicerone in præsenti.

Equidem, si Ciceroniana non sunt, quæ nõ in omnibus Ciceronis libris impressa sunt, male actum iri cum ipso Cicerone opinor, quòd singuli eius libri nouum aliquod verbum afferant, quod non contineatur in aliis. cuius rei documento est, quòd teste Carisio Statilius Maximus commentarium olim texit de singularibus apud Ciceronem

qua-

quaqua positis, & Nonius Marcellus caput de iis, quæ noue à Cicerone, aliisque Latinis dicta sunt, edidit. Inter quæ Statilius retulit *Repentino, Rarenter, Stomachose, Salutariter, Stirpitus, Ostiatim*, Nonius vero *Condocefacere, diloricare, exanclare, fortunare, eluuionem, colluuionenem, excandescentiam, fallaciloquentiam, magniloquentiam, superbiloquentiam, infinitatem, insulsitatem, mulierositatem, surdidatem, excelsitatem, purpurascere, putiscere, repuerascere, vastescere, & veterascere*, Quod illi nunquam fecissent, nisi Ciceronianam eloquentiam ex vno etiam tantum hauriri posse fonte iudicauissent. Quin etiam Seneca notauit, ipsum *Reapse, suauiloquentem, breuiloquentem*, & alia quædam noua verba in libris de Rep. adhibuisse. & Quintilianus eundem primum *Beatitatem*, ac *Beatitudinem*, Sidonius vero *Indoloriam*, atque *Essentiam*, intulisse. In fragmentis certe librorum eius cum alia singularia multa leguntur, tum *adiutorium, consitura, quotidiano, anxitudo, impigritas, opprobrium, captiuitas, & sanctitudo*. in oratione vero pro domo *ignitus*, pro Plancio *debitio*, pro Sextio *Mulionicus*, pro Cluentio *Materiatus*, in Rhetoricis teste Prisciano, *Mensurus*, pro menstruus.

Quid quod nisi librum ille de Fato scripsisset, vox *principalis* ab eius monumentis a-

beſſet?& ſi libros de oratore, & Tuſculanas haud nacti eſſemus. *Animi confiſionem, & verba anhelata* non haberemus, ſi Oratore, & Officiis careremus, *Adipatæ dictionis, & Turpificati animi*, deſiderio æſtuaremus. Quare quãquam in hoc libro nonnulla vocabula ſunt, quæ fortaſſe non extant in aliis, non tamen efficitur neceſſario, illa non eſſe Ciceronis. Etenim fieri poteſt, vt alia ab ipſo tum primũ factitata, alia tum primum facta, alia vero cum aliis monumentis extincta ſint. Tantum autem abeſt, vt hac animaduerſione libri huius infringi, aut lædi auctoritas poſſit, vt nullum firmius argumentum afferri poſſe ad eam conſtituendam exiſtimem. Nam ſi quis eſſet, qui luculenta imitatione nobis imponere voluiſſet, nullum, niſi notum, Ciceronis vocabulum attuliſſet, niſi plane totius huius artificii expers, atque ignarus fuiſſet. Quid autem ſi doceo, eorum aliquot etiam Ciceronis eſſe, quæ reſpuuntur? proferam, ſed permiſte, atque confuſe. ne quis hoc huius, illud illius eſſe poſſit arguere. Etenim *captiuitatem*, dixit in illa nobili pro Cornelio, teſte Aſconio: *Atque omnibus gentibus finem diuturnæ captiuitatis, turpitudinis, & ſeruitutis afferret. Confectricem, alio loco*, auctore Lactantio libro ſeptimo, capite ſecundo: *Nihil eſt, quod non ad interitum* ...

digatur vel iniuria hominum, vel ipsa confectrice omnium vetustate. *Filium perdidit* epistolarum libro quarto: *Cato summa virtute filium perdidit: Turpitudo peior est dolore.* 8. in Antonium: *Turpis fuga mortis omni est morte peior.* Suus pro eius a Cicerone vsurpatum esse, multis exemplis prolatis Budæus decreta Vallæ infirmãs demonstrauit.

Adeo quod ab hoc dictum, qui arguunt, immerito sane faciunt, quia *adeo vt*, dixit. verba eius sunt: *Erepti filij cogitatio adeo nobis grata est, quod illum pene ante oculos constituere videatur, vt etiam si dolorem refricet, & lacrymas eliciat, tamen eã deponere nolimus.* Filii cogitatio, inquit, grata est, quod illum ante oculos constituat, grata adeo, vt eam deponere nolimus.

Qui vero, *Metellus, ne in legem perniciosam iuraret, in exilium abire coactus est*, monent, dici debuisse, *quòd in legem perniciosam iuraret*, plane se neque historiam intelligere, neque Ciceronis consilium assequi, docent. neque enim Metellus in exilium ire coactus est, quia iurarit, sed quia iurare noluerit pro Sextio: *Vnus in legem per vim latam iurare noluerat, cessit.*

Qui vero: *Dolorem cruciatum animi perpetuum* eo nomine damnant, quod dolorem cruciatum æternum fecerit, sane nõ attẽdunt, *Perpetuum* hic non esse æternum, sed assiduum, cõ-

tinentem, non interruptum, non intermiſſum. vt perpetua oratio, perpetui montes, febris perpetua, & quinto epiſtolarum: *Qui à perpetuis ſuis hiſtoriis ea bella ſeparauerunt.*

Cum vero vitio vertunt, quod dixerit: *Animum ſimul cum homine interire*, interpretantes animum ſimul cum animo mori; quòd homo ipſe ſit animus, argutius loquuntur aliquando, quàm verius. Etenim cum dicimus hominem mori, nonne intelligimus, mori partem eius mortalem, nempe corpus? nimirum. ergo qui dicit, animũ interire cum homine, inquit animum interire cum corpore. Siquidẽ dixit in prima Tuſculana: *Neque exceſſu vitæ ſic deleri hominem, vt funditus interiret.* & Plato in Phædone: *Num eodem die animus deletur, quo homo moritur?* Hic quis eſt tam agreſtis, indoctive ingenii, qui animum cum animo extingui interpretetur?

Quod autem injiciunt, ſe Latinitatis ſtudioſis illud iudicandum relinquere: *Lacænas mulieres traditum eſt, occiſis filiis vulnera inſpicere conſueuiſſe, ac ſi aduerſos vulneratos eſſe comperiſſent, lætabũdas funus ducere, eoſque in auita ſepulchra inferre ſolitas eſſe, contra vero quos auerſis vlneribus cõciſos agnoſcebant, ab iis refugientes clam ſepeliendos curabant, ac curaſſe* dici oportuiſſe ſignificant, quid aliud admonent, niſi, vt iudicemus, an

Cicero in primo de Oratore Latine dixerit. *Dici memini ludorum Romanorum diebus* L.*Crassum quasi colligendi sui caussa se in Tusculanum contulisse. venisse eodem. Q. Mucius dicebatur, & M. Antonius: exierant autem cum ipso Crasso adolescentes C. Cotta, & P. Sulpitius*. id est, exisse autem. & in tertio: *Namque latus tum ei condoluisse sudoremque multum consequutum esse audiebamus. ex quo cum cohorruisset, cum febri domum rediit*, id est, rediisse. Demetrii autem Phalerei præceptum est afferre amplitudinem in figuris, si non in eodem casu maneatur. idque probat exemplo Thucydidis.

Eodem modo cum hortantur, vt ab eo dicendi genere, tanquam impuro, abstineamus: *De quo est apud Herodotum, illum Xersi respondisse*, quid aliud hortantur, quàm, vt Ciceronem in Bruto impure loquutum esse, arbitremur? qui sic dixit: *De quo sit memoriæ proditum, eloquentem fuisse, & ita habitum esse, primus est Cethegus.*

Iam vero cum illud alterum, vt Cicerone indignum notant, quòd duobus versibus Apollinem repetierit, simul illud alterum notant, quod in principio or, pro domo, vno, atque eodem bis Remp. vsurparit: *Ut amplissimi ciues Remp. bene gerendo, religiones sapienter interpretando Remp. conseruarent*. & pro Cluentio: *Locum*

a maioribus traditum ſic tuetur, vt maiorum conſtantiam aſſequatur. & in prima epiſtola ſexti, quòd intra octo verſus quater *etſi*, & *tamen* poſuerit, & quinta in eadem periodo bis *virtutem.*

Ad extremum pro inſigni quadã fœdioris eloquẽtiæ labe afferunt, ipſum *Cũ natura*, & *Cũ nullo* dixiſſe idq; ipſo inuito, ac repugnante Cicerone in Oratore ita ſcribente: *Quid illud non olet, vnde ſit Cum illis, Cum autem nobis non dicitur, ſed nobiſcum? quia ſi ita diceretur, obſcænius concurrerent litteræ, vt etiam modo, niſi Autem, interpoſuiſsem, concurriſſent. ex eo eſt mecum, & tecum, non cum me, & cum te vt eſſet ſimile illis Vobiſcum, atque Nobiſcum.* Probe. non nego. at ego idoneus ad nullam cauſſam ſim, ſi huic tam graui impreſſioni tam multas ac tam magnas objicere moles, ac quaſi machinas, neſciam, vt ipſam aliqua ratione auertam. Primum igitur dico, Ciceronẽ hoc præcepto id videri tantummodo monuiſſe, ne præpoſitionem *Cum* iungeremus cum vocibus inchoantibus a *No*, ne forte videremur obſcæne dicere *Cunno*, atque hoc quod dico, Quintiliano interprete dico, qui ſic præcepit: *Iunctura deformiter ſonat, vt ſi cum hominibus notis loqui nos dicimus, niſi hoc ipſum Hominibus medium ſit, in præfata videmur incidere quia vltima prioris ſyllabæ littera, quæ exprimi niſi labiis coeuntibus non poteſt, aut interſiſtere

nos indecentissime cogit, aut continuata cum insequente in natura eius corrūpitur. & Prisciano, qui li. 12. ita scriptum reliquit: *Antiquissimi in plurali primæ personæ cacephati caussa solebant per anastrophen dicere, nobiscum pro cum nobis, itaque propter hoc reliquarum quoque personarum ablatiuos similiter præpostere proferre cœperunt teste Plinio, qui hoc in secundo sermonis dubii ostendit. Noluimus cum me, & cum te dicere, ne eidem computationi adiungendum esset, cum nobis sed potius mecum, & tecum, & secum, & nobiscum diximus cum præpositione, quæ facit obscænū, postposita. Antiqui tamen absque obseruatione naturali ordine hæc protulisse inueniuntur.* Quod si ita est, sequitur, vt recte *cum Natura* dicamus. Quod si vitiosum adeo Virgilius censuisset, profecto nunquam, *Numerum cum nauibus æquet,* dixisset. nec solum *cum natura,* sed etiam *Cum nullo,* quia si ex his Cunna, & Cunnul fecerimus, nihil turpe dicturi simus. Quare quod addunt, eodē modo peccatum esse. cum dictū est, *Cum nostro vulneri medeamur, Cum neminem ipsa morte commoueri debere proditum sit. Cum nec ipsi quidquam acciderit mali, Cum nihil nisi rectum cogitaret,* id totum, vt apparet, vt longe dissimile, sic propterea ad explicandum expeditissimū est. Etenim, si vsum quærimus, Cicero sic interdum loquutus est in iis etiā libris. quos isti huius prorsus expertes esse prauitatis af-

firmant. vt in Lælio: *Cũ ne id quidem adolescentes effugere possint.* & in secundo de officiis, in veteribus Aldinis: *Præsertim cum nec necessitati subueniatur, nec dignitas augeatur*, & in tertio de legibus: *Cum nullo magistratu iuuante diem tolli, vtile est.* Quid quod poëtæ quoque, qui multo diligentius aurium iudicio student, quæque offensionem afferre possint, euitant, hoc vitiũ non senserunt, aut certe non declinarunt? Etenim Pomponius apud Gellium libro 10. cap. 24. dixit: *Dies hic sextus, cum nihil egi.* & Plautus Captiuis: *Hic est ille dies, cum nulla vitæ meæ salus sperabilis est.* & in Menæchmis: *Vidi astare, cum negabas mihi sanum esse sinciput.* & in Sticho: *Cum nihil quamobrem faciam, meruisse arbitror.* & Terentius in Andria: *Cum nihil obsint doli.* & Horatius in Sermonibus: *Cũ nil procedere lintrem, sentimus.* Sin autem auctoritatem grammaticorum veterum hoc præceptũ interpretantium intuemur, alienam prorsus esse notationem illam intelligemus. Qui vero sunt isti? Victorinus, Vindex, & Valerianus. qui constantissime in hunc modum scripserunt: *Cum quando præpositio erit, per C. scribi debet, vt est illud: Diuisum imperium cum Ioue Cæsar habet. quando autem aduerbium est, per Q. scribendum. veteres enim Quum scribebant, vt est: Quum nauis ex Asia venerit.* Ex quibus perspici potest: *Quum na, Quum ne, Quum ni, &*

Quum no, nihil offensionis habere, si hanc vocem ita, vt oportet, & scripseris, & edideris.

Quod si quis iudex acrior his spretis hunc eiusmodi erratovsque adeo se irretisse pugnarit, vt omnino se explicare non possit, tum eò descendam, vt dicam, ipsum, cum hæc scribebat, nondum eam partem Oratoris composuisse, in qua hæc tam subtilia præcepta dabat, quia eodem anno, licet non iisdem fortasse consulibus, vtrunque opus in manibus habuit. Quod si illum adhuc ab absolutione auersum inueniã, demum ad excusationẽ cõfugiã, atque ipsum præ doloris magnitudine suorum præceptorũ memoriã abiecisse, subjiciam. Si hæc idonea non videbuntur, ad extremum rogabo omnes, quorum ingenium studio aliquo, atque doctrina, excultum est, vt si qua in hoc corpore eiusmodi vulnera cernant, eandem huic opem adhibeant, quam ceteris Ciceronis monumẽtis docti viri iampridem adhibuerunt, in quibus addendo, detrahendo, ac mutando & hæc, & eiusmodi alia vitia sanàuerunt.

Transeo nunc ad ea, quæ tanquam parum Latine dicta insimulant, quo loco videndum etiam, atque etiam censeo, quibus terminis ipsius Latinis limites circumscribant, ne dum

Latinitatẽ tueri,ac constituere volunt ,prorsus exterminent.nũ enim Latinus Sallustius, num Liuius,Tranquillus, & Tacitus,aut his antiquiores Plautus, Terentius, Lucretius, & Varro? Atqui horum illi verborum, quæ reprehenduntur,auctores sunt . Improbant enim quod de Puluillo loquens dixit. *Inter solemnem verborum nuncupationem*, & *Ne sacra dirimeret*,non attendentes,vtrũque dixisse Valerium libro quinto a Cicerone,vt dixi,ex hoc libro desumtum.Liuium autem libro octauo: *Sicut verbis nuncupaui pro populo Rom. Quiritium*. & vt Cicero *vota nuncupare*, sic Tacitum *votorũ nuncupationem* vsurpauisse . Valerius autem ratus,*Sacra dirimere*,quod legebat in Cõsolatione, obscurius accidere mentibus nostris posse,id declarauit,inquiens : *Ne tanti templi dedicationem interrumperet*, quòd sciebat, *Dirimere*,esse interrumpere.quomodo dixit Cæsar,& Liuius:*Noctem prælium diremisse*. Vituperant etiam:*Duodecimo fœtu* pro duodecim liberis.quod Ciceronis esse apparet ex eo,quia Seneca in consolatione eius de Cornelia exemplum a Cicerone suscipiens dixit,*duodecim fœtus*.

Fastidiunt porro Vagitum,licet a Lucretio, & Virgilio vsurpatum,cum hic inquit:*In ærumnas miseriasque ingredientes quid gratum,quid hila-*

re aspicimus? qua re potius non offendimur? quod primus ille nascentium infantium vagitus, & eiulatus declarat. Sed iniuria. Etenim si vocem respuunt, respuunt quoque Plinium ita loquétem: *Natura hominem nudum, & in nuda humo natali die obiicit ad vagitum statim, & ploratum.* si sententiã, etiam Aeschinem in Axiocho sic scribentem: *Quæ vitæ pars non est plena molestiarum? nonne a primo ortu infans plorat, & a molestiis vitam auspicatur?* Quanquam illud mihi quidé absurdum videtur, Ciceroné grũnitum suis dixisse, vagitum pueri dicere nequiuisse, aut nos eundem vagientem puerum in secundo de finibus dicentem audire, vagitum pueri in Consolatione prodétem ferre non posse. Ergo si vagitus a nobis abesse debent, quia a Tullio absunt, simul *etiam screatus, & tussis,* vt dixit Terentius, nobis non aderunt.

Pænitendum porro cum reiiciunt, quid aliud faciunt quàm Liuium, Tranquillumque reiiciunt? quorum & ille dixit in primo: *Sub haud pænitendo magistro.* hic in Vespasiano: *Flauia gens Reipub. haud quáquam pænitenda.*

Iam Detractorem Tacitus dixit libro II. *Nam ipse haudquaquam sui detractor.* Lacedemones Vegetius libro tertio: *Athenienses, Lacedemones, & Macedonas rerum potitos.* Imperitiam Sallustius in Iugurthino: *Iugurtha cognita vani-*

tate, & imperitia legati. Immerentem Terentius in Hecyra: *Inscitum offerre iniuriam tibi immerenti iniquum est.* & Suetonius in Tito: *Eripi vitam sibi immerenti.* Reliqua à quibus vsurpata sint, Basilius, & Robertus docebunt, quorum obseruationes huc transferre nostri non fuit consilii. Ex iis *Compago* est Liuii, & Taciti. *Infeliciter* Terentii, & Liuii, itaque vt Cicero aliàs dixit Miser, & infelix, sic hoc loco Misere, & infeliciter. *Despondere animum* Plauti, Varronis & Liuii. *Indecens* Martialis, *O sor* Plauti. Si porro Cicero *Lætabundum* alibi non dixit, at huius generis alia dixit. vt in 2. de Repub. *Cupido autem, & expetenti, libidinoso, & volutabũdo in voluptatibus,* & Sallustius Historiarum tertio apud Nonium: *Vitabundus classem ad hostium oppidum peruenit. Vitabundus.* inquit Nonius, id est, vitans, vt hic *Lætabundus*, id est, Lætans. & Liuius sæpe *Populabundus*, id est, populans, vt inquit Gellius. Ab absurdo autem *absurditatem*, vt a surdo surditatẽ, ab insulso insulsitatem, ab insano insanitatem deflexit. vt autem hic absurdam opinionem, & absurditatem Aegyptiorum bestias consecrantium dixit, sic S. August. de eadem re loquens lib. 7. cap. 33. de ciuitate Dei huius fortasse imitatione adhibuit. Ex quibus efficitur, puram illam, ac cãdidam Latinorum, quam quærunt, orationem

ab hoc haudquaquam esse.

Quærant alia argumenta, si qua possunt. neque enim his hoc opus Ciceronis non esse aliquando poterunt extorquere. Quod si ne his quidem rationibus moti omnino, vt cœperunt, imitatorem hunc esse, & quidem nostri temporis aliquem insistent asserere, quæram primum de isto tam præstantis ingenij viro, vbi tandiu hominibus ignotus latuerit? cur tantam industriæ laudem, tantam virtutis indolem tandiu nobis inuiderit? num semet perpetuo occultaturus, an aliquando tãdem indicaturus sit? Etenim si nomen suum æterno obrui silentio volet, ingentem speratæ ex labore suo glorię fructum, ac voluptatem amittet. si in tempore prodet, nę ille in magnum existimationis discrimen incurret. Nã hi cõtinuò tanquam victores incumbent, atque ipsum vniuersa pręmonstrati argumenti gloria exuent. ego vero auidior Crantorem etiã, Xenocratem, Theophrastum, aliosque ab eo prolatos philosophos repetam, ac multorum simul exemplorum, dictorumque rationem reposcam. quorum si locupletissima testimonia non ediderit, non dubitabo, ipsum iudicio surreptę Ciceroni Cõsolationis arcessere, atque ad eam in publicum edendã & impense vrgere. Inde ipso stultitię simul, atque impu-

dentiæ condemnato ad iſtos,qui ſic loqui, ac ſcribere poſſe quemlibet hominem, iactant, iterum me conuertam,eoſque orabo,primū, vt ipſi,quibus expedita adeo, ac facilis tota hæc ſcribendi ratio,fingendiquevidetur,vires aliquando ſuas experiantur, ingenium periclitentur,ſtudium adhibeant,bene de nobis mereri ne vlterius parcant, ſi tantum animi ſuppetit,Ciceronis nobis Hortēſium repræſentent,cuius argumentum,ſententias, ordinem,ac fragmēta eodem modo Sigonij opera expoſita,& illuſtrata habent. Si totum reſtituere abnuunt partem moliantur, ſi operis confectionem defugiunt,ſaltem aggrediātur, ſi negocium operoſum nimis,atque arduum ducunt,quod erit explicatius,tam multas labes,quibus ad huc ſcripta Tulliana commaculata ſunt,deleant,loca vacantia ſuppleant, quā laudem adhuc aſſequi tot viri ingenio, atque eruditione florentes non potuerunt,ipſi ſibi vindicent. tū demū periculo ſui facto intelligent,quanto procliuius ſit præſtantia aliorum monumenta notare, quàm mediocria fingere. Si vero ab his refugerint, quòd hoc ſit vaticinari,non ſcribere,ad extremum maioribus eos precibus fatigabo,vt aut aliò ingenii ſui vim, atque induſtriæ conferant, aut ſaltem paulliſper animū ad diuinas huius

libelli virtutes mecum recognoſcendas ſine præiudicio referant. Etenim ſi partes ſingulas nulla iam ſuffuſi maleuolentia intuebuntur, tũ denique ſumma, atque admirabilia bona, quibus ille eſt refertus, agnoſcent, primum quidem ſingularem veterum philoſophorum de luctu deponendo, & morte negligenda doctrinam, quæ a nullo, vt dixi, huius ætatis homine potuiſſet excogitari, deinde infinitam priſcorum exemplorum in eam ſententiam copiam, quæ ne Cicero quidem tũ quiuit ſine alieno, & quidem diligentis hiſtorici præſidio perſcrutari, tum quæſtionem de immortalitate, ac diuinitate animorum hic multo ab ipſo vberius, ac ſplendidius, quàm vllo in loco alio pertractatam. Nam quæ de hominibus, & virtutib. diuino honore afficiendis ſcripta ſunt, ac magnificam illã, & prope diuinam Tulliæ laudationem, ac conſecrationem nemo certe tam varie, tam erudite, ac tam diſerte complecti potuiſſet, niſi par ingenium, ſimile ſtudium, atque eundem doloris, atque acerbitatis in filiæ morte ſenſum adhibuiſſet. Quod ſi ab illis obtinuero, poſtremo eos, qui horum auctoritate adducti ab huius adhuc libri lectione ſe auerterunt, monebo, ne incommodis aliorum ſermonibus incitati ſalubrem huius libri elo-

quentiam,doctrinamque fastidiant, mulierũ illarum exemplo,quæ fœcunditatis odio sterilitatem præbibunt,ac fœtum ante necant, quàm in vtero conceperunt, neque in hoc onere viatorum,sed agricolarum studiũ sibi adimitandum constituant.quorum illi quæcunque a terra summa varietate feruntur, inspicientes insignes præcipue arborum magnitudines,vmbras,ac stirpium omnium flores,coloresque mirantur,hi saniore iudicio nulla re alia,nisi ipsorũ vbertate,ac pulchritudine fructuum capiuntur,illud in memoriam reuocantes,quibus hic liber hodie doctorum virorum criminationibus agitatur, iisdem nonnullos quoque eorum,quos ante dixi,ab eruditis hominibus fuisse concisos, atque in odium & contemtum adductos.verum demum comperta veritate reiectis illorum opinionib.ab omnibus pro sinceris, & puris esse receptos,ac summo,vt nunc quoque,in pretio habitos.neque in hunc vsque diem deesse,qui Commentarios Cæsaris non solum belli ciuilis,sed etiam, quod mirabilius est,Gallici Iulii Cæsaris esse reclament, ac Iulio cuidã celso attribuant. Quæ cum ita sint,sequitur,vt interim dum melius aliud afferatur,magnis gratiis eorum humanitati,atque industriç actis,qui tantum nobis Con-
solationis

ſolationis his, quibus minime ſperabamus temporibus attulerunt, hic liber ab omnibus vltro in ſinu, oculiſque feratur, id eſt, vt magnus ille Imp. dixit, *laudetur, placeat, vigeat, relegatur, ametur.*

CAROLVS SIGONIVS FRANCISCO Vianello s.

QVod à me petisti, vt iudiciũ meum de libro Consolationis edito ferrem id, vt arbitror, cumulatissime præstiti. neque enim solum exposui, quę me potissimum ad eam approbandã impulerint, sed etiam, quę me ab aliena non probãda sententia deterruerint. reliquum est, vt & tu mihi persoluas quod litteris ad me vernacula lingua scriptis promisisti, te, vnde hic liber erutus sit, prolaturum, aut eum à quo hæc accepisti, caussam suam, quam indignè opugnari cõqueritur suscepturũ, ac iustę meæ, omniumque cupiditati satisfacturum. Quod si euenerit, nę ille maximam ab omnibus gratiã, quantum assequi coniectura possum inibit. Vale.

I. LIPSIVS CHRISTOPHORO PLANTINO S. D.

LIbellum nouitium, quem Italia nunc submisit, mi Plantine, vidi, quæris quid sentiam? Nihil in eo quod trahere lectorem possit, præter nomen. Cicero enim præscribitur. quo ipso inductus auide sane legi, sed primo displicuit, & cum iterum legi, euiluit. Quis autem ille suauiludius, qui latêre se posse censuit sub hac persona? Malè mehercules de sæculo nostro iudicauit. Quid.n. tam dißimile ab illo auro, quam hoc plumbũ? ne simia quidem Ciceronis esse potest, nedum vt ille. In re & inuentione pleraque protrita & obuia: in phrasi, pueriliter aut inepte imitata. Nihil vsquam neruorum aut sanguinis: ac ne color quidem, nisi cum apertâ cerussâ & fuco. Et visne examinemus paullum caussã nostræ iuuentutis? sed breuiter. nam relegere omnia, nedum vt sublegere, tædeat pigeatque.

Exordium ipsum incohærens, inconsequens: & in contextu periodorum, non caussæ pro caussis, quod vitium ei proprium, & diffusum toto libello.

Pagina 4. facie 2. Qui enim hominem se esse agnoscit, cur ea quæ hominis maximè propria sunt recusate ac rejicere audeat? quod simul vt fecisset, & imprudēs & iniustus merito haberetur.) Satin' hæc Latina? Hoc volebas & debebas scribere. *quod qui faciat, & imprudens & iniustus meritò habeatur.*

Pag. 5. fa. 1. In pares ferocia, in superiores superbia, in infimos arrogantia.) Vide quàm rectè gradiatur. at verum erat, *in superiores adulatio, demissio,* aut quid tale.

Pag. 6. fa. 1. Quam etiam vita ipsa profundenda, si opus fuisset, libētissime redemissemus.) Nihil opus erat te profundere illud *Profundenda.*

Pag. 7. fa. 1. De auaritiâ verò maximâ animorum peste nolim hoc loco disputare, quæ in deside atque otiosa mente quam maxime exoritur, eáque erectiores animos & altiores dignitatis gradus maxime solicitat.) Satin' hic sanus es? In desidem mentem cadere auaritiam vis, statim in erectam. & quid hoc est *solicitare gradus altiores dignitatis?* nisi sermonis sordes.

Pag. 7. fa. 2. Quantum Tullia mea ex maritorum ærumnis & difficultatibus luctus percepit?) Cur non *maritorum mortibus*, nisi quia id nescisti?

Pag. 8. fa. 1. Mirum ni sese abiiciat, &c.) Mirum si tu te aut verba tua capis. & hoc magis mirum, quo te non abjicio.

Pag. 8. fa. 1. Herodoto auctore Argia sacerdos.

Egregium & aptum ſane exemplum. ſicut & reliqua hoc libello, quæ ferè ex eodẽ Herodoto ſumit. prorſus ad morem Ciceronis.

Pag. 9. fa. 1. *Ad alendum dolorem angulus.*) Dixiſſes ſaltem, *ad tegendum.* Iam illud quid eſt, quod addis, *non obiiciendum eum inſipientibus?* Angulúsne ſolet objici?

Pag. 11. fa. 1. *Statim eorum conſuetudinem reguſtabimus, & ad ſuauiſsimam vel conſuetudinem vel conuictum redibimus.*) Hæc quidem vnius vocis iteratio ex ipſo myrothecio Ciceronis.

Pag. 13. *fa.* 1. *Artabani viri ſapientiſsimi.*) Sapientiſſime. & vide lector totum exemplum, ſi libido tibi ridendi.

Pag. 13. *fa.* 1. *Nam quẽ tuetur atque diligit Deus, iuuenis ſupremum mortis intrat limitem.*) Etiámne facis verſus? ſanè venuſtos. Exprimere illud tritũ voluit, ὅν γὰρ θεοὶ φιλοῦσιν, ἀποθνήσκει νέος. Sed quid eſt hîc *tuetur*? tibicen ineptus fulciendo verſu.

Pag. 14. *fa.* 1. *M. Regulum, C. Marium, L. Brutum ob liberãdam patriam interfectũ prætereo.*) Quę exemplorum hæc cõiunctio? Regulus ſanè ob fidem periit, Brutus ob patriam. ſed quomodo medium his C. Marium inſeris? diſſimillimum illis, & quem morbo functum ſcire debes in patriâ, quam tunc maximè euertebat.

Pag. 17. *fa.* 1. *Quid enim intereſt inter eum qui*

vinctus ab hostibus & carceribus conclusus obsideatur.) Fatuelle vincti obsidentúrne in carceribus?

Pag.20 fa.1.Desunt nonnulla. Iam persuades verum te Ciceronem esse,quia mutilius.vbi ergo repertus?in quo specu, aut sepulchro? *Desunt nonnulla.*sanè. hic & vbique signa bonæ mentis.

Pa.37.fa.1. Quos enim cursus quos venatio delectat.) Falsum apertè.

Pag.39.fa. 2.(Cum verò & mares & fæminas complures.) Hoc verò germanum Ciceronis est. scimus enim relatum a Lactantio lib.1. At tu diuidis,& tua ineptè inseris: quæ facilè se produnt.Longè enim aliter,vt ille ait, catuli olent ac sues.

Pag.40.fa.1.De me optime meritam,quem eximiè coluisti,ac de patria,quam semper ornasti.) In fæminámne hoc conuenit?aut Tullia benè merita de patriâ?Abi,verè Tulliane puer.

Pag.40.fa.2.Quod si vllum vnquam animal cõsecrandum fuit,qualia multa consecrauerunt. Aegyptij,quod nullum profectò fuit.) Hoc bellum non intellexit fragmentum Ciceronis itaque vocibus aliquot insitis sententiam totam peruertit.Nam e Lactantio scimus Ciceronem hactenus scripsisse.*Quod si vllum vnquam animal consecrandum fuit,si Cadmi aut Amphitrionis, &c.*Homo acutus putauit animal de belluis

tantum dici,& ſtultiſſimè ad Aegyptios ritus aptauit.

Pag.40.fa.2.In fano quod ad nominis tui memoriam votum dedicatúmque eſt.)Falſum. Concepit enim de fano Cicero &,ſi vis,vouit:at numquam dedicauit.

Pag.40.fa.2. Itaque nihil habui quod dicerem,niſi Cedo & ma num tollo. Hoc quoque Ciceronis fruſtulum(fecit idem in aliis) frigide nimis hîc inculcat,& vt planiſſimè appareat intextum.

*Pag.41.fa.1. Tu ergo quando me,&c.*His quidem epilogus tam egregius,tam aptus,vt hiſtrionem hunc exſibilatura ipſa plebs ſit. Sed deſino & iure lauo manus.

Habes iudicium meum.in quo ſi aliqua aſperitas ne mirare.Fatua enim hæc ſuperbia tanto nomini ſe inſerentis digniſſima inſectatione fuit.

FINIS.